

SEANCE DE L'APRES-MIDI — NAMIDDAGVERGADERING

PRESIDENCE DE M. SEEUWS, VICE-PRESIDENT
VOORZITTERSCHAP VAN DE HEER SEEUWS, ONDERVOORZITTER

Le procès-verbal de la dernière séance est déposé sur le bureau.
De notulen van de jongste vergadering worden ter tafel gelegd.

La séance est ouverte à 14 h 10 m.
De vergadering wordt geopend om 14 h 10 m.

EXCUSE — VERONTSCHULDIGD

M. Suykerbuyk, pour d'autres devoirs, demande d'excuser son absence à la réunion de ce jour.

Afwezig met bericht van verhindering: de heer Suykerbuyk, wegens andere plichten.

— Pris pour information.

Voor kennisgeving aangenomen.

MESSAGES — BOODSCHAPPEN

M. le Président. — Par message du 12 janvier 1994, la Chambre des représentants transmet au Sénat, tel qu'il a été adopté en sa séance de ce jour, le projet de loi portant mesures transitoires relatives aux appareils destinés à déceler la présence d'alcool dans le sang, visés à l'article 59, § 1er, de la loi relative à la police de la circulation routière, coordonnée le 16 mars 1968.

Bij boodschap van 12 januari 1994 zendt de Kamer van volksvertegenwoordigers aan de Senaat, zoals het ter vergadering van die dag werd aangenomen, het ontwerp van wet houdende overgangsmaatregelen met betrekking tot de toestellen om de aanwezigheid van alcohol in het bloed op te sporen, bedoeld in artikel 59, § 1, van de wet betreffende de politie over het wegverkeer, gecoördineerd op 16 maart 1968.

— Renvoi à la commission de l'Infrastructure.

Verwezen naar de commissie voor de Infrastructuur.

Par message du 12 janvier 1994, la Chambre des représentants fait connaître qu'elle a adopté, tel qu'il a été amendé par le Sénat, le projet de loi modifiant la loi du 24 janvier 1977 relative à la protection de la santé des consommateurs en ce qui concerne les denrées alimentaires et les autres produits.

Bij boodschap van 12 januari 1994 deelt de Kamer van volksvertegenwoordigers mede dat zij heeft aangenomen, zoals het door de Senaat werd gewijzigd, het ontwerp van wet tot wijziging van de wet van 24 januari 1977 betreffende de bescherming van de gezondheid van de verbruikers op het stuk van de voedingsmiddelen en andere produkten.

— Pris pour notification.

Voor kennisgeving aangenomen.

Ann. parl. Sénat de Belgique - Session ordinaire 1993-1994
Parlem. Hand. Belgische Senaat - Gewone zitting 1993-1994

MEDEDELINGEN — COMMUNICATIONS

Arbitragehof — Cour d'arbitrage

De Voorzitter. — Met toepassing van artikel 76 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Arbitragehof, geeft de griffier van het Arbitragehof kennis aan de Voorzitter van de Senaat van het beroep tot vernietiging van de wet van 26 november 1992 houdende goedkeuring van het Verdrag over de Europese Unie, van de 17 protocollen en van de slotakte met 33 verklaringen, opgemaakt te Maastricht op 7 februari 1992 (rolnummer 620).

En application de l'article 76 de la loi spéciale du 6 janvier 1989 sur la Cour d'arbitrage, le greffier de la Cour d'arbitrage notifie au Président du Sénat le recours en annulation de la loi du 26 novembre 1992 portant approbation du Traité sur l'Union européenne, des 17 protocoles et de l'acte final avec 33 déclarations, faits à Maastricht le 7 février 1992 (numéro du rôle 620).

— Voor kennisgeving aangenomen.

Pris pour notification.

Met toepassing van artikel 77 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Arbitragehof, geeft de griffier van het Arbitragehof kennis aan de Voorzitter van de Senaat van de prejudiciële vraag gesteld door de Rechtbank van eerste aanleg te Eupen, bij vonnis van 25 november 1993 in zake de procureur des Konings tegen J.-M. Fallenthey (rolnummer 617).

En application de l'article 77 de la loi spéciale du 6 janvier 1989 sur la Cour d'arbitrage, le greffier de la Cour d'arbitrage notifie au Président du Sénat la question préjudicielle posée par le Tribunal de première instance d'Eupen, par jugement du 25 novembre 1993 en cause du procureur du Roi contre J.-M. Fallenthey (numéro du rôle 617).

— Voor kennisgeving aangenomen.

Pris pour notification.

Met toepassing van artikel 113 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Arbitragehof, geeft de griffier van het Arbitragehof kennis aan de Voorzitter van de Senaat van volgende arresten:

1. Het arrest nr. 1/94 uitgesproken op 13 januari 1994, in zake de beroepen tot vernietiging van artikel 10 van de wet van 28 juli 1992 houdende fiscale en financiële bepalingen, ingesteld door Henry Van Gael en anderen (rolnummers 457, 516, 518 en 521);

En application de l'article 113 de la loi spéciale du 6 janvier 1989 sur la Cour d'arbitrage, le greffier de la Cour d'arbitrage notifie au Président du Sénat les arrêts suivants:

1. L'arrêt n° 1/94 rendu le 13 janvier 1994, en cause des recours en annulation de l'article 10 de la loi du 28 juillet 1992 portant des dispositions fiscales et financières, introduits par Henry Van Gael et autres (numéros du rôle 457, 516, 518 et 521);

2. Het arrest nr. 2/94 uitgesproken op 13 januari 1994, in zake de beroepen tot vernietiging van de ordonnantie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest van 23 juli 1992 betreffende de gewestbelasting ten laste van bezetters van bebouwde eigendommen en houders van een zakelijk recht op sommige onroerende goederen, ingesteld door de Beroepsvereniging der verzekeringsondernemingen (BVVO) en anderen (rolnummers 524 en 526);

2. L'arrêt n° 2/94 rendu le 13 janvier 1994, en cause des recours en annulation de l'ordonnance de la Région de Bruxelles-Capitale du 23 juillet 1992 relative à la taxe régionale à charge des occupants d'immeubles bâtis et de titulaires de droits réels sur certains immeubles, introduits par l'Union professionnelle des entreprises d'assurances (UPEA) et autres (numéros du rôle 524 et 526);

3. Het arrest nr. 3/94 uitgesproken op 13 januari 1994, in zake de beroepen tot vernietiging van de ordonnantie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest van 23 juli 1992 betreffende de gewestelijke belasting voor 1992, die zijn ingesteld door de Beroepsvereniging der verzekeringsondernemingen (BVVO) en de VZW. Europees Centrum voor verspreiding, promotie en propaganda voor ondernemingen (CVPO) en anderen (rolnummers 523 en 525);

3. L'arrêt n° 3/94 rendu le 13 janvier 1994, en cause des recours en annulation de l'ordonnance de la Région de Bruxelles-Capitale du 23 juillet 1992 relative à la taxe régionale pour 1992, introduits par l'Union professionnelle des entreprises d'assurance (UPEA) et par l'ASBL Centre européen de diffusion, de promotion et de propagande pour entreprises (CDPE) et autres (numéros du rôle 523 et 525);

4. Het arrest nr. 4/94 uitgesproken op 13 januari 1994, in zake de prejudiciële vragen gesteld door de Arbeidsrechtbank te Charleroi in zake Oulal Ali tegen de Rijksdienst voor pensioenen en in zake D'Amico Pio tegen de Rijksdienst voor pensioenen (rolnummers 542 en 543).

4. L'arrêt n° 4/94 rendu le 13 janvier 1994, en cause des questions préjudicielles posées par le Tribunal du travail de Charleroi en cause de Oulal Ali contre l'Office national des pensions et en cause D'Amico Pio contre l'Office national des pensions (numéros du rôle 542 et 543).

— Voor kennisgeving aangenomen.

Pris pour notification.

Rekenhof — Cour des comptes

De Voorzitter. — Bij dienstbrief van 12 januari 1994 deelt het Rekenhof aan de Senaat mede dat het, overeenkomstig de artikelen 15 en 22 van de gecoördineerde wetten op de rijkscomptabiliteit, de gewijzigde administratieve begroting van:

— De Rijksschuld

voor het begrotingsjaar 1993 heeft onderzocht en dat er geen opmerkingen dienen te worden gemaakt over de overeenstemming van dit document met de inhoud en de doelstellingen van de aangepaste Algemene Uitgavenbegroting voor datzelfde jaar.

Par dépêche du 12 janvier 1994, la Cour des comptes communique au Sénat qu'elle a examiné, conformément aux articles 15 et 22 des lois coordonnées sur la comptabilité de l'Etat, le budget administratif modifié:

— De la dette publique

pour l'année budgétaire 1993, et qu'elle n'a pas d'observations à formuler à propos de la conformité de ce document au contenu et aux objectifs du budget général des Dépenses ajusté pour la même année.

— Verwezen naar de bevoegde commissie.

Renvoi à la commission compétente.

De Voorzitter. — Van deze mededeling wordt aan de eerste voorzitter van het Rekenhof akte gegeven.

Il est donné acte de cette communication au premier président de la Cour des comptes.

Bij dienstbrief van 12 januari 1994 deelt het Rekenhof aan de Senaat zijn opmerkingen mede over het feit dat de administratieve begroting van het ministerie van Financiën voor het begrotingsjaar 1994 niet werd overgezonden aan de Wetgevende Kamers binnen de termijn voorgeschreven door artikel 14 van de gecoördineerde wetten op de rijkscomptabiliteit, in het bijzonder wat de bepalingen dienaangaande van artikel 16 van dezelfde wetten betreft.

Par dépêche du 12 janvier 1994, la Cour des comptes communique au Sénat ses observations relatifs au fait que le budget administratif du ministère des Finances pour l'année budgétaire 1994 n'a pas été transmis aux Chambres législatives dans le délai prescrit par l'article 14 des lois coordonnées sur la comptabilité de l'Etat, particulièrement en ce qui concerne les dispositions de l'article 16 des mêmes lois, visant ce cas.

— Verwezen naar de commissie voor de Financiën.

Renvoi à la commission des Finances.

De Voorzitter. — Van deze mededeling wordt aan de eerste voorzitter van het Rekenhof akte gegeven.

Il est donné acte de cette communication au premier président de la Cour des comptes.

Bij dienstbrief van 12 januari 1994 heeft het Rekenhof aan de Senaat overgezonden, een afschrift van de brief die het op dezelfde datum aan de minister van Landsverdediging heeft gericht nopens ordonnantie nr. 6541 betreffende de Belgische participatie in de uitgaven voor infrastructuur en werking van het Eurokorps.

Par dépêche du 12 janvier 1994, la Cour des comptes a transmis au Sénat une copie de la lettre qu'elle a adressée, à la même date, au ministre de la Défense nationale, concernant l'ordonnance n° 6541 relative à la participation belge aux dépenses d'infrastructure et de fonctionnement de l'Eurocorps.

— Verwezen naar de commissie voor de Defensie.

Renvoi à la commission de la Défense.

De Voorzitter. — Van deze mededeling wordt aan de eerste voorzitter van het Rekenhof akte gegeven.

Il est donné acte de cette communication au premier président de la Cour des comptes.

Bij dienstbrief van 12 januari 1994 deelt het Rekenhof aan de Senaat mede dat het hof, in uitvoering van de beslissing nr. 262 van de Ministerraad d.d. 24 december 1993 (ordonnantie nr. 6096/93 ad 100 000 000 frank, ten gunste van de Belgische Dienst voor bedrijfsleven en landbouw), op 31 december 1993 werd verzocht, krachtens artikel 40, § 2, van de gecoördineerde wetten op de rijkscomptabiliteit, zijn voorlopig visum te verlenen aan de bovenvermelde vereffening, bestemd voor de betaling van de operationele kosten verbonden aan de bestrijding van de varkenspestepizootie.

Par dépêche du 12 janvier 1994, la Cour des comptes communique au Sénat que la cour, en exécution de la délibération n° 262 du Conseil de ministres du 24 décembre 1993 (ordonnance n° 6096/93, d'un montant de 100 000 000 de francs, émise en faveur de l'Office belge de l'économie et de l'agriculture), a été priée d'accorder, le 31 décembre 1993, en vertu de l'article 40, § 2, des lois coordonnées sur la comptabilité de l'Etat, son visa provisoire à la liquidation susmentionnée, destinée au paiement des frais opérationnels liés à la lutte contre l'épizootie de peste porcine.

Het hof is van oordeel dat het in de gestelde omstandigheden zijn visum niet kan verlenen aan deze ordonnantie.

La cour estime ne pas pouvoir accorder, dans les conditions données, son visa à cette ordonnance.

— Verwezen naar de commissie voor de Financiën.

Renvoi à la commission des Finances.

De Voorzitter. — Van deze mededeling wordt aan de eerste voorzitter van het Rekenhof akte gegeven.

Il est donné acte de cette communication au premier président de la Cour des comptes.

Europees Parlement — Parlement européen

De Voorzitter. — Bij de brief van 12 januari 1994 heeft de Voorzitter van het Europees Parlement aan de Senaat overgezonden:

a) Een resolutie over de onafhankelijkheid van de nationale centrale banken met het oog op de tweede en derde fase van de EMU;

Par lettre du 12 janvier 1994 le président du Parlement européen a transmis au Sénat:

a) Une résolution sur l'indépendance des banques centrales nationales dans la perspective des deuxième et troisième phases de l'UEM;

b) Een resolutie over de politieke samenwerking;

b) Une résolution sur la coopération policière;

c) Een resolutie over de bestrijding van internationale fraude;

c) Une résolution sur la lutte contre la fraude internationale;

d) Een resolutie over veel voorkomende criminaliteit in dichtbevolkte gebieden en de verbindingen met de georganiseerde misdaad;

d) Une résolution sur la petite délinquance dans les agglomérations urbaines et ses liens avec la criminalité organisée;

e) Een resolutie over pornografie.

e) Une résolution sur la pornographie.

— Verwezen naar de commissie voor de Buitenlandse Betrekkingen.

Renvoi à la commission des Relations extérieures.

Uitkeringen aan gehandicapten — Allocations aux handicapés

De Voorzitter. — Bij brief van 10 januari 1994 heeft de minister van Maatschappelijke Integratie, Volksgezondheid en Leefmilieu aan de Voorzitter van de Senaat overgezonden, het jaarverslag 1992 van de algemene directie van de uitkeringen aan gehandicapten.

Par lettre du 10 janvier 1994, le ministre de l'Intégration sociale, de la Santé publique et de l'Environnement a renvoyé au Président du Sénat, le rapport annuel 1992 de la direction générale des allocations aux handicapés.

— Verwezen naar de commissie voor de Sociale Aangelegenheden.

Renvoi à la commission des Affaires sociales.

SAMENSTELLING VAN COMMISSIES

Wijziging

COMPOSITION DE COMMISSIONS

Modification

De Voorzitter. — Bij het Bureau zijn voorstellen ingediend tot wijziging van de samenstelling van sommige commissies:

1° In de commissie voor de Landbouw en de Middenstand:

Zou de heer Meesters mevrouw Nélis als plaatsvervangend lid vervangen;

Zou de heer Timmermans de heer Steenbergen als effectief lid vervangen en zou mevrouw Van der Wildt de heer Timmermans als plaatsvervangend lid vervangen;

Le Bureau est saisi de demandes tendant à modifier la composition de certaines commissions:

1° A la commission de l'Agriculture et des Classes moyennes:

M. Meesters remplacerait Mme Nélis comme membre suppléant;

M. Timmermans remplacerait M. Steenbergen comme membre effectif et Mme Van der Wildt remplacerait M. Timmermans comme membre suppléant;

2° In de commissie voor de Defensie:

Zou mevrouw Lieten-Croes de heer Steenbergen als plaatsvervangend lid vervangen;

2° A la commission de la Défense:

Mme Lieten-Croes remplacerait M. Steenbergen comme membre suppléant;

3° In de commissie voor de Volksgezondheid en het Leefmilieu:

Zou de heer Vanlerberghe de heer Steenbergen als plaatsvervangend lid vervangen;

3° A la commission de la Santé publique et de l'Environnement:

M. Vanlerberghe remplacerait M. Steenbergen comme membre suppléant;

4° In de commissie voor de Verzoekschriften:

Zou de heer Verleyen de heer Steenbergen als effectief lid vervangen en zou de heer Verschueren de heer Verleyen als plaatsvervangend lid vervangen;

4° A la commission des Pétitions:

M. Verleyen remplacerait M. Steenbergen comme membre effectif et M. Verschueren remplacerait M. Verleyen comme membre suppléant;

5° In de commissie voor de Naturalisaties:

Zou de heer De Loor de heer Steenbergen als plaatsvervangend lid vervangen;

5° A la commission des Naturalisations:

M. De Loor remplacerait M. Steenbergen comme membre suppléant;

6° In de commissie voor de Sociale Aangelegenheden:

Zou de heer Snappe mevrouw Nélis als effectief lid vervangen;

6° A la commission des Affaires sociales:

M. Snappe remplacerait Mme Nélis comme membre effectif;

7° In de commissie voor de Herziening van de Grondwet en de Hervorming der Instellingen:

Zou de heer Jonckheer mevrouw Nélis als plaatsvervangend lid vervangen;

7° A la commission de la Révision de la Constitution et des Réformes des Institutions:

M. Jonckheer remplacerait Mme Nélis comme membre suppléant;

8° In de commissie voor het Onderzoek der Geloofsbrieven:

Zou de heer Vaes mevrouw Nélis vervangen;

8° A la commission de Vérification des Pouvoirs:

M. Vaes remplacerait Mme Nélis;

9° In het Adviescomité voor Europese aangelegenheden:

Zou de heer Ulburghs de heer Tavernier als plaatsvervangend lid vervangen.

9° Au Comité d'avis chargé de questions européennes:

M. Ulburghs remplacerait M. Tavernier comme membre suppléant.

Geen bezwaar?

Pas d'opposition?

Dan is aldus besloten.

Il en sera donc ainsi.

DECES D'UN ANCIEN SÉNATEUR
OVERLIJDEN VAN EEN OUD-SENATOR

M. le Président. — Le Sénat a appris avec un vif regret le décès de M. Jacques Pohl, ancien sénateur de l'arrondissement de Bruxelles.

De Senaat heeft met groot leedwezen kennis gekregen van het overlijden van de heer Jacques Pohl, gewezen senator voor het arrondissement Brussel.

Votre Président adresse les condoléances de l'assemblée à la famille de notre regretté ancien collègue.

Uw Voorzitter betuigt aan de familie van ons betreurd gewezen medelid het rouwbeklag van de vergadering.

INTERPELLATIE VAN DE HEER VAN WAMBEKE TOT DE EERSTE MINISTER EN TOT DE VICE-EERSTE MINISTER EN MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN OVER «DE NAVO-TOP VAN BRUSSEL EN MEER IN HET BIJZONDER DE TOEKOMST EN DE EVENTUELE UITBREIDING VAN DEZE ORGANISATIE»

INTERPELLATION DE M. VAN WAMBEKE AU PREMIER MINISTRE ET AU VICE-PREMIER MINISTRE ET MINISTRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES SUR «LE SOMMET DE L'OTAN A BRUXELLES ET, PLUS PARTICULIÈREMENT, L'AVENIR ET L'ÉLARGISSEMENT ÉVENTUEL DE CETTE ORGANISATION»

De Voorzitter. — Aan de orde is de interpellatie van de heer Van Wambeke tot de Eerste minister en tot de Vice-Eerste minister en minister van Buitenlandse Zaken over «de NAVO-Top van Brussel en meer in het bijzonder de toekomst en de eventuele uitbreiding van deze organisatie».

Het woord is aan de interpellant.

De heer Van Wambeke (CVP). — Mijnheer de Voorzitter, als parlamentslid en a fortiori als lid van de meerderheid vind ik het spijtig naar het wapen van de interpellatie te moeten grijpen om in dialoog met de Regering te kunnen treden over een wezenlijk onderdeel van ons algemeen defensie- en veiligheidsbeleid.

Niettegenstaande de tegemoetkomende inspanningen van onze commissievoorzitter zijn wij er niet in geslaagd om vóór de Top van Brussel een gedachtenwisseling te houden over de punten die daar zouden worden besproken. Ook achteraf heeft de Regering geen inspanning gedaan om het Parlement, laat staan de commissie, in te lichten over de Belgische inbreng op de top noch over de eindresultaten ervan. Wij moeten het stellen met de slotdocumenten die via het persoverzicht van het ministerie van Buitenlandse Zaken in onze bus zijn gevallen.

Voor deze interpellatie heb ik mij bewust een beperking opgelegd. Ik zal het derhalve niet hebben over ex-Joegoslavië en het wat harder taalgebruik van de NAVO daartegenover, maar uitsluitend over wat initieel voor ogen werd genomen, toen de idee van een topconferentie werd gelanceerd, namelijk welke de toekomstperspectieven van deze organisatie zijn en welke houding zij moet aannemen ten aanzien van de veelvuldige aanvragen om lidmaatschap van landen die voorheen tot het Warschaupact behoorden of zich intussen hebben losgeweekt uit de Sovjetunie van weleer.

Alvorens in te gaan op de dubbele vraag of de NAVO nog een bestaansreden heeft en welke onze houding is ten aanzien van een eventuele uitbreiding van het Atlantisch Bondgenootschap, zou ik de bijkomende vraag willen stellen hoe onze Regering zich heeft voorbereid op deze Top van Brussel. Van parlementaire zijde is er geen inbreng geweest en, naar het mij voorkomt, evenmin van academische zijde, dit in tegenstelling tot wat in Nederland is gebeurd.

Op 22 februari 1993 vroegen de ministers Kooijmans en ter Beek een advies over «rol en taken van de NAVO» aan de Adviesraad Vrede en Veiligheid, voorgezeten door professor van

Staden en waarin zeer eminente personen zitting hebben. Meer in het bijzonder vroegen beide ministers een advies over vier specifieke vragen. Ten eerste, hoe kan de NAVO in de nieuwe omstandigheden bijdragen tot het behoud van veiligheid en stabiliteit in Europa en welke verdere aanpassingen zijn hiervoor nodig in de politiek-militaire structuur en procedures van de NAVO? Ten tweede, hoe dient de veiligheidsrelatie tussen de Verenigde Staten en West-Europa zich te ontwikkelen? Ten derde, hoe dient de relatie tussen de NAVO en andere — niet-NAVO — landen in Europa gestalte te krijgen? Ten vierde, wat is de plaats van de NAVO in het netwerk van elkaar aanvullende instellingen op veiligheidsgebied?

Het bijzonder interessant advies van 27 pagina's is als publicatie verschenen onder de titel «Welke toekomst voor de NAVO?» en zal u uiteraard niet onbekend zijn.

Wat in Nederland mogelijk is, is schijnbaar onmogelijk in België. Wij gaan uit van de veronderstelling dat de minister, op basis van een nota van de diplomaten die vandaag in Evere en op het departement de NAVO-aangelegenheden moeten volgen, de Regering heeft voorgelicht over de houding die ons land zal aannemen. De permanente vertegenwoordiger bij de NAVO en de verantwoordelijke op de NAVO-desk op het departement zijn uiteraard goed op de hoogte van de veiligheidsproblematiek, maar vertegenwoordigen zij ook het volk? Zijn zij representatief voor wat kan leven in de brede politieke en academische wereld? Waarom blijft de Regering zich angstvallig vastklampen aan artikel 68 van de Grondwet, waarbij het Parlement achteraf ook eens een vraag mag stellen?

De vraag over de toekomst van de NAVO is immers toch wel fundamenteel. De cruciale vraag, zoals de gewezen adjunct-staatssecretaris voor Defensie onder president Reagan, Richard Perle, ze vorige week in de *New York Times* stelde, is of «een alliantie die werd opgericht om de dreiging van een invasie van West-Europa door het Warschaupact af te slaan, nog lang kan overleven nu het Warschaupact niet langer meer bestaat, kortom of de NAVO een toekomst heeft».

Op deze vraag heeft noch de Top van Rome in november 1991, noch die van Brussel een duidelijk antwoord gebracht. Algemeen gaat men erover akkoord dat de NAVO het meest succesrijke bondgenootschap van deze eeuw is geweest. Het heeft er onder meer voor gezorgd dat het Europees continent 40 jaar lang geen oorlog meer heeft gekend, dat er een geïntegreerde militaire structuur tot stand is gekomen die van groot belang was voor de veiligheid in West-Europa en — dit wordt te weinig beklemtoond — dat de aartsvijanden van vroeger sedert vele decennia samenwerken en zelfs tot een integratie van hun legers zijn overgegaan, wat vooral tot uiting komt in het recent opgerichte Euro-korps.

Men mag niet vergeten dat de oprichting van de Noord-atlantische Verdragsorganisatie het rechtstreekse antwoord was op de putsch van Praag in februari 1948 en dat het bondgenootschap gedurende 40 jaar één grote opdracht had: West-Europa beveiligen tegen een eventuele agressie die slechts uit het Oosten kon komen.

De ineenstorting van het communisme in Oost-Europa bracht de verwezenlijking van wat de NAVO altijd had nagestreefd: het einde van de verdeling van Europa, de bevrijding van de zogenaamde satellietstaten, een demilitarisering en een ernstig begin van ontwapening. Voor het Westerse bondgenootschap had deze nogal onverwachte kentering een belangrijk gevolg: het stelsel van wederzijdse afschrikking, succesrijk als het was geweest onder de voorwaarden van de Oost-Westconfrontatie, kon niet langer worden aangehouden eens de toestand veranderd was.

Vandaar dat met het einde van de Koude Oorlog de vraag naar het voortbestaan van de NAVO op een zinvolle wijze gesteld kon worden. Deze vraag moet echter worden beantwoord met een andere vraag: Welke zijn de nieuwe uitdagingen waaraan de NAVO het hoofd moet bieden? Over één uitgangspunt moet iedereen het eens kunnen zijn: het einde van de Koude Oorlog betekent niet dat Europa's veiligheid voortaan buiten gevaar zou zijn. De strijdkrachten van de Alliantie behouden dan ook als voornaamste doelstelling het waarborgen van de veiligheid en van de territoriale integriteit van de lidstaten.

Welke zijn dan de eventuele nieuwe uitdagingen voor de NAVO?

De mogelijke mislukking van de democratische hervormingen en de terugkeer van vijandige autoritaire regimes in Oost-Europa, de mogelijke anarchie en chaos in de ex-Sovjetrepublieken, de instabiliteit in Centraal- en Oost-Europa als gevolg van economische, sociale, politieke en etnische moeilijkheden, de aanwezigheid van nucleaire wapens in Rusland en andere republieken en het gevaar van proliferatie van deze en andere massavernietigingswapens, de instabiliteit rond de Middellandse Zee, het internationaal terrorisme en de uitwassen van een overdreven nationalisme of fundamentalisme, en de risico's voortkomend uit overbevolking, massa-immigratie, voedselgebrek, milieu en andere.

Vele van de uitdagingen waarmee het Westen kan worden geconfronteerd, zijn niet van die aard dat zij de eigen veiligheid aantasten. Zij kunnen het politiek-economisch leven misschien tijdelijk ontredde, maar zijn niet in staat het Westen te dwingen tot militaire mobilisatie.

Waar kan het gevaar dan wel schuilen? Sommige waarnemers zijn van oordeel dat de stabiliteit en de leefbaarheid van de democratische politieke instellingen in het Oosten afhankelijk zullen zijn van de vooruitgang van de economische ontwikkeling. De kansen dat lokale conflicten aldaar zullen overslaan naar het Westen, zijn evenwel gering. Ten bewijze het conflict in ex-Joegoslavië, waarvan men niet kan zeggen dat het ook maar in de geringste mate onze eigen veiligheid bedreigt. Niemand zal echter tegenspreken dat de NAVO er wel belang bij heeft zeer veel aandacht te besteden aan alles wat de stabiliteit in Oost-Europa kan beïnvloeden, met het oog op de bescherming van de fragiele democratieën daar en op de garantie van hun succes.

Dit brengt ons meteen tot volgende vragen. Wat is de bestaansreden van de NAVO? Welke zijn haar blijvende opdrachten? Welke zijn haar nieuwe taken? De NAVO blijft een onmisbaar fundament voor de veiligheid in Europa. Men heeft vaak over het hoofd gezien dat de Atlantische Alliantie in het verleden niet enkel door afschrikking van oorlog de vrede heeft gediend. Even belangrijk was dat zij een vredeszone creëerde onder de lidstaten.

Op de Top van Rome werden de vier kerntaken van het Bondgenootschap als volgt geformuleerd.

Ten eerste, « voorzien in een van de onmisbare fundamenteën voor een stabiele veiligheidsomgeving in Europa, gebaseerd op de groei van democratische instellingen en de verplichting geschillen vreedzaam op te lossen, en waarin geen enkel land een Europese natie zou kunnen intimideren of dwingen, of de hegemonie zou kunnen opleggen door de dreiging met of het gebruik van geweld.

Ten tweede, zoals gestipuleerd in artikel 4 van het verdrag, dienen als een transatlantisch forum voor bondgenootschappelijk overleg over iedere kwestie die de vitale belangen van de bondgenoten raakt, inclusief mogelijke ontwikkelingen die een gevaar voor de veiligheid van de leden inhouden; en tevens als forum voor de gepaste coördinatie van hun inspanningen of terreinen van gemeenschappelijk belang.

Ten derde, zorgen voor afschrikking van en verdediging tegen iedere bedreiging met agressie jegens het grondgebied van eender welke NAVO-Staat.

Ten vierde, het strategisch evenwicht in Europa in stand houden. »

Hieruit kunnen wij afleiden dat heel wat opdrachten van vroeger in feite onveranderd zijn gebleven, zoals het handhaven van de vrede, het wederzijds waarborgen van vrijheid en veiligheid van de lidstaten tegen elke agressie van waar ook, het zo nodig nog versterken van de Atlantische banden, het uitbouwen van een strategisch concept tot preventieve behoeften van crisisbeheersing en het beantwoorden aan de meest te verwachten risico's.

Op de Top van Brussel is, blijkens het slotdocument, weinig nieuws toegevoegd aan wat reeds in Rome werd gezegd en kwam de vraag « waarheen met de NAVO » slechts in de marge aan bod. In zijn openingstoespraak had secretaris-generaal Wörner het over vijf *tremendous challenges* voor de Alliantie: de transatlantische relatie en de Europese veiligheids- en defensieidentiteit

daarin; de nieuwe vereisten van samenwerking met de partners; de verbetering van de crisisbeheersing en de *peacekeeping* vermogens van de Alliantie; de aanpassing van de structuren aan de nieuwe opdrachten; het voorbereid zijn op de nieuwe veiligheidsrisico's, in het bijzonder vanwege de proliferatie van massavernietigingswapens.

In het slotdocument worden vooral enkele reeds gekende ideeën beklemtoond zoals de versterking van de Europese pijler van de Alliantie op basis van het Verdrag van Maastricht en de nieuwe impuls die de Westeuropese Unie daardoor heeft gekregen, de ontwikkeling van een Europese veiligheidsidentiteit zoals die eveneens door het Verdrag van Maastricht wordt bepaald, de ontwikkeling van afzonderlijke maar niet-gescheiden bevoegdheden tussen NAVO en WEU, de steun, alhoewel niet-onvoorwaardelijk, aan operaties voor vredeshandhaving onder het gezag van de Verenigde Naties of de CVSE en de vrijwaring van democratische samenlevingen die vrij zijn van elke vorm van dwang of intimidatie, de verdere versterking van de CVSE, de steun aan het voorstel van een stabiliteitspact in Europa, de dreiging uitgaande van de proliferatie van massavernietigingswapens en van het internationaal terrorisme, de uitvoering van de bestaande ontwapeningsakkoorden, de steun aan de politieke en economische hervorming in Rusland en tenslotte, de uitbreiding van de NAVO tot de democratische Staten van Centraal- en Oost-Europa, via een evolutief proces.

Dit is inderdaad een mooie catalogoog van opdrachten die het verder bestaan van de NAVO bepleiten, alhoewel wij de indruk hebben dat het dagdagelijks beleid van de Alliantie daarop nog niet is afgestemd. Het afschrikingsbeleid, zoals toegepast tijdens de koude oorlog, is met de gebeurtenissen van de jongste jaren achterhaald. Voortaan moet afschrikking worden gecombineerd met samenwerking als onderdeel van een algehele strategie van crisisbeheersing. Wij zien daarin drie nieuwe taken voor de NAVO.

Ten eerste, de NAVO als verificatie- en uitvoeringsorgaan van de ontwapeningscontrole. Eind dit jaar moet het Europees theater er op dat vlak totaal anders uitzien. De ondertekening vorige vrijdag van de akkoorden in Moskou door de presidenten Clinton, Jeltsin en Kravtjok, is veelbetekend. In dezelfde optiek moet van nabij worden toegezien op een mogelijke proliferatie van conventionele en niet-conventionele wapens.

Ten tweede, de NAVO als bron van steun voor nieuwe democratieën. De politiek-economische stabiliteit van en in Oost-Europa is ook voor de NAVO van uitzonderlijk belang.

Ten derde, de NAVO als instrument van crisisbeheersing en als *peacekeeper*. De Alliantie is het enig orgaan dat de politieke en militaire besluitvormingslichamen, de commandostructuren en de crisisbeheersingsprocedures heeft om een ernstige bedreiging van onze veiligheid, *in and out of area*, in handen te nemen. De NAVO moet de vrede verzekeren in dienst van de Verenigde Naties of van de CVSE.

Op de vraag « hoe kan de NAVO in de nieuwe omstandigheden bijdragen aan het behoud van veiligheid en stabiliteit in Europa », antwoordde de Nederlandse Adviesraad Vrede en Veiligheid: « Bescherming van het eigen verdragsgebied biedt — hoe belangrijk dan ook — geen voldoende grondslag meer om de NAVO in stand te houden. Omdat de NAVO feitelijk de enige veiligheidsorganisatie in Europa is met een geïntegreerde militaire structuur, dient het Bondgenootschap verantwoordelijkheid te gaan dragen voor het behoud van veiligheid en stabiliteit op het gehele continent. »

Mijn vraag is dan: hoe beantwoordt onze Regering daaraan? Hoe ziet zij de toekomst van de NAVO? Aan welke middelen denkt zij voor het vervullen van de nieuwe opdrachten? Hoe staat zij tegenover de verdere aanwezigheid van nucleaire strijdkrachten in Europa? Hoe beoordeelt zij de verdere, zij het ingekrompen, aanwezigheid van Amerikaanse militairen op het Europees vasteland?

Het thema dat in feite de Top van Brussel heeft overheerst — en dit was niet zo verwonderlijk, omdat het zijdelings betrekking had op de toekomst van de NAVO — was de uitbreiding van de Alliantie. Men kan niet ontkennen dat de grootste uitdaging op het vlak van de veiligheid voor het Westen erin bestaat de Staten

van Centraal- en Oost-Europa, evenals die van de gewezen Sovjet-unie, via een aanvaardbaar hervormingsproces, te brengen in de gemeenschap van democratische en voorspoedige Staten. Voor enkele onder hen kan deze weg lopen door de deur van de Europese Unie, al zijn de voorwaarden en eisen relatief streng. Eens lid van de Unie zullen zij verplicht zijn ook de regels van een gemeenschappelijk veiligheids- en defensiebeleid te aanvaarden. Voor het merendeel zal de Europese deur nog lange tijd gesloten blijven, maar deze Staten zien een lidmaatschap van de NAVO als de beste waarborg voor hun veiligheid en vooruitgang, op basis van meer democratie en van een markteconomie, al hebben zij reeds ingezien dat de realiteit er wat anders uitziet dan de droom die hun werd voorgesteld. Men moet bovendien begrip opbrengen voor het feit dat miljoenen Oost-Europeanen, na de ineenstorting van het communisme, zich inzake veiligheid in een vacuüm voelen.

Het is wellicht moeilijk om de democratisch verkozen en naar Westeuropese model gestructureerde en functionerende regeringen in Centraal- en Oost-Europa, ook al stellen wij een groeiende ontgoocheling onder de bevolking vast, uit te leggen, waarom zij niet actief zouden mogen participeren aan de «waardengemeenschap» van de Noordatlantische Alliantie. Indien de NAVO een alliantie is van democratieën met historische banden en gemeenschappelijke waarden, wat is dan de basis van uitsluiting van andere dergelijke Staten in Europa die het lidmaatschap aanvragen?

Met een paar collega's was ik aanwezig op de herfstzitting van de parlementaire NAVO-assembly in Kopenhagen, in oktober 1993, waar een resolutie werd goedgekeurd, waarin de staatshoofden en regeringsleiders, op de komende Top van Brussel, verzocht werden «de aansluitingsmodaliteiten bij de Alliantie uit te stippelen ten overstaan van de Europese Staten die een stabiele democratie op basis van de markteconomie hebben opgericht en die op duidelijke wijze uitdrukking hebben gegeven de principes vervat in het Noordatlantisch Charter te aanvaarden».

De leden van de commissies voor de Buitenlandse Zaken en de Defensie zullen zich herinneren dat ik op de vergadering van 13 juli 1993 pleitte voor enige voorzichtigheid over de eventuele uitbreiding van de NAVO naar Centraal- en Oost-Europa toe. Ook de minister van Buitenlandse Zaken was toen zeer terughoudend: de uitbreiding van de NAVO en van de Europese Unie waren niet vergelijkbaar; het ware gevaarlijk deze landen wel en andere landen dan weer niet op te nemen; wij mochten geen kaarten in handen spelen van de Russische nationalist; geleidelijkheid was gewenst, om de stabilisering niet in het gedrang te brengen. Ook de minister van Landsverdediging bleef toen op de vlakte: een uitbreiding op korte termijn zou uitlopen op een verwatering van de NAVO; men moest ook rekening houden met de vele verplichtingen op militair en financieel vlak, zo klonk het.

Waarom pleitten wij toen voor veel omzichtigheid? Het ligt voor de hand dat reeds een onderscheid moet worden gemaakt tussen de landen van Centraal- en Oost-Europa onderling. Polen, Hongarije en Tsjecho-Slowakije — de Visegrad-Staten — hebben al een associatieverdrag met de Europese Unie, wat niet het geval is voor Slovenië, Kroatië of Albanië, die van hun kant dan weer niet meteen in de strategische belangensfeer van Moskou liggen.

De regeringen van het GOS hebben de NAVO weliswaar aanvaard als een sleutelement van de nieuwe Europese architectuur, maar een overijld besluit van de NAVO om nauwere banden te smeden met enkele Oosteuropese Staten zou niet alleen de defensieverantwoordelijken in Rusland en andere republieken kunnen alarmeren, maar ook de hervormers, die ijveren voor meer samenwerking met het Westen op het vlak van de veiligheid, de pas afsnijden. Na de processie van Echnach van Jeltsin, vorige zomer, en nog meer na de recente parlementsverkiezingen in Rusland, waar de hervormingsgezinden het moesten afleggen tegen de nationalist en de ex-communisten, is meer dan voorzichtigheid geboden.

«De dringende vragen van Centraaleuropese en Baltische Staten om lidmaatschap van de NAVO zijn belangrijk. Nochtans, zij worden niet bedreigd en het is zinloos de NAVO veiligheidswaarborgen tegen momenteel onbestaande gevaren te doen aangaan», aldus Frederick Bonnard, de uitgever van *NATO's Sixteen Nations*, vorige dinsdag in een opiniestuk van de *International Herald Tribune*.

Is dit zo? Persoonlijk gaan wij ervan uit dat het ogenblik is aangebroken om het debat over een uitbreiding van de NAVO open te trekken, omwille van de veiligheid in de allereerste plaats, maar evenzeer met het oog op de stabiliteit van de Staten van Centraal- en Oost-Europa. Van hun kant vragen de ex-Warschaupactlanden een nauwere associatie met of liever nog het lidmaatschap van de NAVO. Veel mogelijkheden bestaan er niet. Op de vermelde vergadering van de senaatscommissies heb ik gewag gemaakt van twee mogelijkheden: ofwel stelt men de NAVO open voor al die Staten, accepteert men op lange termijn de transformatie van de Noordatlantische Alliantie in een stelsel van collectieve veiligheid en aanvaardt men terzelfder tijd alle ontoereikendheden van een dergelijk systeem, ofwel volgt men een politiek van geleidelijke en tegelijk ook gedifferentieerde opening van de NAVO, die nauw aansluit bij het lidmaatschap, legt men een veelzijdig systeem van bilaterale en multilaterale samenwerking op het vlak van de veiligheid met Oost-Europa vast en houdt men tegelijk vast aan een kernwapenbestand dat begrensd is tot de traditionele westerse lidstaten. Wij hadden toen gezegd dat voor ons de eerste optie nog te ver ging. Wij kiezen, zoals bij de Europese Unie een statuut van geassocieerd lid, waarbij uiteraard enkele voorwaarden moeten zijn vervuld, zoals een vrij verkozen regering, het aansluiten bij de markteconomie, het respect voor de rechten van de mens en van de etnische minderheden, de controle van de militaire door de civiele sector.

Bovendien moet de NAVO vooraf een antwoord hebben op vragen als: tegen wie hebben Centraal- en Oost-Europa bescherming nodig? Zijn de militaire «troepen» van de NAVO in deze regio operationeel? Zal de gemeenschappelijke verdedigingscomponent niet verwateren door de aansluiting van een of meerdere landen? En, niet te vergeten, wat is de budgettaire kostprijs van het incorporeren van nieuwe Staten en welke wijzigingen moeten er komen in de besluitvormingsprocessen?

Op 20 en 21 oktober 1993 had in Travemünde een informele bijeenkomst plaats van de NAVO-ministers van Defensie. Het was daar dat Les Aspin, de Amerikaanse staatssecretaris, het voorstel van het *partnership for peace* lanceerde dat nu op de Top van Brussel werd aanvaard als leidraad voor het NAVO-beleid ten overstaan van Centraal- en Oost-Europa.

Het «partnerschap» is niet exclusief voorbehouden voor de Staten van Centraal- en Oost-Europa, maar staat ook open voor de andere landen van de CVSE en heeft een aantal doelstellingen zoals: een grotere transparantie in de nationale defensieplanning en -begroting, de democratische controle over de ministeries van defensie, de organisatie van een gemeenschappelijke planning en gemeenschappelijke militaire oefeningen, onderlinge samenwerking met betrekking tot vredeshandhaving, humanitaire operaties, en dergelijke onder het gezag van de VN of de CVSE en, op langere termijn, de ontwikkeling van strijdkrachten die beter in staat zijn samen te werken met die van de NAVO-lidstaten.

Het is voor eenieder duidelijk dat de betrokken Staten absoluut niet gekregen hebben wat zij hadden gevraagd: de veiligheids-garantie vastgelegd door artikel 5 van het Handvest inzake automatische bijstand ingeval van agressie en het automatisch lidmaatschap in een nabije toekomst. Voor de Amerikanen is «partnerschap» geen waarborg voor lidmaatschap, maar zal een actieve deelneming een essentiële voorwaarde voor later lidmaatschap zijn. Kortom, niet staan prullen, maar van meetaf aan het nodige enthousiasme, luidt het parool.

Voor de Amerikanen biedt het *partnership for peace* enkele opmerkelijke voordelen.

Europa wordt niet opnieuw verdeeld; het IJzeren Gordijn is afgebroken en het wordt niet meer opgetrokken.

Het «Partnerschap» biedt de nodige stimulansen; in de wereld van vandaag moet de Alliantie gebaseerd zijn op gedeelde waarden van democratie en vrije markt.

Iedereen moet een reële bijdrage leveren; het is niet de vraag wat de NAVO kan doen voor de nieuwe partners, maar wat die kunnen doen voor de NAVO.

De NAVO blijft de centrale rol spelen in de Europese veiligheid en de Amerikaanse betrokkenheid in Europa blijft.

De kwestie van het lidmaatschap tenslotte komt niet bij het begin, maar op het einde van het proces aan de orde.

In een toespraak voor de *Atlantic Council of the United States* in Washington op 3 december 1993 zei Les Aspin: « *Partnership for peace* », een initiatief van president Clinton, « *was widely applauded in Europe as an example of American leadership in the post-Cold War world*. » De vraag is of deze uitroep van Les Aspin een uiting van chauvinisme is — wat weinig zeker is — en of dit beantwoordt aan de werkelijkheid, met andere woorden, of het nog steeds de Verenigde Staten zijn die bepalen welke veiligheids-politiek moet worden gevoerd.

Wellicht hebben presidenten als Havel en Walesa hun dromen voor werkelijkheid gehouden, alhoewel hun standpunt voorzeker goed te begrijpen is. Wat zij gekregen hebben, is niet meer dan een zoethoudertje; er is geen enkel perspectief op korte termijn. Zonder morren hebben zij, vorige woensdag in Praag, hun goedkeuring gehecht aan het *partnership*. Evenwel, elk individueel land dat wenst toe te treden, moet daarvoor ook de instemming van zijn parlement krijgen. Dit belooft nogal wat discussie in de komende maanden!

Wij zijn van oordeel dat op de NAVO-Top de goede beslissing werd genomen. Laat al deze kandidaat-leden de politiek-economische toestand in hun eigen land eerst consolideren en laat ons ook niet overhaast tewerk gaan met Rusland, waar velen het woord democratie nog niet eens kunnen spellen.

Een probleem wordt ongetwijfeld het groot aantal instellingen die mekaar in belangrijke mate aan het overlappen zijn. Indien een ruime meerderheid van de landen van Centraal- en Oost-Europa besluiten bij het *partnership* aan te sluiten, wat is dan nog de betekenis van de Noordatlantische Samenwerkingsraad? Indien daarenboven andere CVSE-landen zich ook nog zouden aange-trokken voelen tot dat nieuw orgaan, welke rol moet de CVSE dan nog spelen?

Vier jaar na de eerste bres in de Berlijnse Muur, drie jaar na de eenmaking van Duitsland, twee jaar na de oprichting van het GOS, heeft de NAVO zich nog steeds niet weten aan te passen aan de drastisch gewijzigde geopolitieke context in Europa. De vijand van weleer is vandaag een partner geworden, waarmee men samen aan tafel zit. Er is uitwisseling van informatie en van hogere officieren, men werkt samen binnen het raam van *UN peacekeeping*-operaties. Toch blijft een waakzaam oog oostwaarts gericht. Vooral de Staten van de ex-Sovjetunie vertonen in NAVO-ogen nog niet de gewenste en vertrouwen biedende stabiliteit. Is dit evenwel niet te veel gevraagd van Staten en volken die nooit enige vorm van parlementaire democratie, van markt-economie, van bescherming van de minderheden, van de fundamentele rechten van de mens hebben gekend? Maar dit wil niet zeggen dat het westen zich in slaap mag laten wiegen. Dialoog en samenwerking op allerlei niveaus blijven de voornaamste garanties voor stabiliteit en voor de vrede op het Euraziatisch continent.

De Noordatlantische Verdragsorganisatie is de meest langdurige en succesrijke militaire alliantie in de geschiedenis. Zij heeft een verleden, waarop alle lidstaten bijzonder fier mogen zijn. Zij heeft echter ook nog een toekomst, ook al zijn de omstandigheden drastisch gewijzigd, de eigen veiligheid nog weinig bedreigd en de uitdagingen van een andere orde. Nieuwe opdrachten vergen nieuwe opstellingen. Ook in NAVO-kringen is men daarvan overtuigd, maar de omschakeling gebeurt minder vlot. De NAVO was, is en blijft een defensieve organisatie en dit maakt het stukken gemakkelijker dan wanneer zij een minder defensieve rol toebedeeld krijgt, zoals haar optreden in *peacekeeping missions*. De vroegere doelstelling van gemeenschappelijke defensie tegen een directe dreiging werd vervangen door een minder dwingend motief van vredeshandhaving en preventie van geweld in Europa. Het wordt even aanpassen. En ook hier zal een zekere voorzichtigheid aan de dag moeten worden gelegd. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — La parole est à M. Bougard.

M. Bougard (Ecolo). — Monsieur le Président, je ne compte pas recommencer ici l'histoire de l'OTAN que M. Van Wambeke vient de nous exposer de manière fort intéressante. Je souhaite cependant m'associer à lui pour déplorer le manque de consultations, le manque de discussions au niveau du Parlement avant le Sommet de l'OTAN. J'avais déjà fait cette remarque en commis-

sion mais il me semble important de la répéter car si ce sommet n'avait pas une importance capitale, il n'en avait pas moins un intérêt considérable.

Il est vrai qu'en trois ans, l'Institution atlantique n'avait pas réussi à se débarrasser de concepts poussiéreux, issus de l'époque de la guerre froide, et devenus complètement obsolètes.

Si le Sommet du 10 janvier n'a pas constitué une révolution et s'il reste décevant sur beaucoup d'aspects, il aura au moins permis de préciser les ouvertures de l'Alliance vers les pays d'Europe centrale et orientale, sans pour autant exclure la Russie. Pour nous, écologistes, c'est extrêmement important.

En tout cas, il est encourageant de constater que ni le chant des sirènes de M. Walesa ni le discours simpliste des faucons occidentaux n'ont été retenus par l'Alliance. On n'a donc pas purement et simplement reculé les frontières de l'OTAN vers l'Est en utilisant le prétexte de l'épouvantail Jirinovski pour isoler dangereusement la Russie. D'ailleurs, on peut trouver d'autres Jirinovski potentiels dans certains autres pays de l'Est. C'est donc le concept d'une sécurité collective incluant le centre, l'est de l'Europe et la Russie qui semble s'imposer dans la nouvelle stratégie de l'OTAN, et j'insiste sur le verbe « semble » car nous ne sommes ici qu'au niveau des paroles et des discours et nous devons observer ce qu'il en résultera concrètement dans la réalité.

Les critères de démocratie et de transparence des budgets militaires qu'exige l'Alliance pour que les pays d'Europe centrale et orientale puissent participer aux activités de l'OTAN dans le cadre du partenariat pour la paix sont intéressants. On était cependant en droit d'espérer que ces mêmes critères soient d'application pour la Turquie. En outre, il faut noter, au moins dans les discours, une certaine évolution de l'OTAN quant à la conception de la sécurité. L'OTAN admet enfin, au bout de trois ans, que les menaces qui pèsent sur la sécurité collective ne sont plus essentiellement militaires, mais sont aussi économiques et sociales...

Dans le même temps, l'Alliance se déclare incompétente dans les matières économiques et renvoie la balle aux Européens. Selon l'OTAN, c'est aux Etats européens, à l'Union européenne qu'il incombe de trouver des solutions aux menaces pour la sécurité liées aux déséquilibres économiques et sociaux en Europe. Et là, monsieur le Vice-Premier ministre, j'éprouve des craintes et je me demande si l'Union européenne pourra dégager une réelle volonté commune pour relever ce défi.

A côté des aspects positifs qui ont été largement médiatisés, je voudrais évoquer maintenant les aspects décevants du Sommet de l'OTAN.

Si le concept du partenariat pour la paix permet un certain espoir à l'est de l'Europe, on ne voit par contre pas de réelle perspective de paix et de sécurité se dessiner pour les Balkans et, plus généralement, pour le sud-est de l'Europe. On n'attendait pas de miracle de ce sommet en ce qui concerne la Bosnie-Herzégovine. Les Européens caressaient peut-être l'espoir d'une décision d'engagement de troupes américaines dans l'ex-Yougoslavie pour renforcer la FORPRONU et permettre enfin l'application de la résolution 836 du Conseil de sécurité, mais M. Clinton a préféré renvoyer les Européens vers leurs responsabilités sur leur continent. Et si les vieilles propositions de frappes aériennes ont été ressorties des tiroirs, leur applicabilité est fortement contestée par beaucoup d'experts militaires.

Mais les Balkans ne se limitent malheureusement pas à la Bosnie et l'ex-Yougoslavie et l'on comprend difficilement l'attitude de l'OTAN à l'égard de la Grèce et de la Turquie. Dans un récent rapport intitulé: « L'huile sur le feu des Balkans », M. Tasos Kokkinides, consultant du *British American Security Information Council*, un très sérieux centre de recherche indépendant basé à Londres, s'inquiète de la poursuite de l'armement de la Grèce et de la Turquie par les pays de l'Ouest. L'OTAN reste en effet peu active quant au différend gréco-turc, champ d'action spécifique où l'on serait en droit de l'attendre dans un autre rôle que celui de fournisseur d'armes aux deux camps.

La contribution la plus tangible de l'OTAN à la résolution balkanique n'est pas politique, mais militaire, accuse M. Kokkinides. En dépit des craintes d'extension à la Grèce et à la Turquie de la guerre en ex-Yougoslavie, les pays de l'OTAN sont en train

d'acheminer des milliers de pièces d'artillerie lourde aux deux membres balkaniques de l'Alliance. Je ne citerai pas tous les chiffres en ma possession, car je pense que vous les connaissez.

Ces fournitures d'armes sapent la politique affichée par l'Ouest, consistant à prévenir l'extension du conflit vers le sud de l'ex-Yougoslavie. Elles relancent aussi l'escalade aux armements à laquelle se livrent Grèce et Turquie dans la mer Egée. Les deux pays sont devenus les plus grands importateurs mondiaux d'armes conventionnelles de gros calibre. Selon le Registre des armes conventionnelles, récemment publié par les Nations unies, 73 p.c. des importations mondiales de blindés sont le fait de la Grèce et de la Turquie, tout comme 48 p.c. des véhicules de transport de troupes, 42 p.c. des navires de guerre et 22 p.c. des avions de combat.

Bien que membres de l'OTAN, ces deux pays sont enlisés dans une série de conflits qui, de temps à autre, les jettent au bord de la guerre. Leurs frontières communes, sur terre et dans l'Egée, comptent désormais parmi les régions les plus militarisées d'Europe. Et la poursuite des ventes d'armes offensives à ces deux pays menace la stabilité de toute la région.

On justifie la poursuite de ces livraisons par le fait que l'Ouest aurait intérêt à maintenir en position de force ses principaux alliés dans la région. Mais l'on ne voit aucune offensive diplomatique propre à amener ces deux pays à des mesures d'établissement de la confiance. L'attitude « banalisatrice » de l'Ouest, qui irrigue cette région d'armements, comme si la Russie constituait encore une menace imminente sur le flanc sud de l'OTAN, ne colle absolument pas à la réalité de l'après-guerre froide en Europe.

Ironie de l'Histoire, l'accumulation d'armements dans cette région de l'Europe est en partie un sous-produit du Traité CFE de réduction des forces conventionnelles en Europe. L'OTAN a en effet décidé qu'au lieu de détruire ses excédents, armes hautement déstabilisantes retirées d'Europe centrale en vertu du Traité par les Etats-Unis, l'Allemagne et les Pays-Bas, elle les transférerait vers la Grèce et la Turquie, où les plafonds imposés par le Traité étaient encore supérieurs au niveau des armements déjà possédés en propre par ces deux pays.

Régi par le programme « Cascade » de l'OTAN, ce déplacement d'armements contrevient à l'esprit du Traité CFE. En restationnant ainsi des armes que le Traité définit comme offensives, l'OTAN risque de déplacer vers les Balkans les instabilités militaires de son ancien « front central ».

Le danger est que la course aux armements entre Grèce et Turquie devienne une course aux armements régionales plus large. Des officiels des départements de la Défense de pays des Balkans commencent à s'interroger sur la sagesse des transferts d'armes occidentales vers ces deux pays. La Bulgarie, qui entretient de bonnes relations tant avec la Grèce qu'avec la Turquie, est particulièrement mal à l'aise. Récemment en visite à Londres, le ministre bulgare de la Défense, M. Valentin Alexandrov, a exprimé son inquiétude quant à l'accumulation d'armements aux frontières sud de son pays. Inquiet pour les mêmes raisons en octobre dernier, le gouvernement albanais a signé avec les Etats-Unis un mémorandum sur la coopération en matière de défense. Le rôle des superpuissances au Moyen-Orient a consisté, depuis des décennies, à établir à des niveaux toujours supérieurs un équilibre des armements; les politiques suivies par l'OTAN pourraient aboutir aujourd'hui à un équilibre plus complexe et plus instable encore. Il est en effet plus probable que les autres pays balkaniques suivront cette évolution en tentant de moderniser leurs forces armées, ce qui leur coûtera une grande partie de leurs précieuses ressources. Ils connaissent d'importantes difficultés économiques; leur restructuration économique s'en trouvera menacée et leur cohésion sociale minée. Voilà un autre facteur d'instabilité.

En tant qu'Etats les plus puissants et les plus stables de cette région, la Grèce et la Turquie devraient montrer l'exemple. Elles disposent davantage d'armes que ne le requiert légitimement leur propre défense. Au lieu de se renvoyer la balle en ce qui concerne leurs problèmes bilatéraux, il est grand temps qu'elles se mettent d'accord sur les grandes lignes d'une négociation. Il est nécessaire d'aboutir à une combinaison d'initiatives intelligentes, unilatérales et bilatérales, propres à réduire la tension en mer Egée. Cela

pourrait permettre à l'OTAN de stabiliser l'ensemble des Balkans et à renforcer la sécurité de ces pays et la sécurité européenne à long terme. (*Applaudissements.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Timmermans.

De heer Timmermans (SP). — Mijnheer de Voorzitter, *partnership for peace* past in het concept van de Noordatlantische Samenwerkingsraad, een in 1991 door de Amerikanen en de Duitsers opgericht gezamenlijk forum van de NAVO-landen en de vroegere Warschaupactlanden. In oktober 1993 kwamen de Amerikanen met het *partnership for peace*-voorstel, waardoor de vroegere landen van het Warschaupact, theoretisch ook met inbegrip van Rusland, met de NAVO een aantal individueel onderhandelde samenwerkingsakkoorden zouden kunnen sluiten. Het volwaardige lidmaatschap van de NAVO is daarbij echter niet inbegrepen. Bijgevolg zouden de betrokken landen ook niet inbegrepen genieten van de voordelen van het bekende artikel vijf van het NAVO-verdrag, dat stipuleert dat elke aanval op één van de partners van het bondgenootschap als een aanval op alle partners zal worden beschouwd.

Op de recente NAVO-Top is beslist om de vroegere landen van het Warschaupact, en in het bijzonder de Visegradlanden — de Tsjechische republiek, Slowakije, Hongarije en Polen — niet het volwaardig lidmaatschap van de NAVO aan te bieden. Vooral Polen, de Tsjechische republiek en Litouwen, hadden daarop aangedrongen. In de plaats daarvan werd hen het *partnership for peace* aangeboden.

In de praktijk kan dit inhouden dat de betrokken landen en legers gaan samenwerken met de NAVO-legers op het vlak van de herstructurering, modernisering en de democratisering van die legers, onder meer inzake doorzichtigheid van defensiebudgetten, controle van het « civiele » op het « militaire », multinationale voorbereidingen van *peacekeeping* en *peacemaking* in het kader van de CVSE en de VN, het geassocieerd worden bij NAVO-oefeningen en op het diplomatieke vlak consultaties in geval van bedreiging. Daardoor komt het toekomstperspectief van volwaardig lidmaatschap concreet en geleidelijk in beeld en wordt er ook tijd geschapen voor aanpassingen, gezamenlijke ervaringen en verdere reflectie over de uitbouw van een nieuwe Europese veiligheidsstructuur. Dat wordt een soort verlovingstijd waarbij de geleidelijke integratie van een aantal landen gepaard gaat met het ontwerpen van geloofwaardige en bevoorrechte veiligheidsmaatregelen, samen met Rusland. Dit laatste is van essentieel belang voor de Europese veiligheid.

Het algemeen kader van die beslissing is veiligheid in Europa, gebaseerd op samenwerking, ook — en in de eerste plaats — met Rusland en niet op confrontatie. Een nieuwe Europese veiligheidsstructuur kan bijgevolg niet worden ontworpen zonder de medewerking van een democratisch en economisch gestabiliseerd Rusland. Door nu de Visegradlanden op te nemen in de NAVO zouden we de democraten in Rusland geen dienst bewijzen. Men kan bijgevolg niet handelen alsof elke kans op een duurzame democratische stabilisering van Rusland reeds is verkeken.

Een belangrijk element is tevens dat er thans geen groot militair gevaar dreigt in Europa, ook niet met betrekking tot de Visegradlanden. Zelfs indien het met Rusland de autoritaire toer zou opgaan en aan het *partnership for peace* sneller volwaardig lidmaatschap zou kunnen worden gekoppeld, dient men te beseffen dat het Russische leger zich nog steeds in een zeer chaotische toestand bevindt.

Men dient wel begrip te hebben voor de veiligheidsbekommernissen van landen in Centraal- en Oost-Europa, die op dat vlak door de geschiedenis niet werden verwend en die garanties voor de toekomst wensen. De heersende veiligheidspolitieke onzekerheid heeft op het ogenblik geen directe band met de interne politieke stabiliteit in die landen. Ook dat kan echter veranderen. *Partnership for peace*, indien concreet en duurzaam ingevuld, bevordert de integratie van die landen in de Europese Unie, maar mag niet doen vergeten dat die landen ook in andere Europese instellingen moeten worden geïntegreerd en vooral toegang dienen te krijgen tot de Westereuropese markten.

Wellicht wordt het NAVO-lidmaatschap door een aantal landen van Centraal- en Oost-Europa te gemakkelijk en te eenzijdig als de belangrijkste garantie beschouwd. Economische modernisering, politieke en sociale democratisering en integratie zijn ten minste even belangrijk. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan mevrouw Maes.

Mevrouw Maes (VU). — Mijnheer de Voorzitter, ik zal het kort houden. Ik kom geen standpunten verdedigen, want ik heb op het ogenblik meer vragen dan antwoorden. Ik heb het voordeel, mijnheer de Vice-Eerste minister, dat ik behoor tot degenen die u mogen ondervragen. U hebt de verantwoordelijkheid op u genomen om minister van Buitenlandse Zaken te zijn en u kunt zich dan ook niet verschuilen achter het feit dat u geen antwoord hebt.

Na de recente NAVO-Top en de pragmatische oplossing waarvoor men daar heeft gekozen, na het succes van de president van de Verenigde Staten, de heer Clinton, en nadat de Visegrad-landen toch een beetje hun ontgoocheling hebben weggeslikt, rijzen bij ons een aantal vragen, over de standpunten die wij als Europese Unie en als klein landje daarin innemen.

Is er naar uw mening een echt gemeenschappelijk standpunt van de Europese Unie omtrent de volgende drie aspecten? Het eerste aspect betreft de opdracht van een Europese defensie en van België als Europese partner in het geheel. Hebben wij als Europese Unie een gemeenschappelijk vredesbeleid? Hebben wij een gemeenschappelijke visie op de huidige en toekomstige NAVO-opdracht? Hebben wij tegenover de uitbreiding van de NAVO of de Unie met landen van Oost- en Centraal-Europa een gemeenschappelijke houding? Men kan zich ook afvragen of het *partnership for peace* niet weer een mooie dekmantel is voor eigenlijk zeer verschillende houdingen. Is het in de ogen van de Belgische en Europese diplomatie een voorbereiding op een echte toetreding of is het integendeel een middel om op een elegante manier de boot af te houden?

Persoonlijk vind ik het nogal ontgoochelend mij te moeten afvragen of er in de Europese Unie geen begrip is voor het verschil in situatie tussen de Visegradlanden en de landen van de ex-Sovjetunie. Ik ben van oordeel dat een aantal van de Visegradlanden reeds verder gevorderd is in een evolutie naar democratie dan sommige republieken van de ex-Sovjetunie. Wat moet naar uw mening onze houding bepalen? Ik noem in dit verband twee gerechtvaardigde elementen. Enerzijds is er de vrees de voormalige Sovjetunie te isoleren, omdat wij, maar ook zij, niet weten hoe de zaken er zullen evolueren, maar we wel weten dat Rusland nog steeds een kernmacht is en ook zal blijven. Dit is dus een gerechtvaardigde vrees. Anderzijds koesteren we ook gerechtvaardigde sympathie voor landen die zich reeds een aantal decennia richten naar landen van het Westen in de keuze van hun politieke idealen. Ze hebben gekozen voor democratie, zij hebben gekozen voor het model van de Westerse markteconomie, met alle moeilijkheden vanden. Dat heeft ook de ex-Sovjetunie gedaan. Is daarom onze sympathie groter of kleiner dan onze vrees voor die isolering?

Tenslotte, en ik meen dat dit in Europa de algemene vraag is, wat doen wij op Europees niveau met onze afkeer voor de aan gang zijnde oorlogen, meer bepaald de oorlog in ex-Joegoslavië? Ik vertolk hier wellicht de ontgoocheling van alle Europeanen, die even groot is als de ontgoocheling van alle oprechte democraten, dat dit conflict blijft voortduren, alsook onze afkeer voor een aantal conflicten bij de NAVO-landen. Hiermee bewijzen de NAVO-partners dat zij soms niet meer democraat zijn dan bepaalde landen die wij nog altijd uitsluiten; ik heb het hier over Turkije.

Mijnheer de Vice-Eerste minister, dit waren mijn vragen, ik hoop dat u ze zult beantwoorden. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Verreycken.

De heer Verreycken (Vl. Bl.). — Mijnheer de Voorzitter, de voorbije maanden werd in dit halfroond meermaals gepraat over de Europese Gemeenschap. Zelfs de terminologie werd iets triom-

falistisch, want sinds kort worden we geacht te spreken over «de Europese Unie». Mooie unie, die bewust de Europese volkeren uit het voormalige Oostblok uitsluit van deelname aan de Unie. En dan denk ik niet enkel aan de vier Visegradvolkeren, de Polen, de Tsjechen, de Slowaken en de Hongaren, maar ook aan de Esten, de Letten en de Litouwers.

De voorbije NAVO-Top onderstreepte dat degenen die zich met lijfsgevaar verzet hebben tegen de jarenlange communistische dictatuur, nog steeds niet waardig worden geacht om NAVO-lid te worden. Een wazig «partnerschap voor de vrede» wordt als zoethoudertje gehanteerd. Daardoor worden vele conferenties mogelijk, en misschien zelfs een beperkte vorm van samenwerking. Een concreet tijdschema over een vervanging van het partnerschap door volwaardig lidmaatschap wordt echter niet voorgesteld, waardoor echte veiligheidswaarborgen eveneens achterwege blijven.

Duidelijk moet zijn dat Amerika nog altijd dezelfde houding aanneemt tegenover Europa, dan de houding die eertijds Roosevelt in Jalta aannam. Europa moet beschermd worden door Amerika en door Rusland. Daar hoort geen derde partner bij. De Amerikaanse president, de vroegere anti-Vietnam betoger, liet daarover geen twijfel bestaan. De Russische minister van Buitenlandse Zaken, Andrei Kozyrev, heeft hierover reeds duidelijke voorstellen geformuleerd. Wanneer Jeltsin, de communistisch gevormde «conspirator», nu oproept tot de bescherming van de Russen in het zogenaamde «nabije buitenland», dan bedoelt hij wel degelijk dat de Baltische volkeren en de Visegradvolkeren terug in het grote Rusland moeten worden opgenomen. De analogie met de vroegere Duitse voorbereidingen voor de annexatie van Oostenrijk zijn opvallend genoeg om over na te denken.

Op een ogenblik dat Amerika zich klaarmaakt om de aanwezigheid in Europa tot een minimum te beperken, dat Rusland hongert naar Westerse steun, dat de voormalige Oostblokvolkeren een Europees profiel willen aanscherpen, op zo'n historisch ogenblik staat de Europese Unie erbij, en ze kijkt ernaar...

De Franse president vertelt in Warschau, in Praag en in Boedapest dat de Europese Unie en de NAVO een gesloten club blijven. De Duitsers hebben al hun energie nodig om de post-communistische chaos in eigen land weg te werken. De Engelsen «cocoenen» verder op hun eiland. De andere landen kijken vol ontzag op naar Amerika, durven geen eigen denksporen te ontwikkelen en bepleiten zelfs in voorbereidende teksten voor de NAVO-Top de blijvende dominantie van de Verenigde Staten.

Het zal u duidelijk zijn dat ik pleit voor een onafhankelijk Europees profiel. De machtsinvloeden in Europa moeten niet worden verdeeld tussen Amerika en Rusland. Een eigen Europees beleid kan het enige nastreefbare einddoel zijn voor vrije Europese volkeren. Bij die volkeren horen ook degenen die bijdroegen tot de ineenstorting van het Goelag-imperium, degenen die hun verzet betaalden met verbanningen, volkerenmoorden, gevangenisstraffen, met andere woorden, alle Europese volkeren uit het voormalige Oostblok en niet enkel de volkeren uit de voormalige Sovjetrepublieken. Ook de vroeger geannexeerde Baltische volkeren horen daarbij.

De heer Swaelen treedt als voorzitter op

Het is mijn overtuiging dat zelfs de kleinste Europese volkeren hier een rol kunnen spelen, niet door slaafs te ondergaan wat de twee machtsblokken voorkauwen, doch wel door zich bewust Europees op te stellen. Die kans tot keuze voor een eigen opstelling werd gemist bij de voorbije NAVO-Top.

Het «partnerschap» moet worden vervangen door lidmaatschap van een eigen Europese verdedigingsunie. Daarvoor moeten degenen ijveren die oog hebben voor de belangen van de Europese volkeren, en die daarvoor — en daarvoor alleen — democratisch gemandateerd werden door de betrokken volkeren zelf.

De verwarring en de onzekerheid waarmee de Europese politici naar het ineenslopende Oostblok keken, moeten nu worden vervangen door een welomlijnde strategie, met tijdschema, met voorwaarden, met aanvaarding van volwaardigheid van de volkeren die zich zelf hebben bevrijd.

Ik zal met aandacht, en zonder bijkomende vragen omdat de vragen die werden gesteld de situatie meer dan voldoende belichten, naar de visie van de minister luisteren hoewel ik grote twijfels koester nopens de wil van de Europese ministers van Buitenlandse Zaken om een echte Europese, onafhankelijke koers te varen die nochtans noodzakelijk is om Europa niet langer als een veredeld vazalwerelddeel te beschouwen maar om het als zelfstandige volkerenfederatie te behouden, verder op te bouwen en te verstevigen. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan Vice-Eerste minister Claes.

De heer Claes, Vice-Eerste minister en minister van Buitenlandse Zaken. — Mijnheer de Voorzitter, ook ik had veruit verkozen dat er over de NAVO-Top van 10 en 11 januari vooraf enig overleg was geweest met het Parlement.

Er zijn echter enkele verantwoorde excuses. De maand december is voor de Belgische Regering en zeker voor de minister van Buitenlandse Zaken een bijzonder zware maand geweest. Het Europees voorzitterschap vereiste dat wij in die maand de Europese Top voorbereiden en organiseerden, een conferentie over ex-Joegoslavië voorbereiden en organiseerden, een oplossing voor de GATT-onderhandelingen vonden en tot een echte doorbraak kwamen in de onderhandelingen over de uitbreiding van de Europese Unie. Met die uitdagingen waren wij in december geconfronteerd, zodat het onmogelijk was ons met nog andere elementen bezig te houden.

Daarenboven was het Parlement van 23 december tot 9 januari met reces, zodat het moeilijk was in verband met de NAVO-Top vooraf de nodige contacten te hebben. De voorzitter van de senaatscommissie voor de Defensie heeft mij wel gecontacteerd. Er was een datum vastgelegd om informatie uit te wisselen, maar die schijnt nu niet meer te passen voor de voorzitter. Ik blijf echter ter beschikking van Kamer en Senaat.

Over het principe van de noodzaak advies te vragen kan men niet van mening verschillen. Het is altijd gezond te luisteren naar opinies van deskundigen of collega's. U zult het echter wel met mij eens zijn, mijnheer Van Wambeke, dat het advies van het Nederlandse parlement de besluitvorming op de NAVO-Top niet erg heeft beïnvloed. Ik bedoel dit niet negatief. Ik weet niet of ik met u van mening verschil over het belang van artikel 68 van de Grondwet. Daarvoor hebt u uw standpunt niet voldoende ontwikkeld. Ik blijf echter een overtuigd tegenstrever van wat men noemt *les gouvernements d'assemblées*. Eenieder heeft zijn verantwoordelijkheden. Dit is het best voor de goede werking van de instellingen, maar dit sluit niet uit dat er af en toe voorafgaande contacten kunnen plaatshebben over belangrijke thema's.

Ik kom nu tot de essentie van de interpellatie. Om te beginnen wil ik zowel de interpellant als de intervenanten ervoor waarschuwen dat het niet is omdat ik een ministeriële functie heb aanvaard, dat ik een antwoord heb op alle vragen die kunnen rijzen. Soms getuigt het van wijsheid toe te geven dat men op bepaalde vragen niet kan antwoorden. Gelet op de bestendige evolutie van de situatie in Centraal- en Oost-Europa, is het overigens ook voortvarend definitieve en beslissende antwoorden uit de mouw te schudden op alle mogelijke, zij het terechte vragen. Ik zal mij dus inzake bepaalde aspecten voorzichtig opstellen.

Ik wil er ook aan herinneren dat van bij het ontstaan van de NAVO de lidstaten geweigerd hebben de bestaansreden van de organisatie louter te zoeken in de dreiging van de Sovjetunie en raden van het Warschaupact. De NAVO werd terecht opgevat als een organisatie die een reeks landen groepeerde die dezelfde waarden nastreven en die zou bijdragen tot de algemene stabiliteit op het Europese continent. De aanwezigheid van de Verenigde Staten en van Canada in West-Europa was de meest zichtbare uiting van de transatlantische solidariteit die zich sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog had ontwikkeld.

Het spreekt voor zich dat sinds 1989-1990 met het wegvallen van de Berlijnse Muur, het verdwijnen van het Warschaupact, de desintegratie van de Sovjetunie, het Westen in het algemeen en de NAVO in het bijzonder voor een totaal nieuwe veiligheidssituatie zijn geplaatst. Dat heeft met zich gebracht dat de NAVO zich is gaan beraden over haar functies, haar doelstellingen en meer in het bijzonder over haar relaties met Oost- en Centraal-Europa. Zoals reeds werd gezegd, werd het startsein hiertoe gegeven op de NAVO-Top in Londen in 1990 toen werd besloten diplomatieke relaties aan te knopen met de landen van het Warschaupact.

In november 1990 werd in de marge van de CVSE-vergadering een historisch document opgesteld door de leden van de NAVO en het Warschaupact waarmee formeel een einde werd gesteld aan de vijandigheid tussen Oost en West op het Europese continent.

De NAVO-Top van Rome in 1991 was de derde stap in de transformatie van de NAVO met de goedkeuring van het nieuwe strategische concept en de opdracht tot het ontwikkelen van een nieuwe militaire strategie.

De volgende stap was de oprichting (in december 1991) van de Noordatlantische Samenwerkingsraad die voor het eerst de landen van de twee bondgenootschappen onder één koepel bracht.

In juni 1992 werd in Oslo beslist tot de principiële mogelijkheid voor de NAVO om naast haar verdedigingsfunctie zoals bepaald in artikel 5 van het Handvest, ook te worden ingeschakeld voor de vredeshandhaving, de zogenaamde *peacekeeping missions*. Die principiële beslissing zou trouwens snel worden gevolgd door de NAVO-operatie in de Adriatische zee.

Mijnheer Van Wambeke, de NAVO-Top van 10 en 11 januari is meer dan het herkauwen van de vorige top in Rome. De Top van Brussel ligt ongetwijfeld in het verlengde van de aanpassingen die ik daarnet in herinnering heb gebracht. Ik ben ervan overtuigd dat de Top van de NAVO in Brussel een historische top is geweest én door de aanvaarding van het *partnership for peace*, én door de principiële bevestiging dat de NAVO open staat voor nieuwe leden én door de formele en uitdrukkelijke bevestiging — het is de eerste keer dat dit gebeurt — dat Atlantische samenwerking enerzijds en Europese defensie-identiteit anderzijds compatibel zijn en verder moeten worden uitgebouwd. Laat mij dit even verder ontwikkelen.

De heer Van Wambeke heeft geciteerd uit de inleiding van de secretaris-generaal die vijf elementen bevat. Ik wil mij beperken tot de drie grote uitdagingen, die elkaar wel enigszins overlappen, namelijk: de verdere uitbouw van de relatie van de Alliantie met Centraal- en Oosteuropese landen; de Europese veiligheids- en defensie-identiteit die een betere gestalte moeten krijgen; het profileren van antwoorden op de gevaren die de proliferatie van massa-vernietigingswapens met zich meebrengt. Met enige voorzichtigheid meen ik te mogen zeggen dat deze uitdagingen voldoende werden beantwoord.

De heer Van Wambeke heeft zich vooral geconcentreerd op de problematiek in Oost- en Centraal-Europa. Ik ga daar dan ook verder op in. Aan de leden die in het kader van deze interpellatie hebben gesproken, wil ik mededelen dat ik ter beschikking ben van de commissie om te praten over de problematiek van de wapentrafië in bepaalde regio's van het Europese continent. Dat kan hier echter niet als essentieel worden beschouwd.

De relatie van de NAVO met de landen van Centraal-Europa was het belangrijkste thema van de top. De zoektocht naar een hechtere band kan leiden tot eventuele integratie van deze of sommige van deze landen in de Europese veiligheidsstructuur. Dit is inderdaad de belangrijkste problematiek waarmee Europa en de Noordatlantische Alliantie geconfronteerd worden.

België is voorstander van een opening van de Alliantie voor die landen die onze waarden delen en die bereid zijn mee te werken aan en verantwoordelijkheid op te nemen voor het verzekeren van de collectieve veiligheid.

Wij moeten ons echter bewust zijn van en gevoelig zijn voor het sentiment van onveiligheid dat vandaag in deze landen heerst. De Alliantie dient daarvoor open te staan en moet hiervoor versterkt worden.

De landen van Centraal- en Oost-Europa kregen het *partnership* voor de vrede aangeboden. Op de vraag of dit voldoende is, kan het antwoord verschillen. Het *partnership for peace* zal die landen die het wensen de kans geven op een substantiële wijze deel te nemen aan de activiteiten van de NAVO. Dit *partnership* is gebaseerd op een Amerikaans voorstel dat zich tot alle Europese Staten richt. Op basis van een overeenkomst tussen de zestien NAVO-landen en elk van de *partnership for peace*-landen beoogt dit voorstel de uitwerking van een militair samenwerkingsakkoord. Wij gaan helemaal akkoord met dit initiatief en hebben het dan ook gesteund. Het is de bedoeling dat de landen die dat wensen op een soepele en pragmatische wijze tot steeds nauwere concrete militaire samenwerking met de NAVO zouden komen.

Een ander belangrijk punt van dit *partnership* is dat de NAVO-lidstaten — en dit wordt al te vaak verzwegen — zich formeel verbinden tot overleg over te gaan zodra de veiligheid van een van de *partnership for peace*-landen wordt bedreigd. Wij kunnen hier nog niet gewagen van een verruiming van artikel 5 van het NAVO-Verdrag, maar het is alleszins een eerste stap in die richting die voor bepaalde landen in Centraal-Europa geruststelling voor de onmiddellijke toekomst moet bieden. Het lijkt mij belangrijk dat dit punt onmiddellijk wordt uitgewerkt. Hiervoor zal een *liaison-bureau* bij de NAVO worden opgericht. De voorwaarden zijn mijns inziens evident: de landen die willen aansluiten mogen niet in een oorlog verwickeld zijn en moeten over voldoende juridische structuren beschikken die een democratische controle over hun strijdkrachten mogelijk maken. Het is juist dat deze formule ons momenteel geen verplichting oplegt ten opzichte van de toetreding van de NAVO van de landen van Centraal- en Oost-Europa. Ik zou zelfs zeggen dat de bal gedeeltelijk in het kamp ligt van de landen van Centraal- en Oost-Europa.

Door het *partnership for peace* zal er de facto een differentiatie in de relatie met de alliantie tot stand komen. De landen van Centraal- en Oost-Europa zullen zelf beslissen hoe nauw zij hun band met de NAVO willen aanhalen. Op zich betekent het *partnership for peace* geen automatische toetreding. Voor een aantal van onze oosterburen kan het *partnership* perspectieven openen voor lidmaatschap. De zich steeds verder ontwikkelende samenwerking zal hen toelaten op het gepaste moment volle verantwoordelijkheid op te nemen als geallieerde. Het gaat uiteraard om een evolutief proces. Onze hoofdbekommernis in deze materie is op de meest efficiënte wijze stabiliteit en veiligheid op het Europees continent te verzekeren. Met het oog op onze collectieve veiligheid moeten wij daarom blijven streven naar een nauwere samenwerking met Rusland. Dit kan zowel binnen het kader van de CVSE als binnen dat van de Noordatlantische Samenwerkingsraad. Deze raad kan ter zake een belangrijke rol spelen.

De resultaten van de verkiezingen en het referendum betreffende de Grondwet in Rusland kunnen als vrij positief worden geïnterpreteerd. Wij hebben niet de indruk dat Rusland vandaag een andere weg dan de democratische wil inslaan. Dat is natuurlijk een zeer belangrijk element, want de democratisering van Rusland is de beste garantie, zowel voor ons als voor de landen van Centraal-Europa.

Wij kunnen natuurlijk niet blind blijven voor bepaalde negatieve elementen die het democratisch proces in Rusland alsnog kunnen bedreigen. De machtsstrijd tussen het centrale gezag en de regio's is er één van. Door de economische degradatie met alle verbonden sociale gevolgen vanden kunnen populistische en nationalistische krachten worden versterkt. Deze zouden zich gemakkelijker kunnen laten verleiden tot het misbruiken van Ruslands positie als grootmacht ten opzichte van zijn burenen. De uitspraken van verkozenen als Zjirinovski laten ter zake weinig twijfel. Wat er ook van zij, wij moeten blijven pogen de stabilisatie in Centraal-Europa te baseren op een goede samenwerking met Rusland. Zolang deze samenwerking op een degelijke en efficiënte basis wordt gevoerd, dienen wij elke actie te vermijden die door bepaalde krachten in Rusland als voorwendsel kan worden gebruikt om zich uit het Europese veiligheidsdebat terug te trekken. Wij moeten ook de voorwaarden creëren waarbinnen deze samenwerking zich kan ontwikkelen. Wij moeten dus niet alleen een geprivilegieerde band met Rusland proberen te ontwikkelen, maar tegelijk oog hebben voor de perceptie van een

dergelijke relatie door de buurlanden. Binnen het kader van de CVSE moeten wij onze inspanning voortzetten om tot een aangepaste formule te komen betreffende de acties van Rusland in de Kaukasus en in de Aziatische landen van het GOS.

Een uitbreiding van de alliantie op dit ogenblik zal naar mijn overtuiging de stabiliteit op het continent niet vergroten, maar Rusland eerder tot een groter isolement drijven en tot de creatie van een feitelijke nieuwe invloedssfeer. De Belgische Regering steunt dus volkomen de standpunten die tijdens de top door president Clinton werden ingenomen. Het zou een onvergeeflijke fout zijn als wij, door enkele Centraaleuropese landen als lid van de NAVO te aanvaarden, de grens die er was tijdens de Koude Oorlog een paar tientallen of honderden kilometers naar het Oosten zouden opschuiven. Daardoor zouden immers opnieuw twee invloedssferen ontstaan. In tegenstelling tot wat hier werd gezegd, wensen wij in het geheel geen nieuw Jalta en geen nieuwe opdeling van Europa. Precies daarom is de stapsgewijze benadering van het *partnership for peace* de enig goede benadering. Meer dan van de Amerikanen, speelt dit in het voordeel van de Europeanen, die het meest behoefte hebben aan een algehele stabiliteit over het gehele continent, Rusland inbegrepen. Wij behoren overigens niet tot de fatalisten die stellen dat Rusland nu reeds in de vangarmen van de Zjirinovski's en de andere nationalist en populist zal terechtkomen. Wij hebben vertrouwen in de democraten van Rusland. Ook dat is een reden om de samenwerking met dat land te verstevigen en om heel openlijk ons vertrouwen in zijn toekomst uit te spreken.

Ik voeg daaraan toe dat de Centraal- en Oosteuropese landen dit *partnership for peace* niet moeten beschouwen als een wachtkamer, waar het zou volstaan lang genoeg in de zetel te zitten om tenslotte uitgenodigd te worden, zonder meer, tot het salon van de NAVO. Men zal ook in die landen bewijzen moeten leveren van bereidheid tot inspanningen en coöperatie. Alleen op die basis kunnen deuren worden geopend.

Er is bovendien nog een aspect waarover te weinig wordt nagedacht, maar dat tijdens de top door premier Major zeer terecht is onderstreept. Denkt u dat het militair mogelijk is om van vandaag op morgen zomaar vier of vijf landen bij de alliantie te voegen en hen de verzekering te geven van de toepassing van artikel 5? Zijn onze militaire structuren daarop voorbereid? Zijn de militaire plannen daarvoor klaar? Het antwoord daarop is natuurlijk neen. Laten we onze verantwoordelijkheid opnemen en er zorg voor dragen dat wij, op het ogenblik dat we ons definitief engageren, de verplichtingen die in het verdrag zijn opgenomen serieus nemen en eerbiedigen.

Samengevat zeg ik dus dat met de recente NAVO-Top de Atlantische Alliantie een stap verder gegaan is in zijn aanpassingen aan de gewijzigde veiligheidssituatie op het Europese continent. Deze aanpassing moet in de komende weken en maanden in de praktijk worden gerealiseerd. Wat echter niet zal worden gewijzigd, tot spijt van wie het benijdt, is het centrale kenmerk van de alliantie namelijk de Transatlantische solidariteit, de lotsverbondenheid tussen de Verenigde Staten en Canada aan de ene en Europa aan de andere kant. Laat dit zeer duidelijk zijn, heren van het Vlaams Blok. Die solidariteit is essentieel en dat moet zo blijven. Dat is de boodschap die centraal stond bij het bezoek van president Clinton aan België. De stabiliteit in Europa is van wezenlijk belang voor Noord-Amerika en voor Europa. De omvang van de instabiliteit bij ons is gekend. Er is een vrij grote onzekerheid over de toekomst van Rusland, er zijn de onzekere relaties tussen Rusland en Oekraïne, ondanks het akkoord dat onlangs is gesloten, er is de proliferatie van de massavernietigingswapens die terecht onder de aandacht is gebracht en er zijn de niet te onderschatten problemen met de etnische minderheden in tal van Europese landen. Deze uitdagingen gaan de landen individueel te boven. Ik ben er dan ook van overtuigd dat de NAVO, meer nog dan in het verleden, een onvervangbare bijdrage kan leveren tot de globale stabiliteit in Europa.

Mevrouw Maes heeft mij gevraagd naar de rol van de Europese Unie in dit alles. Ik vestig er de aandacht van de Senaat op dat wij ook na de ratificatie van het Verdrag van Maastricht nog niet zullen toe zijn aan een gemeenschappelijk defensiebeleid, laat staan aan een gemeenschappelijk defensie-instrument. De Belgische Regering is de idee gunstig gezind en hoopt dat deze stap zal

kunnen worden gedaan tijdens de eerstvolgende intergouvernementele conferentie. Ik vind het bijgevolg ook bijzonder belangrijk dat de Amerikaanse president in ondubbelzinnige, zeer terechte, bewoordingen de Europese Unie heeft aangemoedigd het instrument dat door het Verdrag van Maastricht reeds was aangegeven, namelijk de Westeuropese Unie, snel te ontwikkelen en dat nu definitief de toestemming is gegeven om de infrastructuur van de NAVO — die ook behoren tot de Amerikanen en de Canadezen — voor bepaalde acties te gebruiken.

Opdat er geen misverstand zou ontstaan in de optiek van de Belgische Regering en van de meerderheid in beide Kamers nog het volgende. Wanneer wij pleiten voor de ontwikkeling van de Westeuropese Unie als zijnde een instrument voor een Europees defensiebeleid, beschouwen wij deze Westeuropese Unie op elk moment als een Europese pijler binnen de NAVO en niet erbuiten. Laat dit zeer duidelijk zijn. Binnen de Europese Unie staan wij op het ogenblik nog niet verder. Het gezamenlijk buitenlands beleid is pas op 1 november vorig jaar opgestart. Nauwelijke twee en een halve maand later hebben wij reeds een vijftal gemeenschappelijke acties — zoals het Maastrichter Verdrag het noemt — bepaald. Wij zijn echter nog een heel eind verwijderd van een gemeenschappelijk vredesbeleid.

Wij mogen bovendien niet vergeten dat het uitermate delikaat is om binnen de Twaalf te spreken over een NAVO-politiek. Niet alle landen van de Twaalf zijn lid van de NAVO. Ierland is geen lid en weigert systematisch om de NAVO-politiek te bespreken.

Andere partners lopen niet hoog op met de Europese pijler. Zo is Denemarken een trouw lid van de NAVO, maar gaat het niet akkoord met de ideeën die de Belgische Regering ter zake sedert verscheidene jaren ontwikkelt. Binnen de Europese Unie moet nog heel wat voorbereidend werk worden verricht alvorens tijdens de volgende intergouvernementele conferentie de stap kan worden gezet die reeds is ingebouwd in de tweede pijler van het verdrag, namelijk het ontwikkelen van een gemeenschappelijk defensiebeleid met een eigen defensie-instrument.

Hoewel ik de opvattingen van de Belgische Regering heb uiteengezet, is het moeilijk om vragen te beantwoorden die binnen de Europese Unie helaas nog niet zijn gesteld of waarover bij sommigen verzet is gerezen om ze op de agenda te plaatsen. Het debat over de specifieke rol en opstelling van de Europese Unie kan niet zonder meer worden gevoerd.

Ik dank alle sprekers voor hun bijdrage in dit debat en benadruk dat het niet verstandig zou zijn om in een snel veranderende wereld vol onzekerheden definitieve antwoorden te willen geven op alle vragen die vandaag aan de orde zijn. Wij moeten de weg van de geleidelijkheid bewandelen en bestendig observerend onze stellingen bijsturen, inspelend op de nieuwe politieke gegevens. Het idee van het *partnership for peace*, enerzijds en de ontwikkeling van de Europese pijler binnen de NAVO, anderzijds zijn de twee fundamenten waarop wij verder moeten bouwen om meer stabiliteit te brengen op het hele continent en niet in het minst in Centraal- en Oost-Europa.

Het is perfect mogelijk dat niet te voorziene gebeurtenissen in een land van Centraal- of Oost-Europa ons verplichten tot een acceleratie van de geplande geleidelijke ontwikkeling. Wij moeten rekening houden met deze imponderabilia van de politiek.

De benadering die werd aanvaard op de NAVO-Top in Brussel beantwoordt zowel aan een pragmatische als aan een verzekeerende opstelling, waarbij de landen van Centraal-Europa geleidelijk naar de NAVO zullen toegroeien zonder dat wij hierbij de basis leggen voor een nieuw Jalta of zonder dat wij de democraten die in moeilijke omstandigheden werken in Rusland of in andere republieken van de voormalige Sovjetunie ontmoedigen of hinderen in hun strijd tegen de krachten die de klok willen teruggedraaien.

De Voorzitter. — Het woord is aan de interpellant.

De heer Van Wambeke (CVP). — Mijnheer de Voorzitter, ik dank de minister voor deze dialoog, ook al kwam hij een beetje laat. Wij begrijpen echter allen dat u daaraan geen schuld hebt, mijnheer de Vice-Eerste minister.

Uit deze vorm van dialoog is wel gebleken dat er inderdaad geen onenigheid bestaat over de houding die we ten opzichte van de NAVO moeten aannemen. Ik heb ook niet gepleit voor een

onmiddellijk lidmaatschap van de Oosteuropese landen om de redenen die ook u hebt aangehaald. Een selectieve opname zou volkomen verkeerd zijn, omdat men dan het ene land tegenover het andere uitspeelt.

We kunnen verder akkoord gaan met een blijvende aanwezigheid van een kleiner aantal Amerikanen op het continent.

Samen met u ben ik van oordeel dat de samenwerking met Rusland in de toekomst één van de grootste prioriteiten zal zijn.

Hierbij stel ik toch een vraag die ook in mijn uiteenzetting aan bod kwam en misschien het onderwerp kan uitmaken van een volgende vergadering: waar gaan we naartoe met de CVSE? De senaatsvoorzitter speelt daarin een zeer eminente rol en ik denk dat België daarover een duidelijk standpunt moet kunnen formuleren.

Tenslotte ga ik nog even in op de eeuwigdurende twist rond artikel 68. Ik pleit niet voor een *gouvernement d'assemblées*, zoals we dat onder de Vierde Republiek hebben gekend, maar ik stel toch vast dat de zaken bij onze noorderburen soepeler kunnen worden geregeld. Het is niet omdat wij er af en toe voor pleiten een dialoog aan te gaan naar aanleiding van een top die slechts elke drie of vier jaar plaatsheeft, dat we ons als Parlement in de plaats van de uitvoerende macht willen stellen.

De Voorzitter. — Het incident is gesloten.

L'incident est clos.

INTERPELLATIE VAN MEVROUW VAN CLEUVENBERGEN TOT DE VICE-EERSTE MINISTER EN MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN OVER «DE BELGISCHE HOUDING IN VERBAND MET CUBA»

INTERPELLATION DE MME VAN CLEUVENBERGEN AU VICE-PREMIER MINISTRE ET MINISTRE DES AFFAIRES ETRANGERES SUR «LA POSITION DE LA BELGIQUE CONCERNANT CUBA»

De Voorzitter. — Aan de orde is de interpellatie van mevrouw Van Cleuvenbergen tot de Vice-Eerste minister en de minister van Buitenlandse Zaken over «de Belgische houding in verband met Cuba».

Het woord is aan de interpellant.

Mevrouw Van Cleuvenbergen (CVP). — Mijnheer de Voorzitter, vorig jaar hebben een aantal parlementsleden in het kader van de Interparlementaire Unie een bezoek aan Cuba gebracht. Zoals elke toeristische of propagandistische reis gaf ook deze studiereis slechts een beperkt beeld van het land en het volk, van de mogelijkheden en moeilijkheden. In elk geval werd onze belangstelling gewekt en was het een uitnodiging tot verdere aandacht voor Cuba.

Cuba is een land met veel kansen. Het heeft een gunstig klimaat en natuurlijke rijkdommen. Nagenoeg elke inwoner kan er lezen en schrijven, er is elektriciteit en waterleiding en iedereen heeft een eigen huis. Gezondheid en onderwijs staan op de lijst van de prioriteiten en hebben een hoog peil, zeker in vergelijking met de buurlanden zoals Haïti of Jamaica. Ondanks de huidige moeilijke tijden tracht Cuba aan deze sociale verworvenheden voorrang te blijven geven. Het Cuba van nu heeft echter ook veel problemen. Allereerst zijn er in 1993 grote natuurrampen geweest en dat hebben wij gedeeltelijk aan den lijve ondervonden. De suiker-oogst was slecht, de hulp van de Sovjetunie en de akkoorden met Oost-Europa zijn weggevallen. Men ondervindt nu de nadelen van een gecentraliseerde en gedirigeerde economie én er is het embargo.

Reeds in 1959 werd door de Verenigde Staten een economische, financiële en handelsboycot uitgeroepen als reactie op de machts-greep van Fidel Castro in Havana. Aanvankelijk koos Fidel Castro voor een eerder gematigd centrum-links beleid, later evolueerde hij naar het communisme. Het embargo bleef dus gehandhaafd. De toenmalige politiek-economische keuze van Cuba gaf ontwikkelingskansen aan het merendeel van de bevolking mede door de hulp van de Sovjetunie en de Comecon. Door de

instorting van de Sovjetunie en de drastische wijzigingen in de internationale verhoudingen is Cuba deze economische en politieke steunpunten kwijtgeraakt en het embargo bleef bestaan.

Cuba kampt nu met tekorten aan deviezen en basisvoorzieningen. Door het eenzijdig aangewezen zijn op de Sovjetunie is het eiland economisch bijna volledig geïsoleerd geraakt. Door het kopiëren van het Russisch model heeft Cuba nu geen zelfvoorziening en is er weinig of geen privé-initiatief. Vooral de burgerbevolking wordt daardoor getroffen. Er is gebrek aan voedsel, aan geneesmiddelen en andere produkten.

Men had kunnen hopen dat het einde van de Koude Oorlog voor de VS een goede gelegenheid was om hun houding ten aanzien van Cuba te herzien, maar op 23 oktober 1992 werd het embargo verscherpt, via de Torricelli-Act, die elke vorm van handel met Cuba verbiedt, ook voor andere landen. In de eerste plaats mogen de in derde landen gevestigde bedrijven, die eigendom zijn van of gecontroleerd worden door Amerikanen, geen handel drijven met Cuba. Dit belemmert het handelsverkeer tussen de Europese Unie en Cuba en kan zelfs neerkomen op een secundair embargo op de EG-uitvoer naar de Verenigde Staten.

In de tweede plaats krijgen koopvaardij schepen die ook Cuba aandoen geen toegang tot Amerikaanse havens, hetgeen zonder meer een beperking vormt van de vrije scheepvaart voor rederijen uit de Europese Unie.

Deze schending van het internationaal recht is een eerste reden om het embargo te verwerpen. Het is bovendien des te flagranter daar de Verenigde Staten zelf principiële bezwaren hebben tegen de extraterritoriale toepassingen van buitenlandse wetten of handelsembargo's.

De «Export Administration Act» van 1969 bevat zelfs een specifieke bepaling die Amerikaanse bedrijven verbiedt zich aan buitenlandse boycots te conformeren. Het komt er dus op neer dat de Verenigde Staten buitenlandse boycots verwerpen, maar eisen dat de hunne in acht worden genomen.

Het embargo, gekoppeld aan de veranderde relatie met de Sovjetunie en Oost-Europa, heeft in Cuba geleid tot de creatie van de termen «Blocus» en «période spéciale». Bij een bezoek aan Cuba hoort men die termen bijna als een verontschuldiging voor de huidige toestand, en een afwentelen van de verantwoordelijkheid op het buitenland. Dit verhindert de interne discussie en een groei van de democratie.

Het internationale verzet tegen het Amerikaanse handelsembargo groeit, niet alleen omwille van de overtreding van het internationaal recht, maar ook omwille van de gevolgen voor de bevolking en het belemmeren van het democratiseringsproces.

Ook België heeft blijkbaar zijn houding herzien. Op 24 november 1992 heeft ons land zich onthouden bij de stemming over een Cubaanse ontwerp-resolutie tegen het Amerikaanse handelsembargo in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, maar onlangs heeft België, tijdens de 48e zitting, de resolutie tegen dit embargo aangenomen.

In antwoord op een vraag van de heer Loones van 3 december 1993 zegt de minister: «Het is duidelijk dat onze houding betreffende dit ontwerp — dit zal wel «onderwerp» moeten zijn, zie in het Frans: *cette question* — geïnspireerd zal blijven worden door de beginselen van het internationale recht volgens hetwelke wij geen extraterritorialiteit van nationale wetgeving kunnen aanvaarden, zoals het Torricelli-amendement op de *Cuban Democracy Act* het wenst voor te schrijven.»

De minister geeft hier de indruk dat België het embargo enkel veroordeelt omwille van zijn extraterritoriale gevolgen, daar waar de resolutie verder gaat. In de resolutie komt immers ook de bezorgdheid tot uiting over de effecten van de door de Verenigde Staten genomen maatregelen voor de Cubaanse bevolking. Is de minister zich bewust van de draagwijdte van deze resolutie? Het lijkt me immers van groot belang een einde te maken aan het embargo, niet alleen omwille van de «extraterritorialiteit», maar ook omwille van de onrechtvaardige gevolgen voor de burgerbevolking en omwille van het verhinderen van democratiseringskansen.

Mag ik de minister vragen of de veroordeling van de blokkade gevolgen heeft voor onze houding met betrekking tot de Verenigde Staten? Is hij bereid om pogingen tot het opheffen van de blokkade in de Verenigde Staten mee op te zetten en/of te ondersteunen, of is dit intussen al gebeurd?

Cuba en het Amerikaanse embargo staan op de agenda van de 49e Algemene Vergadering van de UNO. Zal België opnieuw alleen maar kunnen ondertekenen of zal de uitvoering van onze resolutie al verder zijn gevorderd?

De houding van België lijkt mij nogal ambivalent. Eerst hebben wij lang geaarzeld om het Amerikaanse embargo te veroordelen. Dan doen wij dat in alle stilte en toch geven wij — evenzeer in stilte — hulp aan het Cubaanse volk. Tijdens de jongste Ministerraad van november werd immers beslist om kredieten in te schrijven voor bijzondere hulpverlening, genomen om «dringende en bijzondere hulp aan de armste landen en bevolkingsgroepen te verlenen».

Een eerste kredietlijn werd besteed aan hulp aan de bevolking van Cuba en Zaïre. De motivatie van deze hulp, waarvan ik de noodzaak zeker niet betwist, lijkt mij niet logisch.

Op welke basis werden deze kredieten toegekend? Op de lijst die ons op 31 december 1993 ter beschikking werd gesteld door het ministerie van Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking is Cuba niet gerangschikt bij de armste landen maar wel bij de «middelarme» landen. Zonder ondersteuning zal Cuba allicht niet in deze groep gerangschikt kunnen blijven, dat weet ik ook, maar toch lijkt de motivatie tijdens de Ministerraad niet 100 pct. correct.

Het lijkt erop dat wij maar al te goed beseffen dat de Cubaanse bevolking hulp nodig heeft, maar dat dit er ons niet toe kan brengen ook op basis daarvan het Amerikaanse embargo openlijk te veroordelen.

Om meer duidelijkheid te krijgen, had ik van de minister graag geweten welke hulp of samenwerking er momenteel is ten opzichte van Cuba en wat er gepland is. Ik wil ook graag weten of het veroordelen van het embargo hierin wijzigingen heeft gebracht.

De CVP gaat er volledig mee akkoord dat België het embargo veroordeelt. Ook de Christen-Democratische Internationale, de Cubaanse bisschoppen, het Europese Parlement en de Verenigde Naties doen dat.

De CVP is ook uitermate bezorgd om de democratisering in Cuba, maar ook om de mensenrechten. Cuba werd immers reeds meermaals veroordeeld wegens schending van de mensenrechten. Het moet duidelijk zijn dat de veroordeling van het embargo niet kan en mag worden geïnterpreteerd als steun aan het Cubaanse regime dat verantwoordelijk blijft voor de schending van de mensenrechten.

Toch ligt volgens ons een enorme kans in de discussie over het embargo en de hulp aan Cuba. Niet alleen de CVP, maar ook het Europees Parlement, waarvan België lid is, dringen aan op een dialoog en op respect voor de mensenrechten. Welke stappen heeft ons land reeds concreet gedaan om deze dialoog tot stand te brengen?

Wij dringen erop aan het intensifiëren van de samenwerking en de hulp van België aan Cuba te verbinden aan eerbiediging van de mensenrechten en vooruitgang in het democratiseringsproces. Het volgende punt op onze agenda dat wij zo dadelijk bespreken, namelijk het ontwerp van wet om het beleid inzake ontwikkelingssamenwerking te toetsen aan de eerbied voor de rechten van de mens, kan hier allicht een leidraad zijn.

Ik betreur het dan ook dat dit ontwerp alleen betrekking heeft op ontwikkelingssamenwerking en niet op buitenlandse betrekkingen of buitenlandse handel. Het bezoek van Ricardo Alarcon, voorzitter van het Cubaanse parlement en tot 19 juni 1992 minister van Buitenlandse Zaken, is misschien een goede gelegenheid om het standpunt van België kracht bij te zetten.

Mijnheer de Vice-Eerste minister, de nieuwe wereldorde geeft ons nieuwe kansen. Zuid-Afrika en Israël zijn daar voorbeelden van. Het onbespreekbare lijkt een kans te krijgen.

De Berlijnse Muur leek gebouwd voor eeuwig. Hij werd echter afgebroken, niet alleen door mensenhanden, maar vooral door de wilskracht van de mensen. Dit is het beste bewijs dat, als wij het willen, alles kan veranderen, ook ten goede. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Ulburghs.

De heer Ulburghs (Agalev). — Mijnheer de Voorzitter, door de val van de Berlijnse Muur en het uiteenvallen van Oost-Europa is Cuba sinds 1989 zijn economische en politieke steunpunten kwijtgeraakt. Meer dan 90 pct. van de Cubaanse export ging immers naar de Sovjetunie en de overige Comeconlanden. De markt voor Cuba is nu dus uiterst beperkt.

De oorzaak hiervan was de beslissing van de Amerikaanse regering in januari 1959 om Cuba economisch te wurgen en te boycotten als reactie op de machtsovername door Fidel Castro in Havana. De Verenigde Staten vreesden een communistische Staat aan hun voordeur. Door die boycot hebben zij echter Cuba nog meer in de armen van het communisme gedreven. Nu het communisme op wereldvlak gevallen is, lijkt het voortbestaan van een communistisch Cuba in de Caraïbische Zee een anachronisme.

In 1961 werd het VS-embargo nog verscherpt en in 1962 werd elke vorm van handel tussen de Verenigde Staten en Cuba verboden. Hierdoor werd Cuba, zoals ik reeds zegde, economisch en politiek helemaal afgestemd op het zogezegde socialistische blok. Nu is het eiland economisch en politiek totaal geïsoleerd. Ten gevolge hiervan verslechtert de voedselsituatie en het niveau van de volksgezondheid. Een paar jaar geleden bezocht ik Cuba en kon ik constateren dat de nochtans zeer goede basisvoorzieningen aan het afbrokkelen waren. Ik denk hier aan de gezondheidszorg, het onderwijs, de huisvesting.

De wet-Torricelli die op 23 oktober 1992 door het Amerikaanse Congres werd aanvaard, verbiedt elke handel met Cuba, ook die van buitenlandse dochterondernemingen van Amerikaanse bedrijven. Zij verbiedt ook de toegang tot Amerikaanse havens aan buitenlandse schepen die Cubaanse havens aandoen. De buitenlandse economische politiek van de Verenigde Staten is echter selectief. De *Foreign Anti-Boycot Provision*, een bepaling uit de *Export Administration Act* van 1966, verbiedt immers Amerikaanse bedrijven die zich aan een buitenlandse boycot schuldig maken, nog langer te werken in de Verenigde Staten. De Verenigde Staten verwerpen dus buitenlandse boycot, maar eisen dat de hunne wordt eerbiedigd. De wet-Torricelli is ontegensprekelijk ook in strijd met het internationaal recht.

Wij zijn inderdaad bezorgd om de mensenrechten in Cuba. Wij zijn bereid mee te werken aan de normalisering en democratisering van het politieke en economische leven in dat land. Wij kunnen het op gang gebrachte hervormingsproces het best ondersteunen door dialoog en samenwerking, ook op economisch gebied. Ik heb reeds gezegd dat Cuba op het vlak van de collectieve voorzieningen het verst staat van alle landen van Latijns-Amerika. Kindersterfte en levensverwachting scoren er zelfs beter dan in de Verenigde Staten zelf.

Wij pleiten ervoor dat de druk op de Verenigde Staten zo groot wordt dat de wet-Torricelli wordt ingetrokken zodat de politieke en economische overgang in Cuba niet dezelfde weg volgt als in andere ex-communistische landen. Ik denk hier aan ex-Joegoslavië of aan de GOS-republieken, waar de ineenslorting van het communisme worden gevolgd door grote etnische problemen en conflicten. In Cuba mag die overgang niet chaotisch gebeuren. Wij kunnen daaraan meewerken op een democratische en geordende wijze en met respect voor de mensenrechten.

Mijnheer de Vice-Eerste minister, is de Belgische Regering ertoe bereid om bij de Amerikaanse administratie aan te dringen op het opheffen van het Amerikaanse embargo? Is de Belgische Regering ook bereid om op de volgende zitting van de Verenigde Naties erop aan te dringen om de druk op de Verenigde Staten om de boycot te beëindigen te verhogen zodat het democratiseringsproces kansen wordt gegeven? (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan mevrouw Maes.

Mevrouw Maes (VU). — Mijnheer de Voorzitter, eens was Cuba het slachtoffer van de Amerikaanse kolonisatie. Nadien werd het het slachtoffer van een te grote afhankelijkheid van de

Sovjetunie. Momenteel is Cuba een land in grote problemen. Ik sluit mij graag aan bij de interpellatie van mevrouw Van Cleuvenbergen met wie ik in Cuba was en bij wat de spreker van Agalev zonet heeft gezegd.

Het bezoek aan Cuba heeft mij iets geleerd. Ik was al tegen de boycot vóór ik naar Cuba vertrok omdat ik het onaanvaardbaar vond dat een groot land als de Verenigde Staten zo'n klein land als Cuba zo op de kop zit. Toen ik de toestand ter plaatse zag was ik nog meer verbaasd want de boycot brengt niet alleen grote moeilijkheden met zich voor de Cubanen die een tekort hebben aan deviezen, energie en grondstoffen, maar de boycot levert bovendien een uitstekend alibi aan degenen in Cuba die tegenstander zijn van de democratisering en die voor dat alles liefst de schuld aan de Amerikanen geven. Als de Amerikanen iets stoms kunnen doen dan is het wel de boycot handhaven. Daar was ik dan ook echt van overtuigd bij mijn terugkeer.

Zoals de vorige sprekers meen ik dat wij een grotere druk in die zin moeten uitoefenen op de Amerikanen. Wat ook opvalt op dit eiland is de haat-liefdeverhouding tot de grote broer. Amerika is inderdaad de baarljke duivel, maar tegelijkertijd is zijn dollar de enige betalingsmunt voor het toerisme. De dollar bevordert het toerisme, wat voor de economie goed is, maar anderzijds vrezen de Cubanen, terecht, voor de negatieve nevenaspecten van dit toerisme.

Mevrouw Van Cleuvenbergen heeft al gewezen op de wat aarzende en *low profile*-houding van ons land. Het zou beter zijn voor onze positie uit te komen en ze op de internationale fora duidelijk aan bod te laten komen. Ik heb immers de indruk dat zowel de Regering als de sprekers die ik hier heb gehoord, het democratiseringsproces in Cuba aangemoedigd willen zien.

Mijnheer de Voorzitter, sta mij toe nog een kanttekening te maken. Hier is al uitvoerig gesproken over de mensenrechten. Wij hechten doorgaans veel belang aan vrije verkiezingen. Om een verschil te zien tussen de jongste verkiezingen op Cuba en al de verkiezingen voordien, moet men al een exegeet zijn van de Cubaanse situatie, maar er was onmiskenbaar vooruitgang. De keuze was inderdaad ruimer. Die verbetering is belangrijk, maar die moet ook in andere dossiers merkbaar zijn. Het nastreven van de eerbiediging van de mensenrechten kan niet gepaard gaan met een ontaarding van de condities voor de mensen. Bepaalde politieke daden kunnen niet worden opgehemeld als ze geschieden ten koste van een grotere armoede voor de bevolking, ten koste van het sociale vangnet.

Ons land moet aansturen op verbetering en daartoe samenwerking op het getouw zetten. Het probleem hierbij is de keuze van een lokale partner. In het kader van de Cubaanse gecentraliseerde samenleving bestaan er geen NGO's van het type waarmee wij gewoon zijn samen te werken. Zelf zijn wij daar wel in contact gekomen met vrouwenorganisaties die ons wel de nodige garanties leken te kunnen geven voor het opzetten van bepaalde hulp-programma's.

Mijnheer de Vice-Eerste minister, noch de Verenigde Staten, noch Cuba, noch wij zijn erbij gebaat dat de Cubanen in de toekomst met hun voeten stemmen en in groten getale het eiland verlaten. Ik meen dat wij het economisch proces dat ontwikkeling op gang brengt moeten stimuleren zodat de Cubanen de mogelijkheid hebben op hun eiland een toekomst uit te bouwen. Wij moeten Cuba aanmoedigen om zijn eigen ethische normen niet op te geven.

Ik heb groot respect voor de vrijheid, maar als ik zie dat in sommige landen democratie betekent dat de bevolking wordt overgeleverd aan de maffia en dat de doofste ellende van een groot deel van de bevolking het gevolg kan zijn van die zogenaamde vrijheid, dan heb ik gewetenswroeging bij het eenzijdig ophemen van die vrijheid. Vrije markt kan voor mij niet betekenen dat een land opengesteld wordt voor drugshandel, voor prostitutie, dat winsten in alle glorie en vrijheid worden overgemaakt op bankrekeningen in Zwitserland, Liechtenstein of Luxemburg of in een ander belastingvrij eiland.

Mijnheer de Vice-Eerste minister, u hebt al een goede stap gedaan. Wat zal uw volgende stap zijn om het land aan te moedigen om sneller werk te maken van de democratisering en van de hervorming zonder dat het verzeilt in chaos die terecht moet worden gevreesd? (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan Vice-Eerste minister Claes.

De heer Claes, Vice-Eerste minister en minister van Buitenlandse Zaken. — Mijnheer de Voorzitter, op 3 november 1993 heeft België in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties inderdaad gestemd voor de door Cuba ingediende resolutie die het embargo van de Verenigde Staten veroordeelde. In 1992 en 1993 had België zich bij de stemming over een gelijkaardige resolutie onthouden. De reden van deze verandering van houding is eenvoudig: tot 1992 hadden de twaalf landen van de Europese Gemeenschap een gemeenschappelijke houding ingenomen en zich alle twaalf onthouden. In 1993 bleek dat op zijn minst twee landen op het laatste moment beslist hadden voor de resolutie te stemmen. Aangezien het dus onmogelijk bleek opnieuw tot een gemeenschappelijk standpunt te komen, heeft België zich dan gebaseerd op de grond van de zaak.

Ik herinner eraan dat de beschikkingen met extraterritoriale draagwijdte van de « Cuban Democracy Act », die in 1992 door de Verenigde Staten werd aangenomen, strijdig zijn met het volkenrecht en met het basisprincipe van de GATT. Deze beschikkingen verbieden aan dochterondernemingen van Amerikaanse bedrijven in het buitenland om handel te drijven met Cuba en leggen vreemde schepen die Cuba hebben aangedaan, sancties op. Op basis van deze benadering heeft de Europese Gemeenschap deze zaak herhaaldelijk aangekaart bij de Verenigde Staten. Bovendien wordt de « Cuban Democracy Act » door de Europese Unie als contraproductief beoordeeld, omdat deze wet het Cubaanse regime de gelegenheid geeft de Verenigde Staten verantwoordelijk te stellen voor de rampzalige economische toestand op Cuba, die zich na de verdwijning van de Sovjetunie meer en meer aftekent. Zoals mevrouw Van Cleuvenbergen reeds naar voren bracht, verslechtert de Amerikaanse wet bovendien de situatie van de Cubaanse bevolking.

De Cubaanse regering heeft haar voldoening uitgedrukt over de grote toename van het aantal landen die in 1993 tegen het Amerikaanse embargo hebben gestemd. Dat waren er toen 88 tegenover 59 in 1992. 57 landen hebben zich onthouden tegenover 71 in 1992 en 4 stemden voor tegenover slechts 3 in 1992. De Cubaanse autoriteiten werden er evenwel op gewezen dat de Belgische keuze voor hun resolutie op geen enkele wijze kan worden beschouwd als een wijziging van onze kritische houding tegenover de toestand inzake de mensenrechten op Cuba.

In antwoord op de slotbedenking van mevrouw Maes, wil ik hier kort vermelden dat wij helemaal niet pleiten voor een ontaard vrijemarktsysteem waardoor de bevolking van de regen in de drop zou komen. Het zou Fidel Castro evenwel niets kosten, en de Cubaanse bevolking evenmin, als hij nu eens eindelijk toegang zou verlenen aan de VN-vertegenwoordiger en deskundige in mensenrechten om een heel normaal gesprek te voeren over de politieke gevangenen en over het gebrek aan respect voor de mensenrechten dat door Amnesty International wordt aangeklaagd. Ondanks herhaald aandringen van de Europese Unie en van de Belgische vertegenwoordiging, krijgen wij telkens nul op het request.

Als antwoord op een andere vraag deel ik mee dat de Verenigde Staten tot nu toe niet hebben gereageerd op de gewijzigde Belgische houding bij de stemming over het embargo. Zij weten overigens dat onze houding inzake de toestand van de mensenrechten in Cuba onveranderd blijft.

België was in 1993 een van de peters van de door de Verenigde Staten ingediende resolutie over de mensenrechten op Cuba, goedgekeurd op 6 december door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Het Belgische beleid ten opzichte van Cuba is gericht op een vreedzame overgang tot de democratie in dat land en kadert dus in de politiek van de Europese Unie. De Europese Unie verwerpt de economische sancties die, zoals reeds werd gezegd, een contra-productief effect hebben op het politieke vlak en onderhoudt een regelmatige dialoog met de Cubaanse autoriteiten, steeds om aan te dringen op de noodzaak de mensenrechten te respecteren en in het bijzonder de politieke vrijheden te garanderen. De Europese Unie heeft talrijke demarches gedaan om de toestand inzake mensenrechten te verbeteren ten voordele van de politieke gevangenen en van de tegenstanders van het regime. De filosofie van de ontwikkelingssamenwerking van de Europese

Unie met Cuba is gebaseerd op het bevorderen van een vreedzame overgang naar de democratie. De samenwerking bestaat in het toekennen van humanitaire hulp en in het uitwerken van programma's om liberalisering van de economie te bevorderen.

België kende spoedhulp toe ten gunste van de Cubaanse bevolking. Op 9 december 1992 werd door staatssecretaris Derycke beslist spoedhulp te verlenen door levering, via NGO's, van geneesmiddelen en poedermelk. Op 21 mei 1993 werd beslist voor een bedrag van 2,5 miljoen geneesmiddelen te sturen via Oxfam België ter leniging van de noodsituatie die in Cuba was ontstaan door de verwoestingen aangericht door een orkaan.

Er is geen enkele reden om deze trend niet verder te volgen en om in de toekomst geen verdere inspanningen te doen voor dit soort humanitaire hulp.

Tot slot onderstreep ik nog dat de Europese Unie ten opzichte van het Amerikaanse embargo tegenover Cuba steeds hetzelfde standpunt blijft innemen en dat zij dit bij de Verenigde Staten ook blijft verduidelijken. Ik voeg eraan toe dat de Amerikaanse regering ons duidelijk heeft bevestigd dat zij niet het voornemen heeft het embargo te beëindigen, tenzij er tot fundamentele democratische veranderingen wordt besloten. Zulks betekent dat wij een soort dovemansgesprek voeren met onze geallieerden van over de oceaan. Ik meen echter dat wij onze strategie verder moeten blijven ontwikkelen. Zij bestaat erin enerzijds de Amerikanen te vragen hun koers te wijzigen en anderzijds druk uit te oefenen op de Cubaanse regering om maatregelen te nemen inzake erkenning van mensenrechten en bescherming van de politieke tegenstanders van het regime. Uiteindelijk mag ook de humanitaire hulp niet worden verwaarloosd. Ik hoop dat deze politiek op korte termijn resultaten zal geven.

Ik moet u echter eerlijk zeggen dat ik niet optimistisch ben. De talrijke contacten die ik regelmatig heb met Latijnsamerikaanse landen — die nochtans altijd goed bedoelde initiatieven hebben genomen en hebben gestemd — geven weinig reden tot optimisme. Zij beginnen ook te twifelen aan de intenties van Fidel Castro inzake de toekomst van zijn regime, ondanks de sociaal-economische ontaarding van zijn land. Dat mag echter ook geen reden zijn voor een volledige ontmoediging, maar het zou niet eerlijk zijn de Senaat vandaag resultaten op korte termijn voor te spiegelen omdat ik weet dat de observatoren die dichter bij de Cubaanse realiteit staan ons daarvoor weinig optimistische elementen kunnen aanreiken.

Samen met de andere landen van de Europese Unie moeten wij de verschillende pijlers van ons beleid ten aanzien van Cuba handhaven in de hoop dat er snel een merkelijke verbetering zal intreden ten gunste van de Cubaanse bevolking. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de interpellant.

Mevrouw Van Cleuvenbergen (CVP). — Mijnheer de Voorzitter, ik dank de minister voor de toelichtingen en voor zijn antwoord op de concrete vragen.

Vrijwel alle sprekers bevinden zich op dezelfde golflengte en zijn het erover eens dat het opheffen van de blokkade het beste zou zijn voor alle betrokken partijen, ook voor de Verenigde Staten. Ik betreur daarom dat deze opheffing waarschijnlijk nog een tijd op zich zal laten wachten.

Ik dring erop aan dat België zijn ambivalente houding met betrekking tot Cuba herziert, zeker ten aanzien van de publieke opinie. Ik ben mij ervan bewust dat deze zaak zeer delicaat is, maar ben er tegelijkertijd van overtuigd dat de informatie op een andere en betere manier kan worden overgebracht.

Wat de democratisering in Cuba zelf betreft, moeten alle partijen de groei van de democratie steunen. Soms is het gemakkelijker om een toestand van op afstand te bekijken. Ik vrees dat een plotse gebeurtenis veel meer dramatische gevolgen zou hebben dan een geleidelijke democratisering vanuit het regime. Ik ben het ermee eens dat wij de toestand van op afstand moeten volgen en onze invloed moeten aanwenden waar het mogelijk is.

De Voorzitter. — Het incident is gesloten.

L'incident est clos.

Dames en heren, ik stel voor dat wij de vergadering schorsen in afwachting van de komst van de staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking.

Is iedereen het hiermee eens?

Le Sénat est-il d'accord? (*Assentiment.*)

De vergadering is geschorst.

La séance est suspendue.

— De vergadering wordt geschorst om 16 h 20 m.

La séance est suspendue à 16 h 20 m.

Ze wordt hervat om 16 h 30 m.

Elle est reprise à 16 h 30 m.

De Voorzitter. — De vergadering is hervat.

La séance est reprise.

ONTWERP VAN WET OM HET BELEID INZAKE ONTWIKKELINGSSAMENWERKING TE TOETSEN AAN DE EERBIED VOOR DE RECHTEN VAN DE MENS

Algemene beraadslaging en stemming over de artikelen

PROJET DE LOI RELATIF A L'EVALUATION DE LA POLI- TIQUE DE COOPERATION AU DEVELOPPEMENT EN FONCTION DU RESPECT DES DROITS DE L'HOMME

Discussion générale et vote des articles

De Voorzitter. — Wij vatten de bespreking aan van het ontwerp van wet om het beleid inzake ontwikkelingsamenwerking te toetsen aan de eerbied voor de rechten van de mens.

Nous abordons l'examen du projet de loi relatif à l'évaluation de la politique de coopération au développement en fonction du respect des droits de l'homme.

De algemene beraadslaging is geopend.

La discussion générale est ouverte.

Het woord is aan de rapporteur.

Mevrouw Verhoeven (CVP), rapporteur. — Mijnheer de Voorzitter, voor het grootste deel van het verslag verwijs ik naar het schriftelijke verslag. Hier ga ik enkel in op de artikelsgewijze bespreking.

De artikelen 1 en 2 worden zonder opmerkingen en bij eenparigheid van de aanwezige leden aangenomen.

Bij artikel 3 heeft senator Henneuse een amendement ingediend dat ertoe strekt om tussen de woorden « omtrent de » en de woorden « eerbiediging van de internationale erkende mensenrechten » de woorden « evolutie in de » in te lassen.

De staatssecretaris verklaart dat van bij het eerste jaarverslag uiteraard de evolutie van de eerbiediging van de mensenrechten in de rapportering zal terug te vinden zijn.

Na deze verklaring en met de bedoeling het ontwerp niet te vertragen, trekt de indiener zijn amendement in en wordt artikel 3 bij eenparigheid van de aanwezige leden aangenomen.

Senator Maes dient een amendement in dat ertoe strekt aan artikel 4 een zevende punt toe te voegen, dat luidt: « De houding van de plaatselijke overheid tegenover volkeren of volksgroepen die van de meerderheid in ras, taal of cultuur verschillen. »

Na de verklaring van de staatssecretaris dat de evolutie van de problematiek van de inheemse volkeren in het jaarlijkse evaluatieverslag aan bod zal komen, en op verzoek van de commissieleden om geen verdere vertraging met het ontwerp op te lopen, trekt senator Maes haar amendement in.

De artikelen 4 en 5 worden bij eenparigheid van de aanwezige leden aangenomen.

Het geheel van het ontwerp van wet wordt eveneens bij eenparigheid van de aanwezige leden aangenomen en vertrouwen wordt gegeven aan de rapporteur.

Mijnheer de Voorzitter, ik wil graag nog kort enkele persoonlijke opmerkingen maken. Dagelijks worden we in het nieuws geconfronteerd met geweld. Bosnië, Angola, Soedan, Nigeria, India, Peru, Azerbeidzjan, Brazilië en Mexico,... het zijn zoveel plaatsen waar de mensenrechten met voeten worden getreden.

Dagelijks komen er ook mannen, vrouwen en kinderen om door extreme armoede, ondervoeding of een gebrek aan elementaire gezondheidszorg.

Onderhavig wetsontwerp wil het Belgische ontwikkelingsbeleid toetsen aan de eerbied voor de mensenrechten. Het wetsontwerp is belangrijk omdat het uitdrukkelijk de universaliteit van de mensenrechten poneert en de mensenrechten als beleids criterium hanteert.

Toch is het wenselijk enkele kritische kanttekeningen te maken bij dit ontwerp. In de toelichting werd uitdrukkelijk gepleit voor een enge interpretatie van het begrip mensenrechten, de zogenaamde « *habeas corpus* ». Het is echter nogal vanzelfsprekend dat het recht op leven het ultieme mensenrecht en zelfs de basisvoorwaarde is alvorens er überhaupt van andere mensenrechten sprake kan zijn. Door deze enge interpretatie wordt het werkbare van de mensenrechten als beleids criterium sterk uitgehoud.

De ongelijke verdeling van de rijkdom in de wereld heeft — ook vandaag nog — tot gevolg dat tientallen miljoenen mensen geen of geen menswaardig bestaan hebben. Armoede, ondervoeding, ziekten, gebrek aan een goede scholing tasten de menselijke waardigheid evenzeer aan.

Ingevolge een minimalistische opvatting van de mensenrechten wordt dit aspect in het ontwerp volledig veronachtzaamd.

Ik kan en wil niet nalaten hier een kleine kanttekening bij te maken. Vrouwen worden in deze situaties het meest getroffen. Onderzoek van Ivan Illich toonde reeds in het begin van de jaren 70 aan dat de situatie van vrouwen in de ontwikkelingslanden verslechtert als de ontwikkelingsprogramma's seksneutraal zijn. « Mensenrechten zijn ook vrouwenrechten », las ik als titel van een artikel.

Na deze kleine keerzijde kom ik terug tot het eigenlijke ontwerp: de toetsing van het beleid inzake ontwikkelingsamenwerking aan de eerbied van de mensenrechten. Daartoe wordt door de staatssecretaris jaarlijks een verslag opgesteld dat aan het Parlement wordt voorgelegd. De Regering zal haar beleid inzake ontwikkelingsamenwerking moeten afstemmen op de conclusies van dit verslag.

Nergens wordt in deze wet echter bepaald welke concrete gevolgen zullen worden verleend aan de conclusies van het verslag. Het hoeft geen betoog dat de toetsing geen alibi mag verschaffen om ontwikkelingshulp te verminderen: de bevolking moet niet worden gestraft voor de wandaden van haar leiders. De vraag blijft wat dan wel op het vlak van het beleid dient te gebeuren.

Ik beschouw het als een gemiste kans dat enkel het beleid inzake ontwikkelingsamenwerking aan de mensenrechten wordt getoetst en niet andere vormen van samenwerking of handel zoals de buitenlandse handel, om maar een voorbeeld te noemen. Op de keper beschouwd zal ingevolge deze wet wel de officiële ontwikkelingsamenwerking met een land dat de mensenrechten niet naleeft worden stopgezet, maar niet de wapenexport.

Op die manier vrees ik een beetje dat ons beleid inzake mensenrechten te veel in de goede bedoelingen blijft steken, maar zoals u ongetwijfeld weet, mijnheer de staatssecretaris, is de weg naar de hel geplaveid met goede bedoelingen. Goede bedoelingen alleen volstaan echter niet, het Parlement moet de principes hard maken. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan mevrouw Gijsbrechts.

Mevrouw Gijsbrechts-Horckmans. — Mijnheer de Voorzitter, de inhoud van dit ontwerp heeft reeds veel inkt doen vloeien. Dit is enigszins verwonderlijk, zelfs paradoxaal, daar in principe de ontwikkelingsamenwerking en het mensenrechtenbeleid zich

harmonisch tot elkaar zouden moeten verhouden. Voor beide geldt immers hetzelfde doel, met name het bereiken van een wereld waarin ieder mens zich kan ontplooiën naar eigen aard, aanleg en levensovertuiging, ongeacht ras, sekse, taal, nationaliteit en sociale herkomst. Het beleid dat gericht is op ontwikkeling hoort in eerste instantie de mens te dienen, zijn rechten, zijn vrijheid, zijn ontplooiingskansen en zijn menselijke waardigheid te bevorderen. Mensenrechtenbeleid en ontwikkelingssamenwerking liggen dus in elkaars verlengde. Nochtans vertoont het gedurende jaren gevoerde beleid een gebrekkige onderlinge samenhang; het was ondoorzichtig, onherkenbaar, en oncontroleerbaar.

Ik ben er me terdege van bewust dat het in de politiek niet altijd gaat om de consistentie van de keuze, maar in de eerste plaats om het resultaat en de effectiviteit.

Een beleid dat te detaillistisch is, is per definitie nog geen goed, laat staan hanteerbaar beleid. Altijd weer moeten verschillende belangen als het ware «geharmoniseerd» worden.

In dit verband rijst dan ook de vraag, wat men wenst te bereiken indien het nodig lijkt om, in geval van ernstige schending van de mensenrechten, de ontwikkelingshulp stop te zetten of in te perken. Gewoontegetrouw krijgt men dan ook de volgende antwoorden.

In de eerste plaats kan men zonder meer uiting geven aan zijn morele verontwaardiging over de onaanvaardbare praktijken.

In de tweede plaats is stopzetting van de hulp een middel om te vermijden dat men een repressief bewind rechtstreeks steunt, dan wel dit bewind legitimiteit en erkenning verleent.

In de derde plaats is stopzetting van de hulp te rechtvaardigen, ingeval de doelstellingen van de hulp niet kunnen worden verwezenlijkt omdat bijvoorbeeld de doelgroepen in het ontwikkelingsland niet kunnen worden bereikt.

In de vierde plaats, en dit is misschien wel het voornaamste, kan stopzetting worden gezien als een drukmiddel op de regering van het ontvangende land om de schendingen van mensenrechten te beeindigen. Dit middel heeft echter alleen zin wanneer de omvang van het hulpprogramma dusdanig groot is dat stopzetting de regering van het ontvangende land in moeilijkheden kan brengen. Meestal echter vertegenwoordigt de Belgische hulpinspanning slechts een bescheiden gedeelte van de totale hulp, en is er dus weinig ruimte voor eenzijdige druk.

Uit deze summiere enumeratie mag geenszins worden afgeleid dat ik voorstander zou zijn van een negatief georiënteerd beleid. Integendeel zelfs! De centrale opdracht in het mensenrechtenbeleid is de kloof te dichten tussen de internationale aanvaarde normen en een praktijk, waarin de normen worden geschonden. Om dat te bereiken, is het nodig de voorwaarden te scheppen die het respect van de mensenrechten begunstigen. Hier speelt de ontwikkelingssamenwerking een sleutelrol. Zij dient te fungeren als instrument bij het bevorderen van een maatschappelijke structuur waarin de bescherming van de mensenrechten wordt gewaarborgd. Dit laatste gebeurt het best in een structuur, waarin fundamentele vrijheden constitutioneel en institutioneel zijn verankerd, in een systeem waarin de rechtszekerheid is gewaarborgd door een onafhankelijke rechtspraak.

Het moet een systeem zijn waarin mensen kunnen deelnemen in openbare besluitvorming, en waar een overheid verantwoording moet afleggen voor haar daden, een systeem, dat gekenmerkt wordt door een maatschappelijk pluralisme, waarbij mensen in staat zijn zich te organiseren in autonome, onafhankelijke organisaties en op die manier kunnen participeren in het ontwikkelingsproces. Kortom, een democratisch systeem.

Ontwikkelingssamenwerking is dus, zo beschouwd, een instrument dat kan worden gebruikt om de mensenrechten maatschappelijk te verankeren. Daarbij moet worden bedacht dat een dergelijke positieve koppeling niet onmiddellijk tot resultaten zal leiden. Het heeft de westerse democratieën eeuwen gekost om met vallen en opstaan hun fundamentele burgerrechten te ontwikkelen tot het huidige niveau. Er zijn geen redenen om aan te nemen

dat het voor de ontwikkelingslanden gemakkelijker zal zijn. Het gaat om een ingewikkeld proces van sociale en politieke transformatie, dat niet met eenvoudige recepten in gunstige zin te beïnvloeden is. Democratie en democratisering vergen tijd en zijn niet goed van buitenaf te kneden. Uitvoering van een dergelijke politiek zal dan ook met de nodige bescheidenheid dienen te geschieden. Ontwikkelingslanden die kiezen voor de democratische weg hebben in beginsel recht op steun van democratische landen. Het uitgangspunt daarbij zal steeds de lokale democratische aspiraties in deze ontwikkelingslanden dienen te zijn, met daaruitvolgend uiteraard het respect voor de rechten van de mens.

Dit ontwerp is een eerste goede stap in die richting. Kamer en Senaat zullen aan de hand van deze wet het beleid van de staatssecretaris dienaangaand beter kunnen controleren en zelfs kunnen sturen. De VLD-fractie zal dan ook voor dit ontwerp stemmen. (Applaus.)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Pataer.

De heer Pataer (SP). — Mijnheer de Voorzitter, het ontwerp dat wij hier bespreken, is zijn wetgevende *cursus honorum* begonnen als een wetsvoorstel dat in mei 1990 door collega Vanvelthoven c.s. in de Kamer werd ingediend. Er is dus heel wat tijd nodig geweest voordat het hier in de Senaat ter discussie kon komen. Laten wij aannemen dat dit wellicht te wijten is aan het belang van het onderwerp.

Het ontwerp werd in onze commissie voor de Ontwikkelingssamenwerking vrij ernstig besproken. Dit is trouwens steeds het geval in onze commissie. Wij hebben het belang ervan onderstreept, maar tegelijkertijd ook de betekenis ervan gerelativeerd. Bescheidenheid mag ons soms sieren. Wij hebben in de commissie erop gewezen dat de thematiek van het ontwerp nog sterk kan worden verruimd. Wij zullen hier, hopelijk, een ontwerp goedkeuren om het beleid inzake ontwikkelingssamenwerking te toetsen aan de eerbied voor de rechten van de mens, maar het is evident dat het de moeite zou lonen ook andere aspecten van ons buitenlands beleid regelmatig te toetsen aan de eerbied voor de rechten van de mens. Zo zou het ook vanzelfsprekend moeten worden dat ons beleid inzake ontwikkelingssamenwerking meer en meer getoetst wordt aan de bescherming van ons leefmilieu. Deze zaken zijn immers sterk met elkaar verweven. Dat blijkt trouwens uit de hele problematiek van de eerbied voor de rechten van de mens.

De bespreking van het ontwerp in de commissie had plaats in een heel bijzondere context. Wij zijn de bespreking begonnen vlak vóór de VN-conferentie over de mensenrechten te Wenen in juni van vorig jaar. Die context heeft in belangrijke mate de interesse van de commissieleden mee bepaald.

Zoals uit het zeer mooie verslag van collega Verhoeven blijkt, heeft de staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking de goedkeuring van het ontwerp niet afgewacht om het beleid inzake ontwikkelingssamenwerking te toetsen aan de eerbied voor de rechten van de mens. In het zeer eerbiedwaardige rapport over zijn beleid inzake ontwikkelingssamenwerking, met als titel «Ja er is nog hoop», staat een heel hoofdstuk over de bijzondere aandacht die de staatssecretaris heeft gewijd aan het verband tussen ontwikkeling en eerbiediging van de mensenrechten.

Het rapport van de staatssecretaris geeft zeer goed aan op welke wijze wij het ontwerp, wanneer het binnenkort wet zal zijn geworden, moeten invullen, welke betekenis wij eraan moeten geven. Het principe van het beleidsdocument, dat heel binnenkort door de Regering zal worden ingediend, het principe van de jaarlijkse schriftelijke verslaggeving inzake de eerbiediging van de mensenrechten, en de daaraan verbonden beleidsconclusies van de Regering, evenals het principe van de controle door het Parlement, zijn opgenomen in het ontwerp. Van de wijze waarop die principes zullen worden ingevuld, krijgen wij een voorsmaakje in het rapport van de staatssecretaris. Zo haalt hij aan dat er niet alleen negatief moet worden gereageerd op schendingen van mensenrechten door het terugschroeven of het heroriënteren van de ontwikkelingssamenwerking.

Veel belangrijker is dat positieve initiatieven moeten kunnen worden genomen om ter zake sturend op te treden. Ik geef enkele voorbeelden uit de brochure: technische samenwerking om het wetgevend instrumentarium en/of het gerechts- en politieapparaat te verbeteren, steunverlening aan mensenrechtenorganisaties die pluralistisch georganiseerd zijn en een ruim sociaal draagvlak hebben, vorming en opleiding in verband met mensenrechten en juridische en materiële bijstand geven aan politieke gevangenen en hun families. Dit zijn zaken die mij de moeite waard leken om te onderstrepen.

Mijnheer de Voorzitter, wij moeten aandacht besteden aan de manier waarop de volkeren van de betrokken derde-wereldlanden op het wetsontwerp zullen reageren. Hoe staan zij tegenover ons ontwikkelingsbeleid? Het is jammer het te moeten zeggen, maar ik heb de indruk dat heel wat derde-wereldlanden iedere koppeling van ontwikkelingshulp en eerbiediging van mensenrechten verwerpen. Ik heb een knipsel teruggevonden van een krant van september 1992 waarin verslag werd uitgebracht over een toenmalige top van de niet-gebonden landen. Het is niet aangenaam daarin te moeten lezen dat de woordvoerders van bepaalde landen zoals Maleisië, Indonesië en Columbia zich zeer negatief hebben uitgesproken over die koppeling. De woordvoerder van Indonesië heeft op de conferentie zelfs landen veroordeeld die mensenrechten gebruiken als « een voorwendsel » om zich te mengen in de binnenlandse aangelegenheden van een ander land. De woordvoerder van de Colombiaanse regering heeft verklaard dat hij vermoedde dat de voorgestelde koppeling er kwam omdat het Westen graag meer geld vrijmaakt om steun te kunnen geven aan de landen in Oost-Europa. Het is blijkbaar uit een angstcomplex dat die derde-wereldlanden zo reageren op deze benadering.

In de commentaar bij het ontwerp werd onderstreept dat bij het toetsen van de eerbiediging van de mensenrechten in de eerste plaats moest worden uitgegaan van de rapportering van onze eigen ambassades. Daarop werd door verschillende leden van de commissie commentaar gegeven en werd gezegd dat wij ons daartoe niet kunnen beperken. Er zijn immers heel wat plaatselijke niet-gouvernementele organisaties die zich op risico van levensgevaar, permanent bezig houden met het doen respecteren van de mensenrechten. Deze organisaties zijn rijke bronnen om te weten of de mensenrechten in bepaalde landen worden gerespecteerd of met voeten worden getreden.

Tenslotte zou ik de minister willen vragen of er sinds wij deze materie in onze commissie hebben behandeld nog stappen zijn gedaan in de goede richting en hoe onze Regering heeft kunnen inspelen op bepaalde ontwikkelingen binnen de organisatie van de Verenigde Naties.

Ik wil eraan herinneren dat op 21 december 1993 de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties unaniem het besluit heeft genomen om een hoog commissariaat voor de mensenrechten in te stellen. Wellicht is dit niet het rechtstreeks gevolg van dit ontwerp, maar wij verheugen ons toch over deze aanstelling. De UNO-Conferentie die vorig jaar in juni in Wenen plaats had kon het niet eens worden over die aanstelling, maar nu is men er dan toch in geslaagd, na ongeveer 40 jaar strijd van idealisten en wereldverbeteraars van het soort van staatssecretaris Eric Derycke en nog vele anderen.

Enkele decennia geleden, toen er sprake was van de aanstelling van een hoog commissaris voor de mensenrechten, kwamen de wereldmachten direct op de proppen met het verwijt van inmenging in binnenlandse aangelegenheden. Met het einde van de Koude Oorlog leek de tijd rijp voor onderhandeling over deze functie: het verzet vanuit Moskou was verstomd en de Verenigde Staten hadden de komst van zo een hoog functionaris bestempeld als een onderdeel van het eigen regeringsbeleid. Toch verzetten een aantal landen zich tijdens die UNO-Conferentie in Wenen nog tegen deze aanstelling. China, Indonesië, Iran, Cuba en een aantal Aziatische landen wilden er niet van weten. Zij trokken de universaliteit van de mensenrechten in twijfel en verweten het Westen te veel de nadruk te leggen op de politieke en burgerrechten en te weinig rekening te houden met de sociale en culturele verschillen tussen de landen of anders gezegd met onderontwikkeling. Zij stelden het collectieve belang boven dat van de persoon. Verwijzend naar de resolutie over de inheemse volkeren die de Senaat

niet zolang geleden goedkeurde, kunnen wij echter gerust zeggen dat rechten van minderheden vanzelfsprekend ook voor groepsbelangen staan.

Het Hoog Commissariaat voor de mensenrechten — zo lezen wij in de resolutie — « dient de soevereiniteit, de territoriale integriteit en de nationale competentie van de lidstaten te eerbiedigen », alweer een restrictie. « De commissaris moet » — ik zou zeggen mag — « weliswaar een actieve rol spelen, maar hij mag het belang van de zogenoemde nationale en regionale eigenheden, de historische, culturele en religieuze verschillen niet negeren. » De rol van de commissaris is voorts vrij vaag omschreven, precies om meningsverschillen tussen een aantal lidstaten van de Verenigde Naties te kunnen overbruggen. Wij vragen ons dan ook af waar men de persoon met gezag zal vinden om deze opdracht te vervullen en waar deze hoge commissaris overigens zijn middelen en zijn personeel moet halen. De nieuwe commissaris mag volgens sommigen op eigen gezag een onderzoek instellen, maar anderen zijn het daarmee niet eens. Zeker, de commissaris voor de mensenrechten mag rapporten schrijven, hij mag dus toetsen, om de terminologie van ons wetsontwerp over te nemen, hij mag regeringsoptredens aan de kaak te stellen. Hij mag echter nooit een regering dwingen de mensenrechten ook echt na te leven.

Het ontwerp bevat evenmin dwingende maatregelen. Daarvan zijn wij ons allen pijnlijk bewust. Het heeft nochtans de roeping een nuttig instrument te worden voor de vormgeving van ons ontwikkelingsbeleid en, niet minder belangrijk, van onze parlementaire betrokkenheid ter zake. (Applaus.)

M. le Président. — La parole est à M. Benker.

M. Benker (Ecolo). — Monsieur le Président, je me permets tout d'abord de regretter la faible participation des francophones à ce débat concernant la politique extérieure de notre pays et, dès lors, non dépourvu d'intérêt et d'importance.

La liaison éventuelle de la coopération au développement au respect des droits de l'homme constitue un sujet délicat susceptible de donner lieu à des erreurs irrémédiables.

Bien souvent, lorsqu'on veut « punir » les gouvernements en réduisant ou en supprimant la coopération au développement, on « punit » en réalité les populations les plus faibles, ainsi que cela s'est produit dans un autre domaine, celui des embargos. On croyait ainsi pouvoir obliger certains gouvernements à changer d'attitude, à modifier leur politique sociale ou militaire, mais, en réalité, on a acculé les plus pauvres à la misère. Les exemples sont abondants: Haïti, Cuba, Irak, Zaïre, Serbie, etc.

Or, cette méthode n'a pratiquement jamais permis d'exercer une pression sur un gouvernement, mais a fait souffrir outre mesure les couches les plus pauvres de la population, particulièrement les femmes et les enfants.

Bien sûr, le fait d'évaluer la coopération au développement en fonction des droits de l'homme constitue, sinon un principe juste en soi, du moins un objectif valable. Je me sens néanmoins obligé d'émettre un certain nombre de remarques.

Tout d'abord, les décisions finales seront bien entendu prises par le secrétariat d'Etat à la Coopération du Développement, après un débat au Parlement et sur la base du rapport du département des Affaires étrangères, c'est-à-dire, en fait, des rapports de nos ambassadeurs présents dans les pays du tiers monde. Ces mesures me semblent insuffisantes. En effet, il faut également tenir compte d'autres sources. Je pense par exemple aux rapports des ONG actives sur place, d'Amnesty International, de la Ligue des droits de l'homme, des institutions indépendantes qui étudient la situation sociale et le niveau de démocratisation des pays concernés.

Par ailleurs, si l'on s'en tient strictement au fait qu'il conviendrait de mettre fin à la coopération avec les pays ne respectant pas les droits de l'homme, surtout les droits économiques et sociaux, on ne trouvera bientôt plus de pays avec lesquels coopérer. Nous devons pourtant nous poser la question suivante: n'y a-t-il pas précisément lieu d'aider davantage les pays fournissant un réel effort pour construire la démocratie et, dès lors, d'adopter une attitude plus positive vis-à-vis des pays parvenus à se libérer d'une dictature militaire et s'efforçant de mettre en place une démocratie

parlementaire ? De nombreux pays d'Amérique latine, d'Afrique et d'Asie ont réalisé cet effort : le Chili, l'Argentine, le Brésil, où tout n'est pas parfait mais où les progrès sont réels. Le Burundi a aussi tenté de se démocratiser avant de sombrer, hélas, dans le drame que l'on sait et dont le monde occidental, particulièrement notre pays, n'a pu le sortir. Il faut aussi citer le Viêt-nam qui, après des décennies de guerre — pratiquement depuis 1940 —, après la décolonisation, puis la guerre entre le nord et le sud du pays, c'est-à-dire, en fait, entre l'Est et l'Ouest, fournit aujourd'hui un effort, par opposition à l'Indonésie, pour autant plus développée, plus riche, mais où aucun signe de liberté politique n'apparaît.

J'en viens à ma quatrième remarque. Il ne faudrait pas croire ou faire croire que notre politique de coopération permettra réellement de développer un pays. Tout le monde sait que chaque dollar investi dans le tiers monde en rapporte trois aux riches pays industrialisés. Des relations commerciales plus justes aideront bien plus ces pays. De même, des prix corrects payés pour les matières premières achetées dans ces pays contribuent bien plus au développement global du tiers monde que notre aide au développement.

Là où les droits de l'homme ne sont pas respectés, il est très difficile de mener une politique efficace de coopération au développement.

Pour s'en convaincre, il suffit d'ailleurs d'observer ce qui s'est passé ces trente dernières années dans la plupart des pays d'Afrique où de nombreux chefs d'Etat se sont enrichis outre mesure, pendant que la population s'appauvrisait de plus en plus.

Cette situation résulte évidemment des dépenses consenties par ces pays pour acquérir des armes et du matériel militaire — achats principalement effectués dans les pays industrialisés — au détriment du développement réel des populations. Elle est également liée à certaines formes de développement imposées aux pays du tiers monde, dont la moins grave n'est pas la production, à bon prix, de produits agricoles destinés à l'exportation. Pensons à la monoculture intensive de l'arachide dans certains pays d'Afrique qui a provoqué le recul des cultures vivrières traditionnelles et a obligé ces pays à importer, au prix fort, des produits alimentaires comme le blé et le maïs américains, par exemple.

A m'entendre, on pourrait croire que je suis particulièrement pessimiste dans ce domaine et, effectivement, ce n'est pas tout à fait faux.

Notre premier souci devrait être l'aide au développement orientée vers les populations les plus pauvres du monde. Si je comprends bien, monsieur le ministre, tel est également votre but et notre parti apprécie le travail que vous réalisez en ce sens.

Si nous constatons une amélioration des droits de l'homme dans certains pays, nous devons y intensifier la coopération. Sept pays africains avec lesquels nous avons conclu des accords bilatéraux sont dans ce cas.

Si un pays comme le Viêt-nam, où des progrès sont réalisés, demande une aide à la formation de juristes, d'avocats et de juges afin que les droits de l'homme et, surtout, les droits sociaux y soient mieux respectés, notre pays ne doit pas rater cette occasion unique.

L'évolution du Viêt-nam est tout à fait opposée à celle de l'Indonésie où notre pays pourrait freiner sa coopération si nous en expliquons les raisons au gouvernement indonésien.

Si nous observons une évolution négative des droits de l'homme dans certains pays, nous ne devons pas pour autant cesser immédiatement toute coopération avec ces derniers. L'exemple le plus clair est celui du Mexique, qui a connu ces quinze derniers jours des troubles dans l'Etat de Chiapas. Il est assez significatif de constater que la rébellion est née dans la région la plus pauvre et la plus abandonnée du pays, précisément là où se sont concrétisés un grand nombre de projets de développement financés par des ONG d'Amérique du Nord et d'Europe et où l'Eglise est la plus progressiste et se bat aux côtés des Indiens exploités que l'on a tendance à spolier des terres communes qui leur restent au profit de grands propriétaires terriens, ce qui se produira lorsque le pacte Alena se concrétisera dans les faits.

Nous devons évidemment craindre une répression encore plus forte et disproportionnée par rapport aux événements, qui rendrait plus difficile encore le respect des droits de l'homme dans ces pays.

Nous devons bien sûr formuler clairement notre réprobation à tous les pays dans lesquels les droits de l'homme sont en perte de vitesse. Notre devoir sera de réorienter notre coopération, de préciser davantage les groupes de personnes qui en seront les bénéficiaires. Il conviendra de leur fournir les moyens matériels, d'assurer la formation des universitaires, de les aider par des stages, des bourses d'études ou des publications, de manière à engager un processus de démocratisation, de promouvoir le respect des droits de l'homme et, bien entendu, de l'environnement. C'est à ce prix uniquement qu'une sécurité globale pourra être assurée.

Même s'il sera difficile de l'appliquer dans la vie politique de tous les jours, ce projet de loi constitue un pas important dans la bonne direction et c'est pourquoi Ecolo le soutiendra.

Le rapport annuel qui sera communiqué au Parlement sera de la plus haute importance pour nos décisions futures. (*Applaudissements.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan mevrouw Maes.

Mevrouw Maes (VU). — Mijnheer de Voorzitter, zondag zag ik in een televisiereportage jongetjes van tien jaar ertsen houwen en door de modder loodzware lasten tot 300 meter hoog sleuren door een gang van nog geen meter hoog. Dergelijke beelden blijven bij want ze zetten er ons toe aan constant vragen te stellen bij de betekenis van mensenrechten. Als ik zie dat in Russische klinieken vrouwen gedwongen worden hun foetus af te staan voor het fabriceren van geneesmiddelen vraag ik mij af wat mensenrechten zijn.

Wij hebben in dit ontwerp een beperkt begrip « mensenrechten » gehanteerd, wat volgens mij voordelen heeft. Wanneer wij verwijzen naar de Universele Verklaring van de rechten van de mens bestaat een duidelijk en internationaal aanvaard criterium, echter met grote beperkingen. Het zou jammer zijn de mensenrechtenpolitiek te isoleren uit de algemene context van het bevorderen van « leven in de waardigheid als mens ».

Mijnheer de staatssecretaris, deze bedenking zult u wellicht ook maken en blijven maken bij het uitstippelen van uw beleid. Dit wetsontwerp zal daar niet zoveel aan veranderen. Het heeft als doel het Parlement een instrument aan de hand te doen waardoor het meer betrokken wordt bij de opties van het beleid van ontwikkelingssamenwerking. U zult bij het Parlement een nota indienen en het zal aan de hand van een jaarlijks verslag kunnen onderzoeken in hoeverre de door u genomen opties in de praktijk konden worden verwezenlijkt en het zal tenslotte kunnen oordelen over de conclusies die u eraan verbindt als verantwoordelijke voor ontwikkelingsbeleid. Ik meen dan ook dat dit ontwerp vooral van groot belang is voor het Parlement. Het is niet toevallig dat het de vrucht is van een parlementair initiatief, namelijk een wetsvoorstel dat jaren geleden door de heer Vanvelthoven werd ingediend.

Wij zijn bij de beoordeling van het document niet onverdeeld van mening dat wij hier een historische daad stellen. De brede consensus heeft tegelijkertijd te maken met de beperktheid en de duidelijkheid van de doelstellingen die met dit ontwerp worden beoogd. In de bespreking werd benadrukt dat wij het mensenrechtenbeleid als een dynamisch gegeven moeten beschouwen, met de evolutie van de mensenrechten in heel de wereld als onze bijzondere zorg. Ik betreur dat wij ons moeten beperken tot de bilaterale betrekkingen en tot de landen waarmee een algemene overeenkomst is gesloten. Wij zullen niet op dezelfde wijze tewerk kunnen gaan met de landen waarmee wij via de multinationale organisaties betrekkingen onderhouden en wij zullen ook niet vanuit de Europese Unie kunnen optreden. U hebt er terecht op gewezen dat de Europese Unie de grootste donor is in de derde wereld. Wie oefent daarop een efficiënte controle uit ? De nationale parlementen hebben die bevoegdheid niet. Het Europees

Parlement is geen echt wetgevend lichaam en kan dus ook niet optreden en de lidstaten zijn vaak niet gewapend om deze taak op zich te nemen.

Wat de definitie van mensenrechten betreft, had ik zelf een amendement ingediend om erop te wijzen dat de rechten van minderheden vaak dubbel worden geschonden. Het gaat zowel over individuele schendingen van de mensenrechten als over schendingen van de groepsrechten van bepaalde volkeren of volksgroepen die van de meerderheid verschillen op gebied van ras, taal of cultuur.

Ik heb mijn amendement ingetrokken omdat de staatssecretaris heeft beloofd dat hij bij de behandeling van het dossier aandacht zou besteden aan dit aspect en dit tevens in de verslaggeving tot uiting zou doen komen. Dit verheugt ons uiteraard en wij rekenen erop dat de staatssecretaris deze belofte zal nakomen. Het zou niet de eerste keer zijn dat het intrekken van een amendement als bewijs van goede wil een parlementslid zuur opbreekt.

Wij hebben dit ontwerp in de commissie goedgekeurd en zullen dit ook in de openbare vergadering doen. Toch wil ik enkele bedenkingen wijden aan het inhoudelijk aspect. Dit is het domein van de staatssecretaris en wij kunnen zeker niet beweren dat hij blind is voor de mensenrechten.

In de globale Belgische politiek moet nochtans meer duidelijkheid komen. Steeds meer mensen zijn de mening toegedaan dat onze ontwikkelingssamenwerking de slechte kant opgaat indien wij geen oog hebben voor de globale ontwikkeling van de mensenrechten, van de economische en sociale grondrechten van de basisgemeenschappen en voor de demilitarisering en het voorkomen van oorlogen.

Wij moeten een mensenrechtenbevorderend beleid voeren. Dit is zowel de taak van de minister van Financiën die verantwoordelijk is voor de leningen van Staat tot Staat, als van de minister van Buitenlandse Zaken, die overigens nooit blijkt gegeven van een andere opvatting. Het is echter ook de verantwoordelijkheid van de minister van Buitenlandse Handel. Op dit vlak liggen de verhoudingen niet altijd zo duidelijk. Het gebeurt wel vaker dat op het gebied van de buitenlandse handel de principes die door het ontwikkelingsbeleid werden vooropgesteld, met voeten worden getreden *because business must go on*. Er worden betrekkingen aangeknoopt met mensenrechtenschendende regimes met als enig doel onze handel te bevorderen. Het debat mag niet enkel worden gevoerd vanuit de optiek van ontwikkelingsamenwerking, de hele Regering moet bij dat verslag worden betrokken en moet dienaangaande een gewetensonderzoek doen.

Hiermee pleit ik niet voor het afbreken op een mechanische wijze van alle hulp, samenwerking of buitenlandse betrekkingen met landen die de mensenrechten schenden. Toch moeten hierbij een paar regels worden gehanteerd. Wij moeten een dynamisch mensenrechtenbevorderend beleid voeren, dat dynamiek verwacht van de betrokken landen. Dit betekent dat er geen bilaterale samenwerkingsakkoorden mogen worden gesloten met regimes die de mensenrechten zwaar schenden, die het schenden van de mensenrechten beschouwen als een middel voor hun politieke machtsuitoefening en dit als een normaal middel beschouwen. Ik citeer uit de Universele Verklaring van de rechten van de mens: «De politieke moorden en mishandeling met de dood als gevolg, de verdwijningen, de folteringen en andere wrede, onmenselijke en vernederende behandelingen en straffen, de willekeurige aanhoudingen, hechtenissen of uitwijzing, de ontzegging van het recht op eerlijke en openbare rechtspraak en de willekeurige schendingen van het privé-leven.»

Er zijn nogal wat regimes — ik zeg niet volkeren of landen, maar regimes — die hun macht op deze basis vestigen. Met deze regimes kan men geen betrekkingen aangaan, niet op het gebied van de ontwikkelingssamenwerking, maar ook niet in een ander kader, tenzij dan het zuiver diplomatieke dat misschien nodig is om deze regimes enigszins in de pas te houden. Wanneer men echter vaststelt dat er dergelijke regimes zijn, moet men echter niet uit deze landen wegblijven, maar naar middelen zoeken om de *société civile*, de lokale NGO's en eventueel de lokale autoriteiten via andere kanalen te bereiken om een beleid te ontwikkelen dat tegen deze regimes een soort dam kan opwerpen en van onderuit de democratisering kan bevorderen. Dat moet uiteraard gebeuren via NGO's en lokale democratische organisaties.

Ten tweede meen ik dat we de samenwerking op bepaalde momenten ook moeten kunnen verhogen wanneer een land ernstige inspanningen doet. Als een land van ver moet komen, moeten wij ook beseffen dat het deze afstand niet op korte tijd kan afleggen en moeten wij samen een strategie voor de bevordering van de mensenrechten en de globale ontwikkeling kunnen uitwerken.

Ten derde meen ik dat handelsbetrekkingen in geen geval een alibi kunnen vormen voor hulp aan regimes die geen mensenrechtenbeleid willen voeren en een manifeste onwil vertonen om op dit vlak ook maar enige verbetering na te streven. Dergelijke landen bestaan en bijgevolg moeten wij de kordaatheid en de moed van onze overtuiging hebben om in zulke gevallen te zeggen dat wij de betrekkingen verbreken en op basis van het principe van de bevordering van de mensenrechten niet langer met hen scheep gaan, omdat een dergelijke samenwerking onmogelijk lijkt. In dit verband kijken wij bijvoorbeeld met grote bezorgdheid uit naar het beleid dat China in de komende jaren zal voeren. Wij zullen de vergelijking met het verleden maken en nagaan hoe onze betrekkingen met dit belangrijke land kunnen worden uitgebouwd. Ik denk dat China kan verbeteren. Ik denk dat ook Indonesië moet verbeteren, maar dat de onwil in dit land ons eveneens tot bepaalde conclusies zal nopen, ook al weet ik heel goed dat er zeer arme bevolkingsgroepen zijn die met onze hulp eventueel kunnen overleven en die door het regime worden onderdrukt.

Mijnheer de staatssecretaris, het dossier van de mensenrechten mag u en ons niet loslaten. Wij menen dan ook dat het ontwerp dat wij vandaag bespreken en in de komende vergadering zullen goedkeuren, uw beleid enkel maar kan ondersteunen en dat het een soort van gewetensonderzoek moet zijn voor de gehele Regering en allen in België die menen dat men zich omwille van het geld alles kan veroorloven. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan mevrouw Van Cleuvenbergen.

Mevrouw Van Cleuvenbergen (CVP). — Mijnheer de Voorzitter, ik zal niet veel meer toevoegen aan wat de sprekers voor mij reeds hebben gezegd. Wie lid is van de commissie voor Ontwikkelingssamenwerking weet dat er daar open en grondig wordt gediscussieerd. Dit wordt overigens duidelijk gemaakt door het verslag.

Naar aanleiding van dit wetsontwerp wil ik even terugkomen op de classificatie van de ontwikkelingslanden. Onrechtstreeks heeft dit mijns inziens wel degelijk met het ontwerp te maken, omdat ons ontwikkelingsbeleid op het ogenblik voor het grootste deel wordt uitgestippeld op basis van de officiële lijst van de OESO, de DAC-lijst van de ontwikkelingslanden. Ik heb daarover trouwens reeds gesproken.

Deze officiële aanvaarde lijst wordt veel gehanteerd. Het bruto nationaal produkt is de enige maatstaf om te bepalen wat een ontwikkelingsland is. Er wordt evenwel geen rekening gehouden met de inkomensverdeling, scholing, alfabetisering, voeding, levensverwachtingen, gezondheid en andere rechten van de mens. In die zin zou de voormelde lijst, met een aanvulling, kunnen gehanteerd worden als een universele overeenkomst, onder meer aangaande de mogelijk te meten rechten van de mens.

Een probleem met de lijst is ook dat landen op eigen verzoek kunnen worden geschrapt; daarom kan hij ook niet worden gebruikt bij het bespreken van de rechten van de mens.

Mijnheer de staatssecretaris, u weet beter dan ik dat heel wat denkoefeningen gemaakt zijn om de lijst aan te passen. Er bestaan zelfs alternatieve lijsten.

Ik heb nog enkele andere opmerkingen bij dit wetsontwerp. Landen die, soms terecht, menen dat zij door de toepassing van dit wetsontwerp bedreigd zijn, ervaren het als een voorwendsel van de Westerse landen om verder te kolonialisieren. Diverse collega's hebben erop gewezen dat onze buitenlandse politiek, die verder gaat dan ontwikkelingssamenwerking, ook gevolgen heeft voor landen die eventueel de mensenrechten schenden.

Het is mij ook opgevallen dat de Europese resolutie over de mensenrechten verder ging. In de resolutie van 25 november 1991 werd met name de eerbiediging van de mensenrechten gevraagd, maar er moest ook worden nagegaan of er democratische instel-

lingen bestonden en of de militaire uitgaven werden verminderd. Deze aspecten kwamen wel aan bod tijdens de besprekingen, maar werden niet opgenomen in het wetsontwerp.

Tot slot vraag ik mij af of indien ons land hulp zou moeten krijgen, het als ontwikkelingsland zou worden aanvaard. Er is hier ook een vierde wereld en een vrouwenhandel. Die elementen zullen wij allicht meten in andere landen.

Dit wetsontwerp is een stap in de goede richting, maar er zal voortdurend moeten worden bijgestuurd. Gelukkig zijn er in het Parlement en in de Regering, maar ook daarbuiten, veel geïnteresseerden. Ik vind het trouwens verheugend dat het beleid inzake ontwikkelingssamenwerking opnieuw een opvallend succes kent bij de jongeren. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan staatssecretaris Derycke.

De heer Derycke, staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking, toegevoegd aan de minister van Buitenlandse Zaken. — Mijnheer de Voorzitter, ik zal kort gaan. Er waren veel uiteenzettingen tijdens de commissiebesprekingen en tijdens de bespreking in openbare vergadering. Dit wetsontwerp betekent een mijlpaal in de geschiedenis van de houding van het Parlement ten aanzien van de ontwikkelingssamenwerking en de mensenrechten.

Er worden aangaande de mensenrechten veel verklaringen afgelegd, maar weinig landen hebben de moed teksten door het Parlement te laten aannemen die heel vervelend kunnen zijn als controle-instrument. Bovendien trachten weinig parlementen het mensenrechtenbeleid om te zetten in een politiek die beklijft ten aanzien van de ontwikkelingslanden.

Ik ben het ermee eens dat de politiek ten aanzien van de ontwikkelingslanden positief moet zijn, dat de sanctie de regel niet is en dat wij constructief moeten werken. Maar wij moeten ook consequent zijn. Inconsequentie is voor ontwikkelingslanden een maatstaf om alle principes overboord te gooien en de mensenrechten niet langer te respecteren.

Een tweede principe is streng zijn als het moet. Ik kom hierop straks terug.

Een derde principe is ervoor zorgen dat wij nooit de armsten treffen en de bevolking, al is het dan op een andere manier, blijven steunen.

Dit zijn principes die wij ieder jaar opnieuw in de rapportering moeten evalueren. Voor mij is dit een leerproces, en met de inzet van de parlementsleden zullen we ongetwijfeld een goede politiek kunnen uitwerken.

Ik ben zeer gelukkig dat deze principes verankerd zijn in een wettekst. Ministers volgen elkaar op en misschien zal ik ooit blij zijn met het bestaan van deze wettekst, om mij te verdedigen wanneer het erop aan komt.

Dit ontwerp van wet is volgens mij een democratische overwinning, maar heeft uiteraard gevolgen. Ik wil erop wijzen dat wij als klein land toch groot kunnen zijn.

Je me réfère ici à notre intervention lors du Conseil des ministres européens de la Coopération au Développement qui s'est réuni le 2 décembre dernier. Nous y avons finalement obtenu une résolution et une convention traduisant quasi parfaitement au niveau de l'Union politique européenne les options politiques belges. Il importe en effet que la politique menée au niveau national soit suivie également par les autres partenaires membres de l'Union européenne de manière à en renforcer l'impact sur les pays en voie de développement. Nous disposons maintenant d'une résolution qui est applicable et contrôlable et qui a déjà entraîné des conséquences. En effet, à l'occasion d'un voyage en Indonésie, j'ai pu constater que l'Union européenne connaît maintenant de grandes difficultés dans l'application de son accord général avec ce pays qui lui refuse ce qui a été refusé à la Belgique.

Mevrouw Maes heeft gezegd dat wij de belangrijkste donoren ter wereld zijn. Dit is van zware politieke betekenis. In plaats van zoals in de Verenigde Staten verschrikkelijk veel lawaai te maken over mensenrechten wordt in Europa stilaan een politiek uitgewerkt die de mensenrechten in concreto respecteert.

Dit heeft uiteraard ook voor België politieke gevolgen. Ik was op 24 december verplicht het algemeen kaderakkoord met Indonesië om dezelfde redenen op te zeggen. Hierdoor kan ik in het vervolg alleen maar werken *case by case* en moet ik mij beperken tot projecten die respect voor de mensenrechten inhouden.

Ik vind het namelijk inconsequent dat wij onze coöperatie met Indonesië zouden verderzetten terwijl Indonesië zelf geen enkele stap wil doen, hoe spijtig dit ook is en welke inspanningen zowel de NGO's als de parlementsleden ook hebben gedaan om Indonesië te overtuigen. Dit is niet gelukt, maar onze reactie is wel een duidelijk signaal hoe consequent de Belgische politiek op dit vlak kan zijn. Dit zal uiteraard worden gerapporteerd en wij zullen hierover moeten debatteren.

Wij moeten blijven kiezen voor de armste landen, wat tot op heden steeds onze maatstaf is geweest. De mate waarin de mensenrechten worden geëerbiedigd, zal onze beleidskeuze bepalen.

Ik voeg er nog aan toe dat onder impuls van het Belgisch voorzitterschap artikel 5 van de Conventie van Lomé een effectief karakter krijgt. Het blijft dus niet bij woorden. Wanneer een ontwikkelingsland deze politiek weigert te volgen, kan de Europese Unie de Akkoorden van Lomé met het betrokken land verbreken.

Dit alles wijst op het determinerend belang van het Belgisch voorzitterschap in het debat over de mensenrechten. Wij moeten echter niet alle pluimen op onze hoed steken, want wij werden hierin gesteund door de noordelijke landen, door Nederland en, tot onze verbazing, ook door Duitsland. Wij zijn dus op de goede weg.

Ik wil nog antwoorden op de opmerking van mevrouw Van Cleuvenbergen over de keuze van de landen waaraan wij ontwikkelingshulp geven. Wij weten dat de DAC-lijst niet alleen-zaligmakend is. Wij volgen die lijst ook niet op een absolute wijze. Er staan immers landen als Israël en Koeweit op die lijst. De keuze van de landen moet worden gedaan in samenspraak met het Parlement. Persoonlijk ben ik meer gewonnen voor de UNDP-lijst. Die lijst houdt niet alleen rekening met economische gegevens, maar ook met indices inzake gezondheid, onderwijs, bevolkingsgroei, respect voor de mensenrechten, positie van de vrouw en de kinderen. De samenwerking met Indonesië zal ongetwijfeld verminderen. Een land waar wij de ontwikkelingssamenwerking dan wel meer zouden moeten op richten, is de Filipijnen. Volgende week vertrekt er trouwens een missie met die opdracht naar dat land.

Mijnheer de Voorzitter, ik ben zeer gelukkig met dit parlementair initiatief. Het Belgisch Parlement is volgens mij het enige ter wereld dat het niet alleen met woorden heeft over mensenrechten, maar ook iets doet aan dit probleem. Dit siert ons als kleine natie. Wij mogen dus op dit vlak tevreden zijn. Het uitwerken van een goede politiek ter zake zal echter een voortdurende waakzaamheid vereisen. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Daar niemand meer het woord vraagt in de algemene beraadslaging, verklaar ik ze voor gesloten en bespreken wij de artikelen van het ontwerp van wet.

Plus personne ne demandant la parole dans la discussion générale, je la déclare close, et nous passons à l'examen des articles du projet de loi.

Artikel één luidt:

Artikel 1. Het beleid inzake ontwikkelingssamenwerking wordt getoetst aan de eerbied voor de rechten van de mens.

Article 1er. La politique de coopération au développement est évaluée en fonction du respect des droits de l'homme.

— Aangenomen.

Adopté.

Art. 2. Binnen de drie maanden na afkondiging van deze wet zal de Regering een beleidsnota neerleggen in de Kamer en de Senaat, die de algemene beleidsprincipes schetst met betrekking tot de in deze wet geregelde materie.

Art. 2. Dans les trois mois de la promulgation de la présente loi, le Gouvernement présentera à la Chambre des représentants et au Sénat une note de politique esquissant les principes généraux de la politique relative à la matière réglée par la présente loi.

— Aangenomen.

Adopté.

Art. 3. De Regering maakt jaarlijks, voor 31 maart, aan de Kamer van volksvertegenwoordigers en aan de Senaat een schriftelijk verslag over omtrent de eerbiediging van de internationaal erkende mensenrechten, en dit voor elk land waarmee België een algemene overeenkomst inzake ontwikkelingssamenwerking afgesloten heeft.

Art. 3. Le Gouvernement transmet annuellement, pour le 31 mars, un rapport écrit à la Chambre des représentants et au Sénat, au sujet du respect des droits de l'homme reconnus par la communauté internationale et ce, pour chaque pays avec lequel la Belgique a conclu un accord général de coopération au développement.

— Aangenomen.

Adopté.

Art. 4. Elk verslag, zoals vermeld in artikel 3, omvat minstens volgende elementen:

1. Een korte sociaal-economische en politieke situatieschets van het betrokken land en van de Belgische ontwikkelings-samenwerking met dit land.

2. De mate van eerbiediging van de fysische integriteit van de persoon en in het bijzonder het eventueel voorkomen van:

— Politieke moorden en mishandelingen met de dood als gevolg;

— Verdwijningen;

— Folteringen en andere wrede, onmenselijke en vernederende behandelingen en straffen;

— Willekeurige aanhoudingen, hechtenis of uitwijzing;

— De ontzegging van het recht op eerlijke en openbare rechtspraak;

— Willekeurige schendingen van het privé-leven.

3. De mate van eerbiediging van de burgerlijke rechten.

4. De mate van eerbiediging van de politieke rechten.

5. De mate van eerbiediging van de sociale en economische rechten zoals gedefinieerd in het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten, aangenomen door de Verenigde Naties op 16 december 1966 en bekrachtigd door België op 21 april 1983.

6. De houding van de plaatselijke overheid tegenover internationaal en niet-gouvernementeel onderzoek naar vermeende schendingen van de mensenrechten.

Elk verslag wordt op een eenvormige wijze geformuleerd en dient te beantwoorden aan een door de minister voorgesteld schema.

Art. 4. Chacun des rapports visés à l'article 3 comprend au moins les éléments suivants:

1. Une brève esquisse de la situation socio-économique et politique du pays concerné et des liens de coopération au développement entretenus par la Belgique avec ce pays.

2. Une évaluation du respect de l'intégrité physique des personnes, et en particulier sur les cas éventuels:

— D'assassinats politiques et de mauvais traitements entraînant la mort;

— De disparitions;

— De tortures et autres cruautés, de punitions et traitements inhumains et dégradants;

— D'arrestations, de détentions ou d'expulsions arbitraires;

— De déni de jugement équitable et public;

— De violations arbitraires de la vie privée.

3. Une évaluation du respect des droits civils.

4. Une évaluation du respect des droits politiques.

5. Une évaluation du respect des droits sociaux et économiques tels qu'ils sont définis dans le Pacte international relatif aux droits économiques, sociaux et culturels, adopté par les Nations unies le 16 décembre 1966 et ratifié par la Belgique le 21 avril 1983.

6. L'attitude des autorités locales à l'égard d'enquêtes internationales et non gouvernementales sur des violations supposées des droits de l'homme.

Chaque rapport doit être formulé de manière uniforme et correspondre au schéma établi par le ministre.

— Aangenomen.

Adopté.

Art. 5. Bij elk verslag worden de specifieke beleidsconclusies geformuleerd die de Regering aan dat verslag verbindt.

Art. 5. A la suite de chaque rapport, le Gouvernement formulera les conclusions politiques spécifiques qu'il y rattache.

— Aangenomen.

Adopté.

De Voorzitter. — We stemmen later over het ontwerp van wet in zijn geheel.

Il sera procédé ultérieurement au vote sur l'ensemble du projet de loi.

PROPOSITION DE LOI MODIFIANT LA LOI DU 30 JUILLET 1981 TENDANT A REPRIMER CERTAINS ACTES INSPIRÉS PAR LE RACISME OU LA XENOPHOBIE

Discussion générale et vote d'articles

VOORSTEL VAN WET HOUDENDE WIJZIGING VAN DE WET VAN 30 JULI 1981 TOT BESTRAFFING VAN BEPAALDE DOOR RACISME OF XENOFOBIE INGEGEVEN DADEN

Algemene beraadslaging en stemming over artikelen

M. le Président. — Nous abordons l'examen de la proposition de loi modifiant la loi du 30 juillet 1981 tendant à réprimer certains actes inspirés par le racisme ou la xénophobie.

Wij vatten de bespreking aan van het voorstel van wet houdende wijziging van de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden.

La discussion générale est ouverte.

De algemene beraadslaging is geopend.

La parole est au rapporteur.

M. Mahoux (PS), rapporteur. — Monsieur le Président, la proposition qui est soumise à votre approbation a été déposée une première fois en 1990. Elle était motivée, dans le chef des auteurs, par la nécessité de pallier les déficiences d'application de la loi réprimant les actes inspirés par le racisme et la xénophobie. Le nombre des classements sans suite est particulièrement significatif à cet égard.

Mais la proposition veut aussi élargir le champ d'application de la loi et l'adapter aux situations nouvelles.

A l'époque, le Commissaire royal à la politique des immigrés avait déjà fait le constat des difficultés d'application de la loi et avait suggéré des modifications qui allaient dans le sens de celles aujourd'hui débattues.

Le Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme a également souhaité une intervention du législateur. Il a d'ailleurs fait parvenir ses remarques à la commission de la Justice. Cette dernière a consacré quatre séances à l'examen de la proposition, lequel s'est poursuivi pendant un an. Mais l'urgence d'autres réformes institutionnelles ou économiques, qui a retardé l'examen

de la proposition Erdman, ne doit pas en masquer l'intérêt fondamental, et précisément l'urgence à laquelle nous sommes confrontés pour répondre aux questions que cette proposition soulève.

Les travaux de la commission ont à juste titre souligné que les actes racistes et xénophobes sont de plus en plus nombreux. Ils se manifestent dans tous les domaines de la vie publique ou sociale.

De ce point de vue, le débat a été ouvert et a permis à certains de changer d'avis sur la pertinence et l'intérêt de la réforme, notamment au regard d'événements particulièrement inquiétants.

La qualité du travail d'examen du texte a, par ailleurs, permis de soulever des questions essentielles — j'y reviendrai — et a poussé l'auteur de la proposition à déposer des amendements destinés à lever certaines ambiguïtés, à affiner ou préciser certaines notions ou encore à élargir le débat.

La proposition contient en fait cinq modifications importantes de la loi actuelle.

Premièrement, l'exigence de publicité est supprimée dans la pénalisation des actes racistes posés dans le cadre d'une fourniture d'offre de services et les discriminations opérées sur le marché du logement sont pénalisées. On a, en effet, pu constater que l'exigence de la loi actuelle, relative à la publicité de l'infraction, « qui doit être commise dans un lieu accessible au public », a constitué un obstacle à la répression d'attitudes manifestement discriminatoires qui ne concernaient pas un type de service offert dans un lieu public.

Deuxièmement, les discriminations opérées dans le cadre des relations de travail sont également rendues punissables.

Troisièmement, la possibilité est donnée aux organisations représentatives des travailleurs d'ester en justice en cas de discrimination dans les relations de travail, pour autant que la victime de la discrimination marque son accord.

Un débat important s'est d'ailleurs tenu sur le point de savoir si l'accord de la victime de l'acte devait être requis pour permettre l'action des organisations représentatives ou des associations qui sont déjà autorisées à ester en justice dans le cadre de la loi.

Si certains on pu considérer que l'acte raciste est dirigé moins contre la victime en tant qu'individu que contre le groupe de personnes auquel elle appartient et qu'en ce sens, l'accord de la victime, parfois intimidée, n'était pas nécessaire, la commission a finalement estimé qu'il fallait faire prévaloir l'avis de la victime dans la défense de ses intérêts.

L'accord de la victime permet aussi d'éviter, comme le craignait le Centre pour l'égalité des chances, « certains abus de la part d'organisations trop zélées », qui auraient pu agir contre l'avis des personnes impliquées.

Quatrièmement, et c'est important, les sanctions sont aggravées; la sanction maximale de six mois d'emprisonnement est portée à un an dans diverses dispositions. La peine maximale pour les fonctionnaires contrevenants est portée à deux ans.

Les avantages qu'offre cet élargissement de l'éventail des peines ont été soulignés: le juge pourra mieux adapter la sanction à chaque cas particulier; cela ouvre la possibilité d'une détention préventive; cela constitue indiscutablement un signe à l'intention des parquets, qui devront tenir compte de l'importance donnée à l'infraction par le législateur; une augmentation des peines signifie pour le parquet que la société, s'exprimant par le biais de ses représentants au Parlement, estime que ce type de délinquance est grave pour l'ordre social et doit faire l'objet d'une attention particulière.

Enfin, cinquièmement, modification particulièrement importante: le concept de discrimination a été défini.

La définition s'inspire de celle de la Convention de New York du 6 mars 1966, relative à l'abolition de toute forme de discrimination raciale. Elle s'inspire également des lois françaises et hollandaises, ce qui ouvrira la possibilité de se référer à la jurisprudence étrangère.

La définition de la proposition dit qu'« il y a lieu d'entendre par discrimination toute distinction, exclusion, restriction ou préférence ayant ou pouvant avoir pour but ou pour effet de détruire, de compromettre ou de limiter la reconnaissance, la jouissance ou l'exercice dans des conditions d'égalité, des droits de l'homme et

des libertés fondamentales dans les domaines politique, économique, social et culturel, ou dans tout autre domaine de la vie sociale ».

Le texte ne fait bien sûr pas référence aux discriminations positives, qui ont pour but de promouvoir le développement harmonieux de certains groupes, et qui peuvent être nécessaires pour permettre à certains individus de jouir de tous leurs droits dans des conditions d'égalité.

Par ailleurs, si le texte définit la « discrimination », toutes les discriminations ne sont pas visées par les dispositions pénales.

Certaines discriminations peuvent être particulièrement justifiées, comme le fait de refuser l'accès à un logement, non en raison d'une différence raciale ou ethnique, mais pour des raisons pratiques, s'il s'agit, par exemple, d'une famille nombreuse qui souhaite louer un bien dans un immeuble calme occupé par des personnes âgées. C'est une situation qui a été évoquée par les membres de la commission.

Le caractère relevant de ce qui motive la différence de traitement devra être examiné. Il faut bien insister sur le fait que toute différence de traitement, toute discrimination, ne peut pas être sanctionnée. Les principes de proportionnalité et de finalité doivent être pris en considération.

En réalité, ce n'est pas le principe de la discrimination en tant que tel qui est punissable mais bien les comportements énumérés aux autres articles de la loi, envisagés par référence à la définition et de façon concomitante. La définition doit donc être couplée aux incriminations décrites dans la loi: les discriminations pénalisées sont celles qui ont trait « à la race, la couleur de peau, à l'ascendance, à l'origine ou à la nationalité ».

Un des intérêts majeurs de cette définition est de parer à la défense, souvent avancée par les personnes poursuivies, selon laquelle l'auteur des faits prétend qu'il n'aurait pas pu supposer que son acte aurait les conséquences reprochées, ce qui, à moins d'une intention explicitement exprimée, rend actuellement toute preuve et tout sanction impossible.

Toutes ces modifications sont bien sûr très importantes pour un meilleur fonctionnement de la loi.

Mais les travaux de la commission ont bien mis en évidence que la loi pénale ne règle pas tous les problèmes. Le fait d'édicter des sanctions pénales n'est pas le seul moyen, ni peut-être le meilleur, d'agir contre de tels phénomènes.

L'importance d'actions à d'autres niveaux, qui ne sont pas tous de la compétence du législateur fédéral, a été soulignée: il faut aussi agir dans les écoles, dans les familles.

Il convient aussi de changer les mentalités.

Toutefois, le législateur doit contribuer à ce changement par les signaux qu'il donne aux citoyens. La réforme proposée poursuit également ce but.

Comme la loi actuelle n'a eu jusqu'à présent que peu d'effet, certains ont exprimé la crainte que les nouvelles mesures proposées n'en aient pas davantage. D'autres ont craint, dans un premier temps, que la proposition ne multiplie abusivement les sources de conflits.

Au terme de ces débats, en adoptant la proposition qui modifie la loi de 1981, la commission de la Justice a fait le pari inverse. Elle a clairement évité la solution de facilité, qui consistait à ne rien faire.

En élargissant les terrains sur lesquels la preuve d'une discrimination pourra être rapportée, le législateur affirmera sans conteste sa volonté de voir la loi bien appliquée ainsi que le racisme et la xénophobie effectivement combattus. (*Applaudissements.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Erdman.

De heer Erdman (SP). — Mijnheer de Voorzitter, in de eerste plaats feliciteer ik de rapporteur, de heer Mahoux, voor zijn uitstekend verslag dat een leidraad zal zijn voor de uitvoering van de wil van de wetgever, ten minste als de Senaat dit voorstel goedkeurt.

Ik dank ook al degenen die hebben meegewerkt aan de verfijning van de teksten, begrippen en toepassingsmodaliteiten. Naast de leden van de commissie die vanuit een verschillende benadering

hebben bijgedragen tot een verbetering van de tekst, konden wij ook rekenen op de medewerking van buitenstaanders die door hun dossierkennis interessante suggesties hebben gedaan waarvan ik sommige in amendementen heb overgenomen.

Ik wens uiteraard niet te herhalen wat de rapporteur heeft gezegd en zal mij dus beperken tot een aantal punten die mij belangrijk lijken en waaruit mag blijken hoe breed dit voorstel is opgevat.

Zoals de rapporteur heeft gezegd, is dit voorstel een wijziging van een strafwet waarvoor de basisprincipes van ons strafrecht gelden, zonder enige uitzondering.

Tegenstanders van dit voorstel beweren dat het zou afwijken van de klassieke vormen van bewijslast, dat het afwijkt van de basisprincipes van ons strafrecht. Wie de teksten aandachtig ontleedt, zal merken dat dit geenszins de bedoeling is van de indier van het voorstel, noch van de commissieleden die het hebben goedgekeurd. Wat de bewijslast betreft, worden alle basisregels in dit voorstel gerespecteerd. In het kader van een strafproces draagt het openbaar ministerie de bewijslast. Het moet dus bewijzen aanvoeren voor de feiten voor dewelke wordt vervolgd.

Een volgende opmerking die ik wil maken betreft de taak van de wetgever en de draagwijdte van de strafwet zelf. Op basis van het aantal uitgesproken veroordelingen — maar dat lijkt mij een verkeerd criterium — zou men aan de effectiviteit van de wet van 30 juli 1981 kunnen twifelen. Die wet bevat een aantal lacunes die de toepassing ervan bemoeilijken en die het het parket soms moeilijk maken tot bewijsvoering over te gaan. Met dit voorstel wil de wetgever duidelijk omschrijven welke feiten strafbaar zijn en de nadruk leggen op de ernst van bepaalde strafbare feiten.

De twee fundamentele argumenten van de oppositie die in de commissie aan bod zijn gekomen, zou ik als volgt kunnen samenvatten. Ten eerste gaat het om een verzet tegen de uitbreiding van het toepassingsgebied van de wet tot wat ik de woningmarkt heb genoemd, maar in feite gaat het om het genot bij het leveren van een goed. Ten tweede, een verzet tegen de uitbreiding van het toepassingsgebied van de wet tot de arbeidsrechtelijke verhoudingen tussen werkgevers en werknemers en het mogelijk optreden in rechte van vakbonden en andere representatieve organisaties.

Mijnheer Goovaerts, ik veronderstel dat dit inderdaad de strekking is van uw amendementen.

Wat betreft het al dan niet uitbreiden van de toepassing van artikel 2 tot het genot van een goed, is het inderdaad juist dat ik in de motivering van het voorstel en in de toelichting nadien, hoofdzakelijk de nadruk heb gelegd op wat ik de toepassingsmogelijkheid van de wet op de woningmarkt heb genoemd.

De heer Goovaerts stelt de vraag, wanneer men naar een uitbreiding gaat van de toepassingsmogelijkheden van de wet tot de woningmarkt, waarom dit dan ook niet gebeurt voor andere categorieën zoals dancinguitbaters, houders van sportlokalen, bepaalde onderwijsinstellingen, enzovoort. Ik wil er de aandacht op vestigen dat er in artikel 2 niet expliciet wordt gesproken over de woningmarkt, de huiseigenaar of de verhuurder. Artikel 2 bepaalt: «Hij die bij het leveren of bij het aanbieden van een levering van een dienst, van een goed of van het genot ervan...» De uitbreiding kan dus evenzeer gelden voor andere categorieën die het genot van een goed ten dienste stellen. Het is misschien een precieus argument maar wanneer de heer Goovaerts beweert dat men expliciet andere categorieën zou moeten noemen, dan vestig ik er de aandacht op dat noch ik, noch de commissie in artikel 2 deze andere categorieën viseren of uitsluiten. Ik heb wel duidelijk de motivatie gegeven waarom de uitbreiding van het toepassingsveld naar het genot van goederen wordt gevorderd.

In verband met de uitbreiding naar de arbeidsrechtelijke verhoudingen hebben wij ons geïnspireerd op de praktijk. De arbeidsrechtelijke verhoudingen zoals ze omschreven zijn in artikel 3 zijn een terrein waar racisme en vreemdelingenhaat meer en meer aan bod komen. Uiteraard is het de taak van de wetgever de realiteit op te volgen en in te grijpen wanneer toestanden worden vastgesteld die effectief vallen binnen de bepalingen van rassendiscriminatie zoals ze internationaal zijn vastgelegd.

De logica zit in de samenwerking tussen de artikelen 3 en 6. Ik verwijs met alle eerbied naar wat minister van Staat, de heer Henrion, als goede oude liberaal en onverdachte bron ter zake heeft gezegd.

Bij de bespreking van de wet van 30 juli 1981 heeft de heer Henrion reeds verwezen naar het beginsel van het collectief optreden, dat onder meer in de wet op de handelspraktijken en in de wet op de economische heroriëntering aan bod komt. In die wetten wordt een collectief optreden van de beroepsorganisaties bij geschilpunten omtrent de gelijkheid van mannen en vrouwen aanvaard. Dit principe is hier nog meer aanvaardbaar, aangezien in de commissie uiteindelijk bij unanimiteit werd aangenomen dat het uitdrukkelijk akkoord van het individuele slachtoffer steeds behouden blijft. Vele bezwaren van mensen die bezorgd waren voor de rechten van het slachtoffer, vallen daardoor weg en tegelijk bouwt dit wetsvoorstel verder op reeds bestaande wettelijke bepalingen.

Ik heb in de commissie reeds herhaaldelijk gezegd dat een strafwet zeker niet alles oplost. De toepassing van een wet is afhankelijk van haar effectiviteit en van de wil om ze toe te passen. Dat belet echter niet dat het de taak blijft van de wetgever om aan de bevolking en aan al wie geacht wordt de wet toe te passen duidelijke signalen te geven. Verder moet aan het groot publiek zeker ook een duidelijk beeld worden gegeven van wat deze wet beoogt.

In de toelichting bij het oorspronkelijk voorstel heb ik er bij de Regering op aangedrongen dat zij een brochure zou uitgeven waarin de nieuwe juridische situatie wordt duidelijk gemaakt en waarin de doelstellingen van de wet worden uiteengezet. Een dergelijke informatie is een vereiste voor een goede toepassing van deze wet.

Wij beleven een tijd waarin sommigen vreemdelingenhaat propageren als de zaligmakende remedie voor alle mogelijke crisis- en andere toestanden. Racistische en xenofobe houdingen nemen in België en buiten onze grenzen een enorme vlucht. In heel wat landen van Europa is men erin gelukt tot een gemeenschappelijk platform te komen voor de bestrijding van deze fenomenen, die op geen enkele manier voortbouwen op ons cultureel erfgoed of op de nu geldende maatschappelijke normen. Als senatoren hebben wij nu ook de verantwoordelijkheid om zo mogelijk unaniem een duidelijk signaal te geven aan de bevolking. Indien sommigen bepaalde aspecten van dit wetsvoorstel kunnen goedkeuren, maar anderen evenwel afwijzen, dan hebben zij de gelegenheid dat op genuanceerde manier te verwoorden. In de stemming kunnen zij hun houding veruiterlijken. Toch herhaal ik mijn oproep om unanimiteit over de huidige tekst na te streven. Dit kan het signaal naar de burger om mee te werken aan het afremmen van de fenomenen die onze samenleving bedreigen, alleen versterken. (Applaus.)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Goovaerts.

De heer Goovaerts (VLD). — Mijnheer de Voorzitter, ik wil de heer Erdman een korte vraag stellen. Naar ik heb begrepen, heeft hij er bij de Regering op aangedrongen dat deze een informatieve brochure zou uitgeven over de nieuwe wet. Kan de heer Erdman mij zeggen of de beslissing van een gemeente of van de lokale huisvestingsmaatschappij van bijvoorbeeld Overijse om nieuw gebouwde appartementen voor te behouden voor Nederlandstaligen onder de toepassing valt van deze wet?

De heer Erdman (SP). — Mijnheer Goovaerts, ik begrijp uw bezorgdheid ten opzichte van de bewoners van Overijse, maar ik zal mij hierover niet uitspreken alvorens ik de tekst van de brochure zal hebben getoetst aan de tekst waarover wij zullen stemmen. Ik kan moeilijk uitsluitel geven over concrete gevallen. Ik moet er u anderzijds op wijzen dat ik in de motivering van het voorstel, zoals ingediend in 1990 en 1992, reeds uitdrukkelijk gevraagd heb om voorlichting te verstrekken. Ik meen dat aan de bevolking een duidelijk antwoord moet worden gegeven op de vraag wanneer een dergelijke wet moet worden toegepast.

De Voorzitter. — Dames en heren, ik hoop dat het niet de bedoeling is de commissiebesprekingen nog eens over te doen.

Het woord is aan de heer Loones.

De heer Loones (VU). — Mijnheer de voorzitter, ik zou het ook bijzonder vervelend vinden de uitgebreide bespreking in de commissie nog eens te moeten overdoen. In de commissie werden

dergelijke vragen immers ook gesteld. Men heeft toen uitdrukkelijk gezegd dat de nieuwe wet, zelfs wanneer het begrip discriminatie er zeer ruim wordt opgevat, geenszins van toepassing kan zijn op aangelegenheden zoals door de heer Goovaerts naar voren gebracht. Ik verwijs hiervoor naar het verslag en vraag de rapporteur om deze visie te bevestigen.

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Van Belle.

De heer Van Belle (VLD). — Mijnheer de Voorzitter, het wetsvoorstel van de heer Erdman houdende wijziging van de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden, ondertekend door de SP, Agalev en de PSC, gaat ervan uit dat er in België wel degelijk een wet ter bestrijding van het racisme bestaat, waarin correctionele straffen zijn bepaald, maar dat deze wet om diverse redenen in de praktijk niet operationeel zou zijn. De indieners zeggen dat de wet te weinig bekend is en dat er onvoldoende beroep wordt op gedaan. Een brochure van de minister van Binnenlandse Zaken of van Justitie zou hier zeer nuttig zijn.

Ten tweede wordt de passieve houding van de parketten aangehaald die de zaken systematisch zouden seponeren.

Ten derde zouden de straffen te licht zijn.

Het voorstel voorziet ten eerste in een strafverzwaring ten einde de parketten te activeren. Uit het cijfermateriaal blijkt immers dat tussen 1981 en 1991 niet minder dan 95 pct. van de klachten geseponeerd werden en dat slechts 1,6 pct. van de gevallen tot een veroordeling heeft geleid. Dat is inderdaad weinig. Wij moeten hierbij echter opmerken dat in heel wat domeinen van het strafrecht wordt geseponeerd. Indien men de redenering van de heer Erdman doortrekt zouden we heel wat strafverzwaringen moeten invoeren om efficiëntie in het strafrecht te bekomen.

Voorts vindt de heer Erdman de vereiste dat de feiten zich moeten voordoen op een plaats die voor het publiek toegankelijk is, moet worden geschrapt. Een andere nieuwigheid is dat het toepassingsgebied van de wet wordt uitgebreid tot twee volgens ons maatschappelijk belangrijke domeinen. Wij denken hierbij aan de huur van goederen en aan de arbeidsovereenkomsten.

Tenslotte wordt aan de sociale beroepsverenigingen de bevoegdheid gegeven om in rechte op te treden in alle rechtsgeschillen met betrekking tot discriminatie bij het sluiten van arbeidsovereenkomsten.

Het wetsvoorstel heeft voor heel wat ophef gezorgd, niet alleen binnen de meerderheid, maar bovendien oefende de Organisatie van verontruste juristen in Leuven druk uit om verfijningen aan te brengen. De indieners zijn hierop ingegaan en hebben het voorstel geamendeerd. Belangrijk is hierbij de toevoeging van een definitie van discriminatie in overeenstemming met het Internationaal Verdrag van New York van 4 maart 1966 inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie.

De VLD opteert in alle omstandigheden voor verdraagzaamheid. Wij hebben eerbied voor eenieders ideologische en filosofische overtuiging, zonder onderscheid van ras, huidskleur of taal, op voorwaarde dat ook onze opinie wordt gerespecteerd. Wij veroordelen in elk geval iedere vorm van racisme en xenofobie.

De meest geschikte manier om dit doel te bereiken, ligt in de opvoeding van het kind op school en van de volwassene via de media, maar ook in een grondige mentaliteitsverandering. Wij hebben de indruk dat men met dit voorstel het paard achter de wagen spant, enerzijds door het voorstellen van een onmiddellijke strafverzwaring en anderzijds door de uitbreiding van het toepassingsveld van de wet.

Hadden de indieners er niet beter aan gedaan in eerste instantie een voorstel van resolutie in te dienen met het verzoek dat de minister van Justitie de parketten instructies zou geven om meer aandacht te schenken aan deze problemen en daadwerkelijk te vervolgen?

Ann. parl. Sénat de Belgique - Session ordinaire 1993-1994
Parlem. Hand. Belgische Senaat - Gewone zitting 1993-1994

De VLD is van oordeel dat in de eerste plaats de parketten op grond van de bestaande wetgeving effectief beter moeten vervolgen. Onlangs ontmoette ik professor Gaus, die overigens liberaal is, en die het met mij eens was dat de strafverzwaring geen efficiënt middel is om tot een betere vervolging te komen.

Het verband tussen een strafverzwaring en de actie van de parketten blijft voor ons onduidelijk.

Vervolgens blijft de VLD sterk gekant tegen de specifieke aanpak van huiseigenaars en werkgevers.

Mijnheer Erdman, u hebt zopas verklaard dat dit eigenlijk niet zo bedoeld was en dat de formulering algemeen is. Het is onnodig deze personen afzonderlijk te viseren. Wanneer er wordt gesproken over het genot van een goed, denkt men toch in de eerste plaats aan een huiseigenaar. Het eerste artikel van het wetsvoorstel verschafft een voldoende ruime definitie en bestraffing van alle discriminatie. Iedereen die zich racistisch gedraagt, ook verhuurders of werkgevers, valt onder het toepassingsveld van dit artikel. Indien verhuurders en werkgevers toch specifiek worden aangepakt, moeten ook andere risicopersonen worden vermeld. U hebt ze zelf aangehaald en ze staan ook vermeld in het amendement van de heer Goovaerts: uitbaters van dansings, houders van sportlokalen, enzovoort. Naar onze mening viseert men echter toch in de eerste plaats de huiseigenaars, de verhuurders en daar zijn wij het niet mee eens.

Het is mogelijk dat de wetswijziging de situatie schept waarbij het gemakkelijker wordt een woning of een job aan een Belg te weigeren dan aan een vreemdeling. Een dergelijke positieve discriminatie kan de VLD niet aanvaarden.

De VLD vindt het ook niet gepast aan vakbonden en werkgeversorganisaties een klachtrecht, een expliciet vorderingsrecht toe te kennen. Dat kan ongetwijfeld tot misbruiken leiden in de vorm van systematische en vaak ongegronde klachten en kan de leefbaarheid van de ondernemingen aantasten. Hier volstaat ons inziens de oorspronkelijke tekst van de wet van 1981 waarin enkel het vanzelfsprekende klachtrecht voor instellingen van openbaar nut en voor migranten- en mensenrechtenorganisaties is opgenomen.

Mijnheer Erdman, in verband met uw eigen amendement, waarop ik reeds heb gealludeerd, moet ik erop wijzen dat er tegen een exacte definiëring van het begrip discriminatie geen bezwaar kan zijn om redenen van rechtszekerheid, maar toch is het voor de VLD, om de zojuist aangehaalde redenen, bijzonder moeilijk uw wetsvoorstel goed te keuren. Ik herhaal hierbij dat we gekant blijven tegen elke vorm van discriminatie en xenofobie. (Applaus.)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Erdman.

De heer Erdman (SP). — Mijnheer de Voorzitter, graag vernam ik van collega Van Belle of de VLD zich ook verzet tegen de wijzigingen die een strafverzwaring betekenen.

Collega Van Belle, u hebt professor Gaus geciteerd, met alle respect, maar aanvaardt u al dan niet een strafverzwaring?

De heer Van Belle (VLD). — Mijnheer Erdman, ik begrijp niet goed waarom strafverzwaring nodig is. De huidige wet voorziet in correctionele straffen en wanneer ze ernstig zou worden toegepast, zouden er geen problemen meer zijn. Zij wordt echter niet toegepast. Waarom activeert men de parketten niet? Waarom bent u bijvoorbeeld niet begonnen met een voorstel van resolutie gericht tot de betrokken minister?

De heer Erdman (SP). — Collega Van Belle, het eigenaardige is dat ik hier in een brief van uw fractievoorzitter letterlijk lees: « De VLD is voorstander van een effectieve bestraffing van uitingen van racisme en overweegt zelfs de strafverzwaringen, voorgesteld door collega Erdman, te steunen. » Misschien kunt u de heer Herman De Croo daarover ondervragen en is het aangewezen even met de fractie af te spreken welke houding u ter zake aanneemt.

De heer Van Belle (VLD). — Collega Erdman, ik dank u dat u de tekst voorleest. Hij werd inderdaad in de fractie besproken. Collega De Croo schrijft dat de fractie «overweegt» de voorstellen te steunen, niet dat zij dit heeft beslist. Tijdens de fractievergadering hebben we het tegenovergestelde beslist met algemene goedkeuring van de leden.

M. le Président. — La parole est à M. Barzin.

M. Barzin (PRL). — Monsieur le Président, je partage la préoccupation des auteurs de la proposition qui souhaitent décourager et réprimer les actes de racisme.

Pour apprécier la portée de cette proposition, il me paraît utile de comparer son contenu avec le texte de la loi du 30 juillet 1981 qu'elle a pour but de modifier.

La proposition telle qu'amendée en commission présente tout d'abord la définition de ce que serait une discrimination. Cette définition apparaît extrêmement large. Il est important de relever qu'elle permet de considérer comme discriminatoire un comportement qui peut ne pas être intentionnel. L'auteur le confirme à la page 29 du rapport: «Les mots ajoutés — en l'occurrence: «ou pouvant avoir pour effet» — ont pour but de parer la défense classique, avancée dans ce genre de cas, selon laquelle l'auteur de l'acte incriminé prétend qu'il n'aurait pu supposer que son acte aurait les conséquences reprochées.» Personnellement, je ne partage pas cette démarche. J'estime que les peines sont suffisamment lourdes pour qu'il ne soit pas dérogé au principe selon lequel les faits, pour être punissables, doivent être accompagnés d'une intention délictueuse.

Faire un procès d'intention au motif qu'il est trop facile de plaider l'absence d'intention pour en arriver à supprimer l'exigence de l'intention me paraît difficilement acceptable dans le cadre des principes du droit pénal.

Quant aux peines, elles passent de l'emprisonnement de huit jours à six mois à l'emprisonnement d'un mois à un an, et d'une amende de 26 à 500 francs à une amende de 50 à 1000 francs. Cette augmentation des peines est destinée, dit-on, à donner un signal aux parquets, à leur manifester tout l'intérêt que le législateur porte à la matière et à les inciter à poursuivre davantage qu'ils ne le font sous l'empire de la loi actuelle. La page 25 du rapport reprend expressément ce point: «L'aggravation des peines souligne, d'une part, l'importance de la matière et elle constitue, d'autre part, un signal à l'intention des parquets qui auront tendance à accorder plus d'attention à ces infractions considérées comme plus graves.» Je pense, au contraire, que les peines qui assortissent une infraction doivent être la mesure d'une juste répression. Elles ne peuvent être utilisées comme «signaux» entre le pouvoir législatif et le pouvoir judiciaire.

Cela étant, je suis heureux que ma proposition a été retenue. Cette proposition prévoit la possibilité, pour les juridictions, de ne prononcer qu'une des deux peines, prison ou amende, plutôt que les deux, prison et amende.

La proposition de modification de l'article 2 de la loi me pose également problème. L'actuel article 2 dispose que «quiconque fournissant ou offrant de fournir un bien ou un service dans un lieu accessible au public commet un acte discriminatoire ...» La proposition de modification est la suivante: «Quiconque fournissant ou offrant de fournir un service, un bien ou la jouissance de celui-ci commet une discrimination à l'égard d'une personne ...» La proposition supprime donc le caractère public inhérent à cette infraction et rend la loi applicable aux relations établies entre le locataire et le bailleur. Si l'on tient compte de la remarque que je viens d'émettre quant à la suppression de l'exigence de l'intention en tant que condition constitutive de l'infraction, la situation très délicate dans laquelle se trouveront beaucoup de bailleurs apparaît.

A la suite de mon intervention, le rapport mentionne à la page 36 que «le bailleur ne doit à aucun moment justifier le choix qu'il a fait de tel locataire plutôt que de tel autre». Je pense qu'il s'agit d'une précision importante.

J'exprimerai les mêmes observations à propos du nouvel article 3 étendant la portée de la loi de 1981 aux relations du travail. Toujours à mon intervention le rapport mentionne ce qui suit à la

page 37: «Il est précisé qu'à aucun moment l'employeur n'a à se justifier quant au choix qu'il a fait de tel candidat plutôt que de tel autre.» J'estime qu'il s'agit là aussi d'une précision importante.

Enfin, l'article 6 de la proposition ouvre aux organisations syndicales la possibilité d'agir en justice afin d'assurer le respect du nouvel article 3 relatif aux discriminations relevées ou prétendument relevées dans les relations du travail. Je me félicite du maintien de l'obligation pour les associations spécialisées ou les syndicats requérant en justice de recueillir l'accord des intéressés lorsque les actes discriminatoires ou prétendument discriminatoires sont individualisés. (*Applaudissements.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Vandenberghe.

De heer Vandenberghe (CVP). — Mijnheer de Voorzitter, het onderhavige wetsvoorstel wil belangrijke wijzigingen aanbrengen aan de wet tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden.

Het eerste punt is de omschrijving van het begrip «discriminatie». Het tweede punt is de schrapping van de eis tot openbaarheid voor de bestraffing van racistische daden bij een levering of het aanbieden van diensten, en dat ook de discriminaties op het vlak van de woningmarkt worden bestraft. In de derde plaats worden discriminerende handelingen in het kader van de arbeidsverhoudingen bestraft. In de vierde plaats wordt de vakbonden en de representatieve organisaties van de zelfstandigen de mogelijkheid geboden in rechte op te treden in geval van discriminatie in het kader van de arbeidsverhoudingen. Er werd — en dit verheugt ons — in de commissie een amendement aangenomen ertoe strekkende dat wanneer die organisaties in rechte optreden, wordt geëist dat het slachtoffer zijn instemming betuigt. Tenslotte worden de straffen verzwaaard.

De CVP-fractie verheugt zich erover dat het oorspronkelijke voorstel van de heer Erdman op passende wijze werd geamendeerd, zodat de tekst rechts- en trefzekerder wordt.

Een eerste punt waarover ik wil uitweiden betreft de vermelding van het begrip «discriminatie» in artikel 1.

Uit de commissiebesprekingen blijkt dat men bij de strijd tegen de discriminatie een argumentatie moet opbouwen en een toetsing moet doen op verschillende niveaus. Het was dan ook wenselijk en nodig het begrip «discriminatie» verder in de tekst te preciseren. Dit is ten aanzien van de oorspronkelijke tekst een belangrijke wijziging.

Ik citeer het discriminatie-arrest van het Europees Hof voor de rechten van de mens van 23 juli 1978: «Niet elke onderscheiden behandeling is een vorm van discriminatie. Discriminatie vereist dat het onderscheid niet is gesteund op een objectieve en redelijke rechtvaardiging, die dient beoordeeld te worden in functie van het doel en de gevolgen van de betrokken maatregel, waarbij ook rekening wordt gehouden met de, in een democratische samenleving, algemeen geldende beginselen.»

De definitie van het begrip «discriminatie» in het wetsvoorstel is grotendeels de weergave van deze definitie en het Verdrag van New York van 4 maart 1966, betreffende de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie, goedgekeurd bij wet van 9 juli 1975.

Er is wel een verschil tussen deze verdragstekst en de tekst van het voorstel van wet dat nu wordt behandeld; onze tekst is in grote mate gelijklopend met artikel 90^{quater} van de Nederlandse strafwet, alsook met de Franse wetgeving.

Men kon zich immers afvragen of het wel nuttig is om in een strafbepaling een verdragsbepaling op te nemen die aan de Staat publiekrechtelijke verplichtingen oplegt. Er moet evenwel worden gepreciseerd, zoals aangeduid, dat niet elke onderscheiden behandeling discriminerend is, maar vooral dat de strafbaarheid niet als zodanig de discriminerende handeling omvat, maar wel dat de andere bepalingen van toepassing kunnen zijn, in een toepassingsgebied, meer bepaald dat op de woningmarkt, bij de aanbidding van diensten en bij de arbeidsverhoudingen discriminerende gedragingen worden bestreden.

Ik meen derhalve dat er een redelijk compromis is gevonden tussen enerzijds een rechtszekere omschrijving van het begrip «discriminatie» en anderzijds het kanaliseren ervan naar de specifieke terreinen waar de strafwet van toepassing is.

In het algemeen stel ik trouwens vast dat de uitgangspunten van het voorstel van wet gelijklopen met de diverse Europese opvattingen en nationale wetgevingen. Coherentie op dit gebied is bevestigd aangewezen.

Daarnt hebben een aantal leden, waaronder de heer Barzin, gewezen op de nieuwe omschrijving in artikel 1: «Onder 'discriminatie' in de zin van deze wet wordt verstaan elke vorm van onderscheid, uitsluiting, beperking of voorkeur, die tot doel heeft of ten gevolge heeft of kan hebben dat de erkenning, het genot of de uitoefening op voet van gelijkheid van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden op politiek, economisch, sociaal of cultureel terrein of op andere terreinen van het maatschappelijk leven, wordt teniet gedaan, aangetast of beperkt.»

Men zou natuurlijk kunnen zeggen dat men de strafwet onmiddellijk zou kunnen laten werken, maar dit moet worden genuanceerd. In de discriminatieanalyse wordt een doel omschreven. Redelijkheid en evenredigheid zijn beginselen die namelijk in het begrip discriminatie zijn verweven.

Een tweede opmerking bij artikel 1 is de vermelding van het maatschappelijk leven. In het Verdrag van New York is gestipuleerd dat het doel is de bescherming van de mensenrechten en van de fundamentele vrijheden op politiek, economisch, sociaal of cultureel gebied of op andere gebieden van het openbaar leven.

Wij stellen voor te vermelden «op het terrein van het maatschappelijk leven», omdat de naleving van de mensenrechten voornamelijk gebeurt op «horizontaal» vlak. De verhouding op de woningmarkt, de arbeidsverhouding en de levering van diensten zijn «horizontale», en geen «vertikale», verhoudingen zodat we een ruimere omschrijving van het begrip «openbaar leven» moeten vinden.

Betekent dit dat het begrip «maatschappelijk leven» alles omvat? Ook dat is niet het geval. Er is nog altijd een kern van privé-leven waarop die bepaling van artikel 1 niet van toepassing is. Ik heb als voorbeeld gegeven dat men iemand niet kan verwijzen dat hij systematisch een bepaald soort vrienden kiest. Dit is een gedraging die niet onder artikel 1 ressorteert.

In het algemeen wil ik ook stellen dat de interpretatie van artikel 1 van het voorstel een verschil in behandeling impliceert, gegrond op niet-zakelijk relevante criteria en ingegeven door de in artikel 1 beschreven gevoelens. Het zijn deze gedragingen die strafbaar worden gemaakt.

Die bepaling is in grote mate «gevestigd» in een bestaande praktijk in de Europese rechtspraak en in de rechtspraak van het Arbitragehof. Er is geen enkele reden om hiervan nu af te wijken.

Belangrijke andere wijzigingen waarbij ik even wil stilstaan, zijn de wijzigingen inzake de beperkingen van de contractuele vrijheid bij de levering van een goed of van een dienst en bij de arbeidsverhoudingen. De strekking van die wijzigingen is zeer begrijpelijk.

Het huidige artikel betreft immers de plaatsen die voor het publiek toegankelijk zijn en belicht in eerste instantie het openbaar karakter van de weigering diensten te leveren, wat tot een heel moeilijk «bewijsprobleem» leidt.

Het beginsel van de niet-discriminatie bij levering van diensten, en dus ook bij huurovereenkomsten, bestaat in eenzelfde vorm in de Nederlandse en Franse wetgeving. De rechtspraak zal zich dus kunnen spiegelen aan de bestaande wetgeving in die twee landen. Dit betekent niet dat men, wanneer iemand zich aanmeldt om een goed te huren, niet het recht zou hebben om te weigeren het goed te verhuren. Die weigering moet wel steunen op relevante motieven, waaraan het basisbeginsel dat het voorstel inspireert, refereert.

Het Centrum voor gelijkheid van kansen en racismebestrijding stelde voor een vermoeden van schuld te poneren bij een weigering van levering van diensten, tenzij het tegendeel wordt bewezen. Dit voorstel werd terecht afgewezen door de commissie. Het is onaanvaardbaar dat er een vermoeden van schuld wordt opgelegd. Het vermoeden van onschuld geldt voor alle misdrijven, dus ook voor de misdrijven die hier worden besproken.

Vandaag reeds zijn er bepalingen die bepaalde discriminaties in de arbeidsverhoudingen bestraffen, zoals discriminaties ten opzichte van vrouwen. Ik ben van oordeel, ook al verdedigen

sommige auteurs een andere zienswijze, dat elke discriminerende gedraging vandaag reeds ingevolge artikel 1382 van het Strafwetboek als een onrechtmatige daad moet worden beschouwd. Zo een gedraging is immers strijdig met de artikelen 6 of 6bis van de Grondwet of met artikel 14 van het Europees Verdrag voor de bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, gecombineerd met een andere bepaling. Iedere overtreding van een wetsbepaling is een onrechtmatige daad. Er is geen enkele reden om dit beginsel niet toe te passen bij een discriminerende behandeling.

Ook bij contractuele verhoudingen moet men de algemene beginselen die ter zake determinerend zijn, in acht nemen. Het inlassen van een niet-discriminerende bepaling inzake arbeidsverhoudingen is dus een stap vooruit wat de penale omschrijving betreft, maar eigenlijk is die bepaling al aanwezig in het privaatrecht.

Inzake niet-discriminatie in arbeidsverhoudingen vinden wij gelijkaardige bepalingen in het Nederlandse Strafwetboek, namelijk in de artikelen 429quater en 137, en in het Franse Strafwetboek in artikel 416, derde lid.

Dit wetsvoorstel heeft de grote verdienste een harmonisering te beogen van de bestrijding van het racisme en de xenofobie op Europees niveau. Racisme en xenofobie zijn handelingen die in verschillende Europese lidstaten naar voren komen. Het is gepast daarop te reageren, zeker nu dit onderwerp de voorbije maanden steeds meer actueel werd. Het Europees Parlement heeft ter zake in 1985 reeds een uitstekend rapport goedgekeurd van de hand van het Griekse lid van het Europees Hof van de rechten van de mens te Straatsburg.

Een aanpak van het probleem van racisme en xenofobie die beperkt blijft tot het strafrecht, is niet de oplossing. Dit wetsvoorstel heeft daarom ook een symbolische rol. Het heeft een signaalfunctie. Het geeft aan dat wij gevoelig zijn voor dit probleem. Dit wordt in het voorstel uitgedrukt op een rechtszekere wijze, die beantwoordt aan de ontwikkelingen die zich in alle Europese landen voordoen. Wij hopen dat het voorstel inspirerend mag zijn om ook op andere terreinen een geest van niet-discriminatie in de menselijke verhoudingen als levenshouding naar voren te brengen. (Applaus.)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Pataer.

De heer Pataer (SP). — Mijnheer de Voorzitter, de noodzaak van een verbreding en een verdieping van de wet van 30 juni 1989, de zogenaamde wet-Moureaux, die eigenlijk beter naar de oorspronkelijke initiatiefnemer, de heer Glinne, zou worden genoemd, vloeit voort uit een falende strafrechtelijke beteugeling van het racisme en de xenofobie.

Dit roept natuurlijk de vraag op hoe dit te verklaren is. Mischien moeten wij eerst even de voorgeschiedenis nagaan van de wet van 1981. Er was eerst het Internationaal Verdrag van 7 maart 1966 inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie, door België bekrachtigd op 7 augustus 1975. Het duurde nog tot 1980 vooraleer het Parlement, opgeschrikt door een aanslag tegen een Antwerpse synagoge, werk begon te maken van de uitvoering van dat verdrag. In de veronderstelling dat er ter zake nog geen enkele wetgevende bepaling zou zijn, lijkt het me niet evident dat bijvoorbeeld een recente aanslag op een logementshuis van Sikhs dezelfde spontane wetgevende reactie zou hebben uitgelokt, gelet op de specifieke «kleur» van het heden-daagse racisme.

Ik wil er even aan herinneren dat de wet van 1981 in feite vijf misdrijven heeft willen bestraffen: het aanzetten tot rassendiscriminatie, het publiciteit geven aan zijn voornemen rassendiscriminatie te bedrijven; het bedrijven van rassendiscriminatie bij het aanbieden of leveren van goederen en diensten; het behoren tot een groep die rassendiscriminatie bedrijft en tenslotte het bedrijven van rassendiscriminatie in de uitoefening van een openbaar ambt. De innovatie van de wet van 1981 was vooral dat mensenrechtenorganisaties konden optreden in rechtsgeschillen mits instemming van de betrokkenen.

Bij het nalezen van de *Parlementaire Handelingen* 1981 is het mij opgevallen dat toen rond die innovatie, het zogenoemde vorderingsrecht van verenigingen, nog een hoog opblaasend debat

mogelijk was. Onze eminente collega Etienne Cooreman en oud-collega Marcel Storme, verzetten zich toen om allerlei juridische redenen vrij hevig tegen die bepalingen. Ik stel met enige tevredenheid vast dat daarover momenteel geen discussie meer is. Integendeel, het precedent van 1981 heeft school gemaakt en soortgelijke vorderingsrechten werden intussen toegekend bijvoorbeeld aan milieuverenigingen, zij het in een heel andere context. De Kamer heeft in 1981 de wet quasi unaniem goedgekeurd. In de Senaat was dat het geval met een grote meerderheid.

Bij degenen die in de wet hogere verwachtingen hadden gesteld, is de ontgoocheling nochtans vrij groot. Tussen 1981 en 1990 werden er 1 266 klachten ingediend waaronder 78 pct., hetzij 987 onmiddellijk werden geseponeerd. Er werden slechts 14 veroordelingen uitgesproken. Dezelfde tendens geldt voor de jongste jaren.

De geringe toepassing van de wet van 1981 wijst niet op de afwezigheid van racistische uitingen, integendeel. Wat via het gerechtelijk apparaat komt boven te drijven, blijkt maar het topje van de ijsberg te zijn. Het falen van de beteugeling zou te wijten zijn aan terughoudendheid in de toepassing van de strafwet. Uit angst voor represailles zouden slachtoffers slechts bereid zijn klacht in te dienen of toestemming te geven om de strafvordering op gang te brengen, zouden klachten geseponeerd worden, zou de politie de klachten niet bezorgen aan het parket, zouden burgerlijke partijstellingen bij de onderzoeksrechter uitmonden in buitenvervolginstellingen en tenslotte zou de strafrechter aarzelen de wet toe te passen.

Is de wet van 1981 dan toch louter een *loi d'affiche*? Zou het kunnen dat die wet een averechts effect had en bijdroeg tot de bagatellisering van het racisme? Dat is alvast voor een stuk de mening van het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding dat heeft aangedrongen op een herziening en een verruiming van de wet van 1981. Terloops gezegd, dit centrum heeft intussen ook de opdracht gekregen om in het kader van deze wet in rechte te kunnen optreden.

Het wetsvoorstel van collega Erdman werd grondig besproken in de commissie. Na amendering en verfijning bestond er rond dit voorstel een vrij grote consensus. Een belangrijke meerderheid in de commissie heeft het signaal van de heer Erdman goed begrepen. Hoewel dit voorstel een signaalfunctie heeft en een beleidsinstrument moet worden, veroorloof ik mij toch een paar relativerende beschouwingen te maken in verband met het effect van deze wet, te meer omdat ook de heer Erdman niet in mirakels gelooft en zeker niet in strafrechtelijke mirakels.

De heer Buchmann, ondervoorzitter, treedt als voorzitter op

De overheersende tendens in de verschillende wetten die de toegang tot het grondgebied van de Westeuropese landen regelen, is niet bepaald xenofiel, vreemdelingsvriendelijk, althans niet tegenover vreemdelingen van buiten de Europese Unie. De inspiratie van die verschillende wetten is vrij duidelijk: er zijn nu vreemdelingen genoeg, er kunnen er geen meer bij, de tolerantiedrempel, oorzaak van racisme, is bereikt, het land komt nu toe aan het eigen volk. Vandaar ook in België een immigratiestop vanaf 1974 en een hele reeks wetten die het recht op toegang tot het grondgebied en het recht zich er te vestigen beperken, die de mogelijkheid tot gezinshereniging aan banden leggen, die de procedure om als politiek vluchteling erkend te worden verstrengen, die het recht op vrije woonstkeuze beknotten, die een draaglijke spreiding organiseren, die de vrijwillige terugkeer met een gouden handdruk pogen aan te moedigen, die de inschrijving van bepaalde vreemdelingen in sommige Brusselse en andere gemeenten beperken. Verder wordt de feitelijke erkenning van de islam en zijn vertegenwoordigers op de lange baan geschoven en wordt de deur naar meer politieke rechten voor vreemdelingen die al lang onze gasten zijn, in het beste geval, op een kier gezet.

Als wetgevers zijn wij daarbij uiteraard niet racistisch, want criteria als ras, huidskleur of afkomst blijven in deze nieuwe wetgevingen of aanvullingen steeds afwezig. Wel wordt de nationaliteit daarbij als een deugdelijk en aanvaardbaar criterium gehanteerd. Wij versoepelden zelfs de mogelijkheid om de Belgische nationaliteit te verwerven. Er is dus geen enkel juridisch of politiek vuiltje aan de lucht. Toch moeten wij eerlijk toegeven dat sommige van die wetten het klimaat hebben aangetast dat nodig is

om de rassendiscriminatie wet effectief toe te passen. Het is uitstekend dat wij nu een nieuwe wet goedkeuren om de bestrijding van het racisme te verscherpen, gelet op de onwil van het justitieel apparaat om de racismewet van 1981 toe te passen op hen die de xenofobe gevoelens bij de bevolking versterken en de eigen-volk-eerst-ideologie aankleven. Laten we dan onszelf in dit Parlement zeker niet terugfluiten door straks of over enkele maanden nieuwe wetgevende initiatieven te bespreken om bijvoorbeeld de «toevloed van vreemdelingen» te beperken. Parlementaire debatten, die vaak op de televisie worden verdergezet, over restrictieve vreemdelingenwetten zijn niet van aard om xenofiele gevoelens jegens de reeds aanwezige vreemdelingen te versterken, integendeel.

Ik citeer hier even Jan Velaers, professor bij de UIA, die op de volgende manier een veel voorkomende opvatting typeert: «In dit land is men realist, wanneer men beweert dat er genoeg vreemdelingen zijn en er dus geen meer bijkunnen; men is een racist wanneer men beweert dat er al te veel zijn en er dus een aantal moeten vertrekken.»

Ik besluit dat de falende toepassing van de wet van 30 juli 1981 ook wel eens te wijten zou kunnen zijn aan het politiek juridisch klimaat ten aanzien van vreemdelingen. Tegenover de alsmar groeiende, maar nog altijd vrij beperkte stroom van vluchtelingen ervaart het Westen een onmacht. Wij sluiten onze grenzen en de gelijkwaardigheid van elke mens stuit op «wetten en praktische bezwaren». Dat bezorgt ons nog al eens een minder goed geweten. Het gevaar is dan ook niet denkbeeldig dat dit geweten zou worden gesust door een inpassingsbeleid dat velen verdedigen en, vrees ik, zelfs door een in se goede wet die racisten met de vinger wijst en wil bestraffen. Philippe Moureaux, naar wie de wet van 1981 werd genoemd, noemde die reeds: «*Un effort de culpabilisation de tous ceux qui s'abandonnent à cette primitivité de l'instinct, fait d'égoïsme et de mépris.*» Hier rijst meteen de vraag of deze poging tot gewilde culpabilisering niet meteen leidt tot deculpabilisering van het rijke vrije Westen, dat de verdraagzame en multiculturele samenleving hoog in het vaandel voert, doch zich tegelijk verplicht voelt de grenzen voor meer vreemdelingen te sluiten.

Hoe dan ook, het gebeurt niet alle dagen dat wij een zuivere brok ethiek in onze wetgeving en daarmee in onze politieke praktijk opnemen. In deze tijden van ethische verwarring mogen wij ons erover verheugen dat dit nog kan. Ik doe daarom een oproep om in deze geest de verbeterde versie van de anti-racismewet in unanimité goed te keuren. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Buelens.

De heer Buelens (Vl. Bl.). — Mijnheer de Voorzitter, «wil de Staat het failliet vermijden, dan moet hij zijn budget in evenwicht brengen, de schatkist spijzen, de openbare schuld herleiden, de verwaandheid van zijn ambtenaren matigen en desnoods beteugelen, de hulp aan vreemdelingen beperken».

Neen, collega's, dit is geen oekaze van het bestuur van het Vlaams Blok, noch van een of andere racistische hedendaagse chaoot, maar van Cicero. Zelfs toen scheen men met dezelfde problemen te kampen en werden er opinies over vreemdelingen geuit.

Dat bewijst dat de geschiedenis zich inderdaad herhaalt en dat door machthebbers en machtsmisbruikers blijkbaar steeds weer dezelfde fouten worden gemaakt. Niet te verwonderen dat er politieke partijen zijn die het geschiedenisonderricht zouden willen wegcijferen.

Het toont ook aan dat het vreemdelingenprobleem niet van vandaag, maar van alle tijden is. Verder bewijst het citaat dat men te allen tijde van mening kan verschillen over problemen. Er zullen wel tegenstrevers van de wijze Cicero geweest zijn die hem, voor zover het begrip toen al duidelijk was omschreven, voor racist zullen hebben versleten.

Dat is het eerste wat het Vlaams Blok aan deze wet zal verwijten, namelijk dat het begrip «racisme», zelfs het begrip «ras», juridisch niet zo duidelijk omschreven is en dat het dan ook een hoop problemen oproept. Ook dit is geen onwettelijk of asociaal gezwets, maar blijkt uit een studie van het Centrum grondslagen

van het recht aan de UFSIA. Daarin wordt dan zeer grondig, maar ook zeer aarzeland, bekend dat men goochelt met begrippen als etnie, nationaliteit, afkomst, huidskleur, culturele en andere verschillen. De enige juridische bepalingen van het begrip ras blijken — *horesco referens* zegt men er dan welvoegelijk bij — uit de Vichy- en de Naziwetgeving te komen. Niettegenstaande men zich daarvan bewust is gaat men toch een strafverzwarende wet rond twijfelachtige en voor vele interpretaties vatbare begrippen opbouwen.

Vooraleer hier verder op in te gaan en vooraleer men het Vlaams Blok nog maar eens, zoals men systematisch probeert, ongegronde en verkeerde motivaties in de schoenen schuift, wil ik, tegen beter weten in, nogmaals benadrukken wat volksnationalisme betekent. Wij hebben respect voor alle volkeren, voor hun eigenheid, voor hun cultuur, voor hun zeden en gewoonten. De verscheidenheid en de verschillen kunnen alleen maar een verrijking betekenen voor de samenleving. Wij komen er echter tegen in opstand wanneer onze eigen cultuur wordt verdrongen en wanneer ons andere zeden en gewoonten worden opgedrongen. Waar wij tegen ingaan is dat men ons verbiedt onze mening te uiten en ons te verzetten tegen zogenoemde positieve discriminatie, tegen de multiraciale warboel en tegen een vervlakkende, egaliserende, grijze maatschappij die er het resultaat van wordt.

Die ergernis en het uiten ervan kan men proberen te onderdrukken door een slecht gedefinieerde wet, maar men zal daardoor wat leeft onder de bevolking niet onderdrukken, integendeel. Ik zou aan de heren wetgevers aanraden uit de ivooren torens van hun vreemdelingsvrije buurten en omgevingen te komen en de sfeer op te snuiven van wat in de gemengde samenlevingspatronen leeft.

Wanneer een eigenaar, zoals geciteerd in het rapport, weigert een onaangepaste eigendom te verhuren aan een autochtoon met kleine kinderen, zal uiteindelijk niemand hem dat kwalijk nemen en is er, volgens deze wet, geen vuiltje aan de lucht. Zelf ben ik eertijds, met vijf kinderen, tien keer verhuisd en ik kan verzekeren dat ik meer dan eens het deksel op de neus heb gekregen. Niemand sprak toen uiteraard van enig kwaad opzet of onwettelijkheid. Integendeel, met de mentaliteit van de jaren 60, bekeek men zo'n warhoofd met een groot gezin eerder meewarig.

Met de wet op het racisme zou het echter anders kunnen uitdraaien. Als een eigenaar nu soms weigert aan een vreemde te verhuren dan is dat niet om zijn ras, huidskleur, afkomst en tui quanti, maar omwille van de gewoonten van die mensen die enorm, begrijpelijk, kunnen verschillen van onze gewoonten. Het belang dat de doorsnee Vlaming aan zijn huis hecht, komt zelfs in andere Europese landen als overdreven over. Dat kennen veel van die mensen niet. Men heeft maar de buurten te bewonderen waar wel tweedehands mercedessen buiten staan, maar waar de verwaarlozing van het interieur en het vuil terecht onze ergernis opwekken.

Nogmaals, ik moet hier niets bewijzen op dat gebied. Ga maar eens zonder oogkleppen of oordoppen rond in bepaalde immer uitgroeiende wijken van onze steden en noteer de wrevel en de ergernis eigen aan een opgedrongen multiraciale samenleving. Dat die wrevel verwoord wordt, dat aan dat ongenoegen uiting wordt gegeven, dat men over dergelijke situaties gewoon zijn mening zou kunnen uitbrengen, wil men nu verbieden. *Die Gedanken sind frei*. Zeker, als ze maar passen in het linkse, zogenaamd progressieve en multiraciale gedachtengoed. Dat is dan een tweede opwerping, die ook voorkomt in de eerder vermelde studie van het UFSIA.

Door die halve en kramakkige wet probeert men niet racisme te bestrijden, maar een partij te treffen, de partij die ik vertegenwoordig, en misschien nog een paar moedige uitzonderingen die voor eigen volk durven opkomen. Door die gammele wet dreigt het recht op vrije meningsuiting in het gedrang te komen. Zoals uit die studie van het UFSIA blijkt, getuigt het van zwakheid de tegenstrever het zwijgen op te leggen. In een echte democratie, waar de collegae zo graag mee schermen, bestrijdt men meningen met meningen en ontwijkt men het debat niet. Er moet een vrije discussie kunnen worden aangegaan, *même pour des idées qui choquent et qui heurtent!* Men hoort aan de taal dat dit ook niet van mij komt maar uit *Le concept de démocratie dans la jurisprudence des droits de l'homme*.

Het volledige citaat dat in verscheidene arresten van het Europees Hof voor de rechten van de mens voorkomt luidt: « *Liberté d'expression ne vaut pas seulement pour les informations ou idées accueillies avec faveur ou considérées comme inoffensives ou indifférentes, mais aussi pour celles qui heurtent, choquent ou inquiètent; ainsi le veulent le pluralisme, la tolérance et l'esprit d'ouverture sans lesquels il n'est pas de société démocratique.* »

Jarenlang heeft men partijen toegelaten die regimes verdedigden waarvan men nu zogezegd de toepassingen van het socialisme laakt, de onvrijheid en de onmenselijke behandelingen verafschuwt. Ik zou niet graag eten geven aan de Belgische potentaten die Ceausescu, Honnecker en andere tirannen opgehield en geloofd hebben om hun beleid en hebben geprofiteerd van hun gulle gastvrijheid, terend op onderdrukte volkeren. Daarover mochten die vooraanstaande partijen een andere meningsuiting hebben en het schokte of verontrustte geen van de gevestigde partijen. De waarschuwingen van onze partij, de verslagen van pater Werenfried van Straaten interesseerden de politici niet en werden genegeerd of weggehoond.

Nu echter wil men onder de noemer van democratie, bestrijding van het racisme en van de xenofobie op basis van zeer wankel begrippen door een wet, een partij en tot nu toe 450 000 kiezers de mond snoeren. De ijver of beter de naijver gaat zelfs zover dat men een vakbond, die geen rechtspersoonlijkheid heeft, wel het recht wil geven op te treden in naam van een persoon. De indiener ging zelfs zover, de toestemming van het slachtoffer niet te eisen. Zelfs het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding zag daarvan de dwaasheid in en zegde in zijn beoordeling: « Overigens schaft het voorstel van artikel de vereiste af van verenigingen om de toestemming te verkrijgen van het slachtoffer alvorens in rechte op te treden. Deze afschaffing is niet aangewezen want ze doet afbreuk aan de individuele vrijheid van de slachtoffers. Ze verhoogt het gevaar op bepaalde misbruiken door al te ijverige verenigingen. » Zelfs daar kent men zijn pappenheimers!

Tot slot wil ik nog zo'n mythe over het Vlaams Blok uit de wereld helpen, want dergelijke mythen samen met de andere half gedefinieerde begrippen zijn de basis van dit wetsvoorstel, dat door onze fractieleider in de Kamer zinloos, nutteloos en zelfs schadelijk wordt genoemd. Uit een studie van de Leuvense professoren De Witte en Billiet blijkt dat in Vlaanderen slechts negen per duizend van de bevolking als rechts-extremistisch kan worden gekwalificeerd. Eén van de criteria was onder meer het oordeel over raszuiverheid. Van die negen op duizend stemmen er 14 pct. socialist, de CVP kaapt zelfs 38,5 pct. weg. Het Vlaams Blok en Agalev blijven bescheiden op 8,5 pct. staan.

Veeg een beetje voor eigen deur, zoals u ziet, let op met deze nutteloze wet. Ik citeer nogmaals advocaat Annemans: « Het zou in de handen van politieke gekken een gevaarlijk werkinstrument kunnen worden ». Het is dan ook onnodig uitdrukkelijk te vertellen wat de houding van het Vlaams Blok is, en zal zijn: we zullen die wet niet goedkeuren. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Lozie.

De heer Lozie (Agalev). — Mijnheer de Voorzitter, over dit voorstel van wet wil ik toch ook een paar bedenkingen formuleren. Het voorstel dateert van januari 1992 en het was een van de eerste die ik als kersverse senator mede mocht ondertekenen. Ik ben blij dat wij er in de commissie voor de Justitie een grondige discussie over hebben kunnen voeren en dat we nu de eindstreep bereiken. Toch heb ik nog een paar vragen, die ik dan ook in dit debat wil stellen.

Een winstpunt van dit voorstel ten opzichte van het oorspronkelijke is het vastleggen van een definitie van het begrip « discriminatie ». De lange besprekingen in de commissie tonen aan dat dit een belangrijk gegeven is. U merkt dit overigens ook in het verslag. Toen ik de teksten achteraf nogmaals grondig bekeek, rezen er bij mij toch vragen over de interpretatie en de toepassing van de definitie. Ik neem artikel 5, waarin wordt bepaald dat ambtenaren en openbare officieren, die zich in de uitoefening van hun ambt schuldig maken aan discriminatie, op basis van deze wet kunnen worden bestraft en dat voor deze categorie strafverzwaring geldt. Ik vermoed dat de definitie van artikel 1 ook

hier helemaal van toepassing is. Ik heb echter vragen over de concrete situatie van politieke vluchtelingen in België. Volgens de OCMW-wetgeving heeft iedereen die in ons land verblijft het recht op een minimum uitkering om een menswaardig bestaan te kunnen leiden. In bepaalde gemeenten zal het recht op sociale bijstand echter worden ontzegd aan mensen die het statuut van politiek vluchteling nog niet hebben, of aan wie het statuut werd geweigerd, maar die nog niet uit het land werden gezet. Zal een ambtenaar in de problemen kunnen komen, omdat hij zich door het niet-verlenen van sociale bijstand volgens de nieuwe wet schuldig maakt aan discriminatie? Dit vraagt toch enige verduidelijking.

Het tweede punt betreft de strafverzwaring, waar wij uiteraard positief tegenover staan. Wij hebben een discussie gevoerd naar aanleiding van een amendement dat we hadden ingediend en dat ertoe strekte de strafmogelijkheden uit te breiden tot tijdelijke, gehele of gedeeltelijke ontzetting uit de politieke rechten, bijvoorbeeld het recht om bij verkiezingen op te komen. De discussie was voor mij echter niet grondig genoeg. Met artikel 5 maakt men terecht de straffen extra zwaar voor mensen die in de uitoefening van hun ambt zich schuldig maken aan discriminatie en in dit kader zagen wij mogelijkheden voor een of andere uitbreiding naar een beknotten van het uitoefenen van politieke rechten, geheel of gedeeltelijk, al dan niet beperkt in de tijd. We hadden een dergelijk signaal kunnen geven, vooral omdat racisme meer en meer politieke consequenties heeft.

Wij hebben uiteindelijk het amendement ingetrokken, maar ik meen dat deze discussie ten gronde niet helemaal uitputtend is gevoerd. Wij hopen dat wij in de toekomst nog kunnen discussiëren over het schrappen van een aantal politieke rechten bij zware vergripen, onder meer bij een daad van discriminatie als ambtenaar.

De afschaffing van de voorwaarde van de openbaarheid is een stap voorwaarts. Wij verheugen ons daarover.

De uitbreiding naar de huur- en arbeidsovereenkomsten werd hier reeds bekritiseerd, maar ik wil hieraan toch nog enkele bedenkingen toevoegen. De mensen die hier rechtmatig verblijven, maar die niet onze nationaliteit, cultuur of etnische afkomst hebben, zijn een verrijking voor onze samenleving. Voor hun integratie is het heel belangrijk dat ze een woning en werk vinden. De discriminatie bij het verhuren van een woning of bij het verlenen van werk omwille van de nationaliteit of etnische afkomst, is helemaal tegenstrijdig met de integratie-idee. In tegenstelling tot andere fracties vinden wij het precies de grote verdienste van deze wijziging van de wet dat de toepassing van het begrip «discriminatie» expliciet wordt uitgebreid tot het verhuren van een woning of het verlenen van werk.

Het is in dit verband dan ook evident dat werkgevers en werknemersorganisaties optreden wanneer zij misbruiken vaststellen. Ik vind het evenwel jammer dat er geen consensus kon worden bereikt over «het niet-noodzakelijk zijn van de toestemming van de betrokkene». Ik wens de argumentatie die ik in de commissie heb aangevoerd hier nogmaals te herhalen: wanneer ten aanzien van een individu in woord of daad een racistische handeling wordt gepleegd, dan is het meestal niet de bedoeling de persoon in kwestie te raken, maar wel de groep waartoe hij behoort. Logischerwijze is dan ook niet zozeer de toestemming van het individu vereist. Andere groepen uit de samenleving die het algemeen belang centraal stellen en daarvoor opkomen, onder meer de verdedigers van minderheidsgroepen, de vakbonden, of werkgeversorganisaties, moeten kunnen optreden wanneer zij daden van racisme vaststellen, zelfs wanneer de betrokken persoon daarvoor zijn toestemming niet geeft. De daad van het racisme overstijgt immers de persoon. Ik kan evenwel instemmen met het resultaat dat tijdens de besprekingen op dit vlak werd bereikt, hoewel ik niet verheeld dat ik, naar analogie van het oorspronkelijke voorstel, voor een aantal zaken verder zou gaan.

Het wetsvoorstel is een goede verbetering van de oorspronkelijke wet. Ik ben er evenwel van overtuigd dat dit de problematiek van het racisme niet zal oplossen. De wijziging van de wet kan echter in elk geval een bijdrage leveren als signaalfunctie. Een optreden van rechtswege kan bij een groot aantal personen wellicht ook een mentaliteitswijziging tot stand brengen inzake tolerantie en solidariteit met een groep mensen die ook deel uitmaken van onze samenleving.

Helaas ben ik op dat vlak niet zo optimistisch. De tijdgeest evolueert anders. Het individualisme en het egocentrisme worden veeleer centraal gesteld dan het leren samenleven met andere opvattingen, met mensen van andere afkomst en culturen en zelfs met politiek andersdenkenden. Toch is een samenleving nu eenmaal het best zo verscheiden mogelijk.

De mentaliteit is op het ogenblik niet gunstig om grote stappen vooruit te doen op dit vlak. Dit is misschien een reden te meer om deze wijziging nu in de wet aan te brengen.

We zullen dit voorstel van wet dan ook goedkeuren. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Erdman.

De heer Erdman (SP). — Mijnheer de Voorzitter, mag ik twee verduidelijkingen geven bij de vragen en opmerkingen van de heer Lozie?

Artikel 5 heeft betrekking op openbare officieren of ambtenaren. De wijziging die in het voorstel van wet wordt voorgesteld, moet worden gezien in het kader van de oorspronkelijke wet van 30 juli 1981. In alinea 3 van die wet, waaraan niets wordt gewijzigd, lees ik: «Indien de verdachte» — dus de bedoelde ambtenaar — «bewijst dat hij heeft gehandeld op bevel van zijn meerderen, in zaken die tot hun bevoegdheid behoren en waarin hij hen als ondergeschikte gehoorzaamheid verschuldigd was, worden de straffen alleen toegepast op de meerderen die het bevel hebben gegeven.»

De heer Lozie heeft allusie gemaakt op de toepassing van de reglementering van het OCMW ten opzichte van bepaalde categorieën, maar de ambtenaar moet toepassen wat de wet voorschrijft.

M. Vaes (Ecolo). — L'aide sociale est obligatoire.

De heer Erdman (SP). — In zover de ambtenaar doet wat de wettelijke regeling voorschrijft, is hij niet strafbaar. Indien hij daarentegen een houding aanneemt die als discriminatie kan worden aangezien, met uitzondering van het opvolgen van het bevel van meerderen, wordt de wet van 1981 toegepast.

De heer Lozie heeft een amendement ingediend en daarna ingetrokken. Wij moeten ons er in de eerste plaats voor hoeden argumenten te geven aan degenen die zich nu reeds als slachtoffer van deze wet bestempelen en menen dat deze benadering van een algemeen maatschappelijk probleem alleen gericht is tegen hen. Het culpabiliseren, waarnaar de heer Pataer daerner verwezen heeft, wordt dus blijkbaar geïnterpreteerd als «wij worden bedoeld». Ik zou liever hebben dat men zich ervan bewust wordt wie de werkelijke slachtoffers zijn.

Ik wil wijzen op de structuur in het huidige Strafwetboek. Wat de heer Lozie bedoelt met betrekking tot eventuele politieke rechten, is opgesomd in artikel 31 van het Strafwetboek dat de Hoven van assisen de verplichting oplegt om, uiteraard voor misdaden, het verval uit te spreken van de rechten van degene die veroordeeld is tot de doodstraf of tot levenslang.

In artikel 32 van het Strafwetboek wordt de Hoven van assisen de mogelijkheid geboden om bepaalde of alle rechten te ontzeggen aan degene die wordt gestraft met opsluiting of hechtenis, uitgaande van misdaden die aan hun beoordeling zijn onderworpen maar waarop straffen worden uitgesproken tot maximum tien jaar.

Artikel 33 biedt de mogelijkheid aan hoven en rechtbanken om inzake wanbedrijven die onder hun bevoegdheid vallen, maar waarvoor straffen gelden van vijf tot tien jaar, de veroordeelden, in de gevallen door de wet bepaald, geheel of ten dele te ontzetten van de uitoefening van de rechten genoemd in artikel 31.

Wij zitten hier echter met een categorie van straffen die helemaal niet past in artikel 33. Strict juridisch kan men argumenteren dat voor bijzondere wetten in afwijking van artikel 33 andere straffen kunnen worden opgelegd. In dat geval stelt men echter een ander kader voor de straftoemeting voor dan dit vastgelegd in het Strafwetboek, terwijl sommigen nu reeds vinden dat de strafverhoging in het voorstel te zwaar is en niet kan worden goedgekeurd.

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Lozie.

De heer Lozie (Agalev). — Mijnheer de Voorzitter, wat de eerste opmerking van de heer Erdman betreft, spreekt het vanzelf dat de straf alleen wordt toegepast op de meerderen die het bevel hebben gegeven. Als het evenwel gaat om een wettelijke regeling bestaat voor de betrokkene de mogelijkheid om bij het Europees Hof voor de rechten van de mens te Straatsburg na te gaan of de wetgeving wel conform de internationale bepalingen is. Het debat over de mogelijkheid tot beperking van politieke en andere rechten, zoals vastgelegd in artikel 31, kan in de toekomst verder worden gevoerd. Artikel 386ter van het Strafwetboek over de openbare zedenschennis, een misdrijf dat wordt bestraft met straffen van 6 maanden tot 2 jaar, stipuleert bijvoorbeeld, dat sommige bepalingen van artikel 31 kunnen gelden. Een dergelijke constructie zou in de toekomst ook voor dit probleem kunnen worden uitgewerkt.

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Loones.

De heer Loones (VU). — Mijnheer de Voorzitter, de vorige sprekers zijn uitgebreid ingegaan op de redenen die collega Erdman en de medeondertekenaars van het voorstel hebben geïnspireerd. Er werd ook reeds uitgeweid over de inhoud van het voorstel. In dat verband apprecieer ik de verduidelijkingen van de rapporteur en van de heer Vandenberghe over het begrip discriminatie. Ik kan mij dus beperken tot de houding van de Volksunie tegenover het voorstel. Die houding is dan meteen een antwoord aan de woordvoerder van het Vlaams Blok. Toen hij sprak kon ik mijn reacties nauwelijks onderdrukken. De Volksunie noemt zich immers ook een Vlaams nationale partij en wij voelen ons dan ook ongemakkelijk wanneer wij het Vlaams Blok horen spreken.

De Volksunie staat zeer gemotiveerd tegenover het voorstel. Onze partij heeft reeds voldoende bewezen zich volledig te willen inschrijven in alle initiatieven die moeten leiden tot een harmonieus samenleven met migrantengemeenschappen. Wij bestrijden iedere onverdraagzaamheid, ook tegen migranten. Uit de teksten van het maatschappelijk congres te Leuven haal ik volgende paragrafen: «Aangaande het migrantenvraagstuk pleit de VU voor meer realisme, voor het afsluiten van een maatschappelijk contract met rechten en plichten. Wie in Vlaanderen wil wonen, moet onze taal leren. Wij moeten de migranten daartoe extra kansen geven. Het onderwijs moet gericht zijn op inpassing in onze samenleving. Bovendien moeten ze de kans krijgen zich in het verenigingsleven en sociaal-cultureel werk in te werken. Daartoe moeten de migrantenjongeren aangemoedigd worden zodat ze positief aan hun toekomst werken. Hun integratie in alle onderwijsnetten moet bevorderd worden. Hun sociaal en cultureel leven moet kansen krijgen, maar terzelfdertijd moeten het contact en de uitwisseling met onze organisaties geactiveerd worden.

Kortom, de VU stelt dat de integratie zo actief mogelijk en in alle geledingen moet bevorderd worden. Maar niet ten koste van eigen waarden en met respect voor eigen cultuur.

Ook de EG-ambtenaren moeten onze taal leren, belastingen betalen en een tijd in ons land leven alvorens ze lid kunnen worden van politieke beslissingsorganen of ze zelf kunnen beslissen wie er lid mag van worden (actief en passief stemrecht).

Een echte pluralistische samenleving vereist veel openheid. De onzekerheid die bestaat, door het verdwijnen van oude waarden en de veelheid van informatie, moet omgebogen worden in een verrijking van ideeën. Het steeds opnieuw actief waarderen van verscheidenheid moet een blijvende zorg zijn in de opbouw van onze gemeenschap.»

Zoals voldoende is geweten zitten wij met die verdraagzame houding binnen het Vlaams Nationaal gegeven in het zogenaamde kamp van de goeden. Met een gerust geweten kan ik dan ook namens de Volksuniefractie een aantal kritische bedenkingen formuleren die tot gevolg hebben dat wij het wetsvoorstel niet kunnen goedkeuren zoals wij indertijd de wet-Moureaux van 1981 niet hebben goedgekeurd. Onze fractie heeft zich toen bij de stemming onthouden, wat ook bij het wetsvoorstel dat wij momenteel bespreken het geval zal zijn.

De heer Pataer (SP). — Niet in de Kamer!

De heer Loones (VU). — Was er toen een verschillend stemgedrag tussen Kamer en Senaat?

De heer Pataer (SP). — Ja, mijnheer Loones.

De heer Loones (VU). — Dat wijst erop dat toen het debat reeds volop werd gevoerd. Een aantal van onze kritieken werden toen reeds door Vic Anciaux geformuleerd. Hij is de man die van nabij, nog vóór er in andere kringen belangstelling was voor de problematiek, de zaken heeft gevolgd en oplossingen heeft voorgesteld.

Een eerste belangrijke vraag is of een strengere repressieve wetgeving kan bijdragen tot het bereiken van het doel, de integratie. Het is zeer de vraag of men sociale plagen als racisme en xenofobie zal uitroeien door een strengere repressief optreden. Er werd gewezen naar de recente strengere wetgeving in Nederland. Ik verwijs ook naar de strenge wetgeving in Frankrijk en de geringe resultaten daarvan binnen de Franse samenleving, wat het tegendeel doet veronderstellen. Er is overigens de wijd verspreide overtuiging dat men weinig hoop moet stellen in een hard repressief optreden bij dergelijke ideële misdrijven. Een strengere wetgeving mag het beleid geen gerust geweten bezorgen. De noodzaak tot andere beleidsmaatregelen tot oplossing van het migrantenvraagstuk blijft reëel. Een repressief beleid is vaak de illustratie van politieke onmacht. Binnen het huidige maatschappelijk bestel kunnen wij er nog amper op hopen dat een strengere strafwetgeving bijdraagt tot een verhoogd normbesef. Dat is op vele andere vlakken merkbaar.

Een tweede bedenking slaat op de uitbreiding van het toepassingsgebied tot de particuliere sector, met name het leveren van diensten, van goederen of van het genot ervan, zoals bijvoorbeeld de verhuring van woningen, of tot de arbeidsbetrekkingen zoals het aanbieden van banen, de aanwerving of de uitvoering van arbeidsovereenkomsten, het ontslag van werknemers enz. Het probleem situeert zich in deze twee domeinen. Het is bijgevolg normaal dat hier oplossingen worden gezocht. Met deze brede uitbreiding wordt eigenlijk de indruk gewekt van een zeer verre gaande positieve discriminatie die bijvoorbeeld wat de arbeidsbetrekkingen aangaat, veel verder gaat dan de maatregel op het vlak van de discriminatie tussen mannen en vrouwen.

Maar uiteraard is dit bedrieglijk. Werkelijke positieve discriminatie zou erin bestaan inspanningen te doen voor categorieën van medeburgers die het slachtoffer dreigen te worden van discriminatie. Ik denk bijvoorbeeld aan het effectief verschaffen van werk, aan het verlenen van bijstand of aan het bezorgen van een huurwoning. In de plaats van dergelijke positieve maatregelen te nemen, richt men zich nu tot particulariseren, meer bepaald tot verhuurders van woningen en werkgevers. Het gevaar bestaat dat men daardoor de kritiek krijgt positief te discrimineren, terwijl er in werkelijkheid niets wordt gedaan om kwetsbare categorieën een woning te bezorgen of werk te verschaffen. Dit is koren op de molen van degenen die te kwader trouw, positieve discriminatie zullen aanklagen, maar de migranten zullen nog altijd in de kou staan.

Niettegenstaande deze twee eerste algemene bedenkingen hadden wij dit voorstel nog wel willen goedkeuren, ten minste als men ons van het nut ervan had kunnen overtuigen. Op basis van de derde bedenking die wij bij dit voorstel hebben, kunnen we het echter onmogelijk goedkeuren.

Bij artikel 6 van het voorstel wordt de mogelijkheid om in rechte op te treden voor racismemisdrijven, uitgebreid tot de volgende organisaties: 1° de representatieve werknemers- en werkgeversorganisaties; 2° de representatieve beroepsorganisaties; 3° de representatieve organisaties van de zelfstandigen.

Zoals geformuleerd in ons amendement dat door de commissie echter werd verworpen, moet de maatschappelijke controle op uitingen van racisme niet worden uitgeoefend door vakbonden of beroepsverenigingen of organisaties van zelfstandigen, waaraan zelfs de verplichting van rechtspersoonlijkheid niet wordt opgelegd. De publieke functie inzake dit soort maatschappelijke problemen moet worden losgemaakt van de sfeer van cliëntelisme bij organisaties waarvan het eigenlijke doel niets te maken heeft met racismebestrijding. Hoewel deze organisaties bij eventuele racismemisdrijven een begeleidende rol kunnen spelen, moet hen

daarom nog niet de mogelijkheid worden gegeven om zelf in rechte op te treden, zij het dan met de instemming van het betrokken lid. Overigens heeft ook het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding zich tegen deze uitbreiding verzet, zoals blijkt uit de nota die als bijlage 1 bij het verslag is gevoegd.

Wij onderschrijven de positieve bekommernissen van de indieners van het voorstel. Sociale plagen zoals racisme en xenofobie moeten met alle mogelijke middelen worden bestreden. Dit voorstel schiet echter zijn doel voorbij, vooral door de mogelijkheid die aan vakbonden en beroepsorganisaties wordt geboden om zelf in rechte op te treden in deze materie. Wij gaan ook niet akkoord met de zeer brede omschrijving van het begrip discriminatie waardoor het toepassingsgebied van de wet enorm vergroot wordt.

De Volksuniefractie zal zich dan ook bij de stemming over het voorstel onthouden. (*Applaus.*)

M. le Président. — Plus personne ne demandant la parole dans la discussion générale, je la déclare close, et nous passons à l'examen des articles.

Daar niemand meer het woord vraagt in de algemene beraadslaging verklaar ik ze voor gesloten en bespreken wij de artikelen.

Je signale que plusieurs amendements, signés par moins de trois membres, ont été présentés à différents articles de la proposition de loi en discussion.

Bij verschillende artikelen van het voorstel van wet dat wij thans bespreken, zijn amendementen ingediend die door minder dan drie leden zijn ondertekend.

Puis-je considérer que ces amendements sont appuyés?

Worden deze amendementen gesteund? (*Talrijke leden staan op.*)

Ces amendements étant régulièrement appuyés, ils feront partie de la discussion.

Aangezien deze amendementen reglementair worden gesteund, maken ze deel uit van de bespreking.

L'article premier est ainsi rédigé:

Article premier. A l'article 1er de la loi du 30 juillet 1981 tendant à réprimer certains actes inspirés par le racisme ou la xénophobie sont apportées les modifications suivantes:

Un premier alinéa nouveau, libellé comme suit, est inséré avant le premier alinéa de cet article:

« Dans la présente loi, il y a lieu d'entendre par « discrimination » toute distinction, exclusion, restriction ou préférence ayant ou pouvant avoir pour but ou pour effet de détruire, de compromettre ou de limiter la reconnaissance, la jouissance ou l'exercice, dans des conditions d'égalité, des droits de l'homme et des libertés fondamentales dans les domaines politique, économique, social ou culturel ou dans tout autre domaine de la vie sociale. »;

— La phrase liminaire du premier alinéa, devenu le deuxième alinéa, est remplacée par ce qui suit:

« Est puni d'un emprisonnement d'un mois à un an et d'une amende de cinquante francs à mille francs, ou de l'une de ces peines seulement: »;

— Le 3° du même alinéa est modifié comme suit:

« 3° Quiconque, dans l'une des circonstances indiquées à l'article 444 du Code pénal, donne une publicité à son intention de recourir à la discrimination, à la haine ou à la violence à l'égard d'une personne en raison de sa race, de sa couleur, de son ascendance, de son origine, ou de sa nationalité; »;

— Le même alinéa est complété par un 4° nouveau, libellé comme suit:

« 4° Quiconque, dans l'une des circonstances indiquées à l'article 444 du Code pénal, donne une publicité à son intention de recourir à la discrimination, à la haine, à la violence ou à la ségrégation à l'égard d'un groupe, d'une communauté ou de leurs membres, en raison de la race, de la couleur, de l'ascendance, de l'origine, ou de la nationalité de ceux-ci ou de certains d'entre eux. »

Artikel 1. Artikel 1 van de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden wordt gewijzigd als volgt:

— Vóór het eerste lid van dit artikel wordt een nieuw eerste lid ingevoegd, luidende:

« Onder « discriminatie » in de zin van deze wet wordt verstaan elke vorm van onderscheid, uitsluiting, beperking of voorkeur, die tot doel heeft of ten gevolge heeft of kan hebben dat de erkenning, het genot of de uitoefening op voet van gelijkheid van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden op politiek, economisch, sociaal of cultureel terrein of op andere terreinen van het maatschappelijk leven, wordt teniet gedaan, aangetast of beperkt. »;

— De aanhef van het eerste lid, dat het tweede lid wordt, wordt vervangen als volgt:

« Met gevangenisstraf van een maand tot een jaar en met geldboete van vijftig frank tot duizend frank of met een van die straffen alleen wordt gestraft: »;

— Punt 3° van hetzelfde lid wordt gewijzigd als volgt:

« 3° Hij die in de omstandigheden genoemd in artikel 444 van het Strafwetboek publiciteit geeft aan zijn voornemen tot discriminatie, haat of geweld jegens een persoon wegens zijn ras, huidskleur, afstamming, afkomst of nationaliteit; »;

— Hetzelfde lid wordt aangevuld met een nieuw punt 4°, luidende:

« 4° Hij die in de omstandigheden genoemd in artikel 444 van het Strafwetboek publiciteit geeft aan zijn voornemen tot discriminatie, haat, geweld of segregatie jegens een groep, een gemeenschap of de leden ervan, wegens het ras, de huidskleur, de afstamming, de afkomst of de nationaliteit van deze leden of van sommigen onder hen. »

— Adopté.

Aangenomen.

M. le Président. — L'article 2 est ainsi libellé:

Art. 2. L'article 2 de la même loi est remplacé par ce qui suit:

« Art. 2. Quiconque, fournissant ou offrant de fournir un service, un bien ou la jouissance de celui-ci, commet une discrimination à l'égard d'une personne en raison de sa race, de sa couleur, de son ascendance, de son origine, ou de sa nationalité, est puni d'un emprisonnement d'un mois à un an et d'une amende de cinquante francs à mille francs, ou de l'une de ces peines seulement.

Les mêmes peines sont applicables lorsque les discriminations sont commises à l'égard d'un groupe, d'une communauté ou de leurs membres, en raison de la race, de la couleur, de l'ascendance, de l'origine, ou de la nationalité de ceux-ci ou de certains d'entre eux. »

Art. 2. Artikel 2 van dezelfde wet wordt vervangen als volgt:

« Art. 2. Hij die bij het leveren of bij het aanbieden van een levering van een dienst, van een goed of van het genot ervan, discriminatie bedrijft jegens een persoon wegens zijn ras, huidskleur, afstamming, afkomst of nationaliteit, wordt gestraft met gevangenisstraf van een maand tot een jaar en met geldboete van vijftig frank tot duizend frank of met een van die straffen alleen.

Dezelfde straffen worden toegepast wanneer de discriminatie bedreven is jegens een groep, een gemeenschap of de leden ervan wegens het ras, de huidskleur, de afstamming, de afkomst of de nationaliteit van deze leden of van sommigen onder hen. »

De heer Goovaerts stelt volgend amendement voor:

« In het voorgestelde artikel 2 het eerste lid te wijzigen als volgt:

« Hij die bij het leveren of bij het aanbieden van levering van een goed of een dienst rassendiscriminatie bedrijft jegens een persoon wegens zijn ras, zijn huidskleur, zijn afkomst of zijn nationale of etnische afstamming, wordt gestraft met gevangenisstraf van een maand tot een jaar en met geldboete van vijftig tot duizend frank. »

« Remplacer le premier alinéa de l'article 2 proposé par la disposition suivante :

« Quiconque, fournissant ou offrant de fournir un bien ou un service, commet une discrimination raciale à l'égard d'une personne en raison de sa race, de sa couleur, de son origine ou de son ascendance nationale ou ethnique, est puni d'un emprisonnement d'un mois à un an et d'une amende de cinquante francs à mille francs. »

De stemming over het amendement en de stemming over artikel 2 worden aangehouden.

Le vote sur l'amendement et le vote sur l'article 2 sont réservés.
L'article 3 est libellé comme suit :

Art. 3. Il est inséré, après l'article 2 de la même loi, un article 3 nouveau, rédigé comme suit :

« Art. 3. Quiconque, en matière de placement, de formation professionnelle, d'offre d'emploi, de recrutement, d'exécution du contrat de travail ou de licenciement de travailleurs, commet une discrimination à l'égard d'une personne en raison de sa race, de sa couleur, de son ascendance, de son origine ou de sa nationalité, est puni des peines prévues à l'article 2. »

L'employeur est civilement responsable du paiement des amendes auxquelles ses préposés ou mandataires ont été condamnés. »

Art. 3. Na artikel 2 van dezelfde wet wordt een nieuw artikel 3 ingevoegd, luidende :

« Art. 3. Hij die bij de arbeidsbemiddeling, de beroepsopleiding, het aanbieden van banen, de aanwerving, de uitvoering van de arbeidsovereenkomst of het ontslag van werknemers discriminatie bedrijft jegens een persoon wegens zijn ras, huidskleur, afstamming, afkomst of nationaliteit, wordt gestraft met de straffen bepaald in artikel 2. »

De werkgever is burgerrechtelijk aansprakelijk voor de betaling van de boeten waartoe zijn aangestelden of lasthebbers zijn veroordeeld. »

De heer Goovaerts stelt voor dit artikel te doen vervallen.

M. Goovaerts propose la suppression de cet article.

De stemming over het amendement en de stemming over artikel 3 worden aangehouden.

Le vote sur l'amendement et le vote sur l'article 3 sont réservés.

Art. 4. L'article 3 de la même loi, devenu l'article 4, est remplacé par ce qui suit :

« Est puni d'un emprisonnement d'un mois à un an et d'une amende de cinquante francs à mille francs, ou de l'une de ces peines seulement, quiconque fait partie d'un groupement ou d'une association qui, de façon manifeste et répétée, pratique la discrimination ou la ségrégation ou prône celles-ci dans les circonstances indiquées à l'article 444 du Code pénal, ou lui prête son concours. »

Art. 4. Artikel 3 van dezelfde wet, dat artikel 4 is geworden, wordt vervangen als volgt :

« Met gevangenisstraf van een maand tot een jaar en met geldboete van vijftig frank tot duizend frank of met een van die straffen alleen wordt gestraft hij die behoort tot een groep of tot een vereniging die kennelijk en herhaaldelijk discriminatie of segregatie bedrijft of verkondigt in de omstandigheden genoemd in artikel 444 van het Strafwetboek, dan wel aan zodanige groep of vereniging zijn medewerking verleent. »

— Adopté.

Aangenomen.

Ann. parl. Sénat de Belgique - Session ordinaire 1993-1994
Parlem. Hand. Belgische Senaat - Gewone zitting 1993-1994

Art. 5. A l'article 4 de la même loi, devenu l'article 5, sont apportées les modifications suivantes :

— Le premier alinéa est remplacé par ce qui suit :

« Est puni d'un emprisonnement de deux mois à deux ans, tout fonctionnaire ou officier public, tout dépositaire ou agent de l'autorité ou de la force publique qui, dans l'exercice de ses fonctions, commet une discrimination à l'égard d'une personne en raison de sa race, de sa couleur, de son ascendance, de son origine, ou de sa nationalité, ou lui refuse arbitrairement l'exercice d'un droit ou d'une liberté auxquels elle peut prétendre. » ;

— Le deuxième alinéa est remplacé par ce qui suit :

« Les mêmes peines sont applicables lorsque les faits sont commis à l'égard d'un groupe, d'une communauté ou de leurs membres, en raison de la race, de la couleur, de l'ascendance, de l'origine ou de la nationalité de ceux-ci ou de certains d'entre eux. »

Art. 5. Artikel 4 van dezelfde wet, dat artikel 5 is geworden, wordt gewijzigd als volgt :

— Het eerste lid wordt vervangen als volgt :

« Met gevangenisstraf van twee maanden tot twee jaar wordt gestraft ieder openbaar officier of ambtenaar, ieder drager of agent van het openbaar gezag of van de openbare macht die in de uitoefening van zijn ambt discriminatie bedrijft jegens een persoon wegens zijn ras, huidskleur, afstamming, afkomst of nationaliteit dan wel een persoon de uitoefening van een recht of van een vrijheid waarop deze aanspraak kan maken, op willekeurige wijze ontzegt. » ;

— Het tweede lid wordt vervangen als volgt :

« Dezelfde straffen worden toegepast wanneer de feiten begaan zijn jegens een groep, een gemeenschap of de leden ervan wegens het ras, de huidskleur, de afstamming, de afkomst of de nationaliteit van deze leden of van sommigen onder hen. »

— Adopté.

Aangenomen.

M. le Président. — L'article 6 est ainsi libellé.

Art. 6. A l'article 5 de la même loi, devenu l'article 6, sont apportées les modifications suivantes :

— Au premier alinéa, les mots « discrimination raciale » sont remplacés par le mot « discrimination » ;

— Un deuxième alinéa nouveau, libellé comme suit, est inséré après le premier alinéa :

« Peuvent également ester en justice dans tous les litiges auxquels l'application de l'article 3 donnerait lieu :

1° Les organisations représentatives des travailleurs et des employeurs, telles qu'elles sont définies à l'article 3 de la loi du 5 décembre 1968 sur les conventions collectives de travail et les commissions paritaires ;

2° Les organisations professionnelles représentatives au sens de la loi du 19 décembre 1974 réglant les relations entre les autorités publiques et les syndicats des agents relevant de ces autorités ;

3° Les organisations représentatives des travailleurs indépendants. » ;

— Le deuxième alinéa, devenu le troisième alinéa, est remplacé par ce qui suit :

« Toutefois, en cas d'infraction visée aux articles 1er, 1°, 2, premier alinéa, 3 et 5, premier alinéa, contre des personnes physiques, l'établissement d'utilité publique, l'association ou l'organisation représentative ne sera recevable dans son action que s'il prouve qu'il a reçu leur accord. »

Art. 6. Artikel 5 van dezelfde wet, dat artikel 6 wordt, wordt gewijzigd als volgt :

— In het eerste lid wordt het woord « rassendiscriminatie » vervangen door het woord « discriminatie » ;

— Na het eerste lid wordt een nieuw tweede lid ingevoegd, luidende:

« In rechte kunnen eveneens optreden in alle geschillen waartoe de toepassing van artikel 3 aanleiding kan geven:

1° De representatieve werknemers- en werkgeversorganisaties, zoals die bij artikel 3 van de wet van 5 december 1968 betreffende de collectieve arbeidsovereenkomsten en de paritaire comités zijn bepaald;

2° De representatieve beroepsorganisaties in de zin van de wet van 19 december 1974 tot regeling van de betrekkingen tussen de overheid en de vakbonden van haar personeel;

3° De representatieve organisaties van de zelfstandigen.»;

— Het tweede lid, dat het derde lid wordt, wordt vervangen als volgt:

« Wanneer het echter gaat om een misdrijf bedoeld in de artikelen 1, 1°, 2, eerste lid, 3 en 5, eerste lid, en gepleegd tegen natuurlijke personen, is de vordering van de instelling van openbaar nut, van de vereniging of van de representatieve organisatie alleen ontvankelijk als deze aantoon dat zij de instemming van die personen heeft gekregen.»

De heer Goovaerts stelt volgend amendement voor:

« Het nieuwe tweede lid van artikel 6, voorgesteld in de tweede gedachtenstreep van dit artikel, te doen vervallen.»

« Supprimer le deuxième alinéa nouveau de l'article 6, proposé au deuxième tiret de cet article.»

De stemming over het amendement en de stemming over artikel 6 worden aangehouden.

Le vote sur l'amendement et le vote sur l'article 6 sont réservés.

We stemmen later over het voorstel van wet in zijn geheel.

Il sera procédé ultérieurement au vote sur l'ensemble de la proposition de loi.

PROJET DE LOI — ONTWERP VAN WET

Dépôt — Indiening

M. le Président. — Le Gouvernement a déposé un projet de loi relative à l'utilisation de militaires en dehors des forces armées.

De Regering heeft ingediend een ontwerp van wet betreffende de beziging van militairen buiten de krijgsmacht.

Ce projet de loi sera imprimé et distribué.

Dit ontwerp van wet zal worden gedrukt en rondgedeeld.

Il a été renvoyé à la commission de la Défense.

Het wordt verwezen naar de commissie voor de Defensie.

VOORSTEL VAN WET — PROPOSITION DE LOI

Indiening — Dépôt

De Voorzitter. — De heer Cuyvers heeft ingediend een voorstel van wet strekkende tot de vergroting van het keuzerecht van de patiënt via de invoering van een behandelingsbeschikking.

M. Cuyvers a déposé une proposition de loi visant à élargir le droit de choisir du patient, par l'institution d'une disposition relative au traitement.

Dit voorstel van wet zal worden vertaald, gedrukt en rondgedeeld.

Cette proposition de loi sera traduite, imprimée et distribuée.

Over de inoverwegingneming zal later worden beslist.

Il sera statué ultérieurement sur la prise en considération.

Dames en heren, onze agenda voor vandaag is afgewerkt.

Notre ordre du jour est ainsi épuisé.

De Senaat vergadert opnieuw donderdag 20 januari 1994 om 10 uur.

Le Sénat se réunira le jeudi 20 janvier 1994 à 10 heures.

De vergadering is gesloten.

La séance est levée.

(De vergadering wordt gesloten om 19 h 35 m.)

(La séance est levée à 19 h 35 m.)